

לקוטי אמרים א-נג

ללמד תניא

מדריך להכנת שיעורי תניא
דוגמית על פרק א

ללמד תניא
מדריך להכנת שיעורי תניא
לקוטי אמרים פרקים א-נג

עורך:

הרב חיים א. הלוי הבר

שותף בעריכה:

הרב גיל הכהן בליזובסקי

מערכת:

הרב חיים שלמה מקלר ע"ה

הרב שניאור קורץ

הרב מנחם הכהן קליינמן

ייעוץ והכוונה:

הגה"ח הרב זלמן גופין

ניקוד:

אבי פרלשטיין

עיצוב כריכה:

יוסי ויספיש

מוציא לאור:

בית חב"ד המרכזי באר שבע

מנהל:

הרב זלמן גורליק

רח' הרבי מליובאוויטש 2,

ת"ד 814 ב"ש

טל. 08-6233197

פקס. 08-6273955

chabadbr7@gmail.com

www.beer7.org

© כל הזכויות שמורות למו"ל

ה'תשע"ז 2016

ללמוד וללמד תניא

מה יכול לחדש עוד ספר על התניא?

אכן, יצאו לאור ספרי ביאורים רבים על התניא. אלא שהם מיועדים בעיקר ללימוד עצמי. הסדרה הנוכחית מתייחדת בכך שנבנתה מלכתחילה לתבנית של שיעור. היא מתייחסת לדינמיקה שבין מוסר השיעור והמשתתפים, ומעניקה את הכלים הנדרשים למסירת שיעור.

על חשיבות שיעורים בתניא אנו יכולים ללמוד מדברי אדמו"ר הזקן עצמו בהקדמת התניא: "ומי שדעתו קצרה להבין דבר עצה מתוך קונטרסים אלו [=ספר התניא], יפרש שיחתו לפני הגדולים שבעירו, והם יבוננהו". מובן אפוא כי אחת הדרכים ללמוד מ"הגדולים שבעירו", היא באמצעות קיום שיעורי תניא.

הסדרה מתחלקת לשניים:

א. **ללמד תניא** - סדרת ספרים זו, של שלושה כרכים, מיועדת למוסר השיעור, ומהווה מדריך להכנת שיעורים בתניא. יש בה מערכי שיעור מלאים על כל לקוטי אמרים בתניא, הכוללים הסברים, דוגמאות, דיונים, סיפורים, הערות להעשרה ועוד. לפני כל שיעור מופיעים העמודים המקבילים מהספר 'ללמוד תניא'.

ב. **ללמוד תניא** - במקביל יצא לאור ספר לימוד עבור משתתפי השיעור. הספר מחולק בדיוק לפי מתכונת השיעורים בסדרת 'ללמד תניא', ויש בו עזרים ללומדים: קטעי התניא בפיסוק וניקוד מלא, עם מילות קישור והסבר; כותרות, הקדמות וסיכומים; מילון מושגים, מדור מקורות ועוד. פרטים נוספים, במבוא לספר 'ללמוד תניא'.

קווים מנחים

מתוך הבנת גודל האחריות, יש לנו שלושה קווים מנחים של הרבי:

מצד אחד התייחסות לכלל - במכתב לרב דוד קרץ ע"ה, כ"ד טבת תשכ"ג, כותב הרבי: "לשאלתו בלימודו ברבים למתחילים תניא וכיוצא בזה - מובן שאין מדקדקין במילין, כי אם מבארים כללות הענינים". לכן השיעורים שמים דגש על הרעיון הכללי ופחות על דיוקי לשון.

מצד שני התייחסות לכל פרט - בתשובה לאחד שרצה למסור ברדיו שיעורים בתניא, הרבי שלל דילוג קטעים מהתניא: "לדלג את הלשון בפנים בספר התניא: מופרך בהחלט". בהתאם לכך, לא דילגנו על שום משפט בתניא, אלא הבאנו את הפרקים במלואם.

מצד שלישי התייחסות לקהל היעד - במכתב לרב פינחס לייבוש הרצל ע"ה, כותב הרבי: "בתקופת(נ)ו זו דעת לעשות לה' וגו' - יש להתיר לדלג בלימוד התניא אותם המקומות שהשומעים, לעת עתה, אין מבינים אותם. ולהודיעם שבפעמים הבאות ילמדו גם את זה". כיון שכך, בשעת הצורך, ניתן ללמוד סדרות נבחרות ולא דווקא ללמוד את התניא ברציפות.

מבנה הסדרות

ספר התניא אינו מחולק לפי נושאים, אלא מתפרס ברצף על פני 53 פרקים. הדבר יוצר קושי בקיום שיעור תניא לטווח ארוך, בפרט שלא תמיד ברור מה ההספק שנלמד בכל שיעור, כמה זמן יקח עד שנסיים נושא ומתי נסיים את התניא כולו. סדרה זו יוצרת חלוקה ראשונה מסוגה של התניא לסדרות ושיעורים:

חלוקה לסדרות - 53 פרקי לקוטי אמרים חולקו לעשר סדרות, לפי עשרה נושאים מרכזיים בתניא. חלוקה זו מאפשרת לדעת היכן אוחזים במסגרת הכללית של לימוד התניא, ולהעניק הזדמנות בכל סדרה מחדש להכניס אנשים נוספים למעגל שיעורי התניא. כמו כן, ניתן לבחור במידת הצורך בלימוד סדרה נבחרת שלא לפי הסדר הרציף.

חלוקה לשיעורים - כל סדרה מחולקת לכ־10 שיעורים בממוצע, ובסך הכול 112 שיעורים על כל לקוטי אמרים. חלוקה זו מאפשרת לתחום ולהגדיר את כמות החומר הנלמד בכל שיעור, ולדעת מראש כמה שיעורים יישארו עד לסיום הנושא. כל שיעור מכיל כעמוד עד עמוד וחצי של תניא, והוא עצמו מתחלק לכמה מקטעים. בחלוקת השיעורים השתדלנו להתחיל ולסיים נושא שלם בכל שיעור, והתחשבנו ביכולת ההספק המשוערת בשיעור. בקביעת גבולות השיעור נעזרנו בחלוקת התניא היומי.

מבנה השיעור

כל שיעור בנוי בצורה הבאה:

- א. **הקדמה** - להקדמה שתי מטרות: לעורר עניין ולעשות סדר בראש. לשם כך יש פתיחה מעניינת לכל שיעור, ולאחריה מציגים את מפת השיעור.
- ב. **גוף השיעור** - בכל שיעור לומדים שלושה עד חמישה מקטעים בתניא. כל מקטע נלמד בשלושה שלבים: בשלב ראשון מוצג הרעיון הכללי, בשלב שני מופיע קטע התניא עצמו, ובשלב שלישי אתנחתא עם סיפור חסידי.
- ג. **סיכום ומסקנה** - בסוף השיעור מופיע סיכום קצר, על מנת להזכיר את הנקודות המרכזיות. כדי לחבר את הנושאים הנלמדים לחיי היום-יום, הוספנו בסוף כל שיעור 'תניא לחיים' עם מסקנה שניתן לקחת מהשיעור. הניסיון מראה שיש לכך חשיבות רבה.

הכנת השיעורים

כל מערך שיעור נבנה במשותף על ידי חברי המערכת, תוך לימוד מעמיק של התניא והתנסות במסירת השיעור בפועל. נעזרנו בספרים הבאים: שיעורים בספר התניא, חסידות מבוארת, ביאור תניא לרב אבן-ישראל, פניני התניא, בצור ירום ועוד.

זו ההזדמנות להודות למשפיע החסידי הרב זלמן גופין, המלווה את הסדרה מאז היווסדה. עמו התייעצנו באשר לעקרונות היסוד של הסדרה, והוא אף הגיה חלק מהתכנים.

תודה מיוחדת לרב גיל הכהן בליזובסקי, שליח הרבי ורב אוניברסיטת בן-גוריון בבאר שבע, שהשקיע מזמנו אינספור שעות, כדי ללבן את הנושאים הנלמדים ולהכין את השיעורים.

המלצות למסירת שיעור

המלצה בלבד - מערכי השיעור הם המלצה בלבד. רצוי שכל מוסר שיעור ישנה ויוסיף לפי סגנונו האישי ובהתאם לקהל המשתתפים.

הכנה - ההכנה היא מפתח ההצלחה. יש לה שתי מטרות: לגרום למוסר השיעור לשלוט בשיעור, ולהתאים את חומר הלימוד לפי המשתתפים. תחילה רצוי ללמוד את התניא בעיון, לאחר מכן לעבור על השיעור מתוך הספר 'ללמד תניא' ואז לגבש את השיעור הסופי.

סדר הגשת השיעור - סדר הצגת הדברים במהלך השיעור אמור להשתנות מקהל לקהל. הניסיון מראה כי יש שיעורים (בעיקר שיעורי נשים) בהם רצוי להציג את חלקי השיעור לפי הסדר שנכתבו, תחילה הרעיון הכללי בעל־פה, אחר כך לימוד התניא מבפנים ובסוף סיפור, וכך בשאר חלקי השיעור; אך יש שיעורים (בעיקר שיעורי גברים) בהם עדיף להתחיל ולהתמקד בלימוד התניא עצמו, ולשלב את ההסברים בעל־פה תוך כדי הלימוד מבפנים.

מקורות - בקהל מעמיק כדאי לקרוא ציטוטים נבחרים מתוך מדור מקורות.

שאלות לדיון - דיונים נועדו לאפשר למשתתפים ללבן את הנושא ולהגיע לבד למסקנה. יש להתאים את אופי הדיונים לכל קהל, ולנהל את הדיונים כדי שלא ייצאו מכלל שליטה.

ללמוד תניא - להצלחת השיעור מומלץ לדאוג שהמשתתפים ילמדו מהספר 'ללמוד תניא'.

תוכן עניינים

תורת הנפש

הקדמה ופרק א

1. מבוא לתניא
2. צדיק, רשע ובינוני
3. שתי נפשות

פרק ב

4. חלק אלוקה ממעל
5. המסע האישי

פרקים ג-ד

6. מפת הנפש
7. הלבושים
8. בגדי המלך
9. וציוונו להתעטף

פרק ה

10. לתפוס את הבורא
11. ללמוד ולעשות

נפש וגוף

פרקים ו-ח

12. זה לעומת זה
13. הקליפה והפרי
14. המותר והאסור
15. מתיר אסורים
16. כשהנשמה יורדת

פרק ט

17. תורת הגוף
18. בכל לבבך

פרקים י-יא

19. סודו של הצדיק
20. למען שמו באהבה
21. סודו של הרשע

מוח שליט

פרק יב

22. הבינוני
23. מוח שליט על הלב
24. שליטה במחשבה

פרק יג

25. השופטים
26. הכר את עצמך

27. אמת ליעקב

פרק יד

28. כל אחד יכול
29. שבועה כפולה

פרקים טו-יז

30. עבודת ה'
31. כוח ההתמדה
32. לעבוד מהמוח
33. לעבוד מהלב
34. קרוב אליך

הלב היהודי

פרקים יח-יט

35. אהבה תורשתית
36. אני מאמין
37. נר נשמה
38. תתעורר!

פרקים כ-כב

39. אין עוד מלבדו
40. שהכול נהיה בדברו
41. אלוקים אחרים

פרקים כג-כד

42. איברי המלך
43. התורה המאחדת
44. רוח שטות
45. יתוש לפניך!

פרק כה

46. קרוב מאוד
47. בכל נפשך

המדריך לשמחה

פרקים כו-כח

48. מצוה להיות בשמחה
49. הטוב הנסתר
50. שמחת הלוחם
51. חמוץ מתוק
52. תחשוב טוב

פרקים כט-לא

53. אין שלם מלב שבור
54. חשבון נפש
55. שבירתו זו תקנתו

84. לשם ייחוד

85. בוקר טוב!

פרק מב

86. משה שבכל אחד

87. יגעתי ומצאתי תאמין

88. עין רואה

89. לפקוח עיניים

פרקים מג-מה

90. ויראת!

91. ואהבת!

92. אהבת נפש

93. לדעת לאהוב

94. עבודת הרחמים

השתקפות

פרקים מו-מז

95. כמים הפנים

96. לישראל באהבה

97. מקדש ישראל

98. אני תמיד עמך

99. יוצאים ממצרים

פרק מח

100. אור אין-סוף

101. אור הסובב

102. דעת עליון

פרקים מט-נ

103. אהבה כמים

104. אהבת עולם אהבתנו

105. ודברת במ

106. אהבה כרשפי אש

ושכנתי בתוכם

פרק נא

107. בין הנשמה והגוף

108. בין הבורא והבריאה

פרקים נב-נג

109. תורת חיים

110. השתלשלות התורה

111. קודש הקדשים

112. אש אוכלת

סיכום כללי

56. המדריך לענווה

57. טעון שיפור

58. בין עצבות ומרירות

59. שמחת התשובה

פרק לב

60. ואהבת לרעך כמוך

פרקים לג-לד

61. אנחנו לא לבד

62. אשרינו!

63. לארח את השכינה

משמעות החיים

פרק לה

64. למה נולדנו?

65. נר מצוה

66. חלון לשכינה

פרק לו

67. דירה בתחתונים

68. אחרית הימים

פרק לז

69. הכונו לביאת המשיח

70. גאולה לעולם

71. נשמת העולם

72. גדולה צדקה

73. גדול תלמוד

כוונה ומעשה

פרק לח

74. תפילה בכוונה

75. נשמת כל חי

76. בין אדם ובהמה

פרק לט

77. בין בריאה ויצירה

78. אצילות נפש

79. עולם המעשה

פרק מ

80. גלות התורה

81. הכנפיים

משולש הרגשות

פרק מא

82. שויתי ה' לנגדי תמיד

83. לעבוד באהבה

מפת התניא

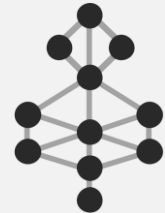
פי
קרוב
אלוה
הדבר

א. תורת הנפש

פרקים א-ה

תחילה עלינו להכיר את עצמנו:

- שתי נפשות - נפש אלוקית ונפש בהמית
- עשרה כוחות - שכל (3) ורגש (7)
- שלושה לבושים - מחשבה, דיבור ומעשה

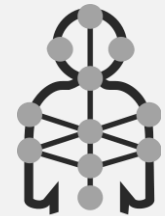

ב. נפש וגוף

פרקים ו-יא

שתי הנפשות נלחמות על השליטה בגוף:

- הניגודיות - קדושה מול קליפה
- המלחמה - על כל איברי הגוף
- המנצח והמפסיד - צדיק מול רשע

ג. מוח שליט

פרקים יב-יז

הבינוני מהווה סוג שלישי של התמודדות:

- העקרון - מוח שליט על הלב
- הביצוע - שליטה ב'לבושים', לא ב'כוחות'
- המודל - כל אחד יכול להיות בינוני

ד. הלב היהודי

פרקים יח-כה

בתוך כל יהודי נמצא ניצוץ עוצמתי:

- מה - אהבה מסותרת לה'
- מאיפה - ירושה מהאבות
- איך - לזכור שכל חטא מפריד אותי מה'

ה. המדריך לשמחה

פרקים כו-לד

יש לעשות את המלחמה מתוך שמחה:

- מתי שמחה - באופן קבוע
- איך שמחה - לחשוב טוב
- מתי מרירות - במקרים חריגים, לזמן קצר

מאד

בְּפִיךָ...
לַעֲשׂוֹתוֹ

וּבְלִבְּךָ

ו. משמעות החיים

פרקים לה-לז

משמעות החיים נגזרת מתכלית הבריאה:

- היעד - דירה לה'
- הדרך - קיום מצוות
- המימוש - ימות המשיח

ז. כוונה ומעשה

פרקים לח-מ

בקיום מצוות נדרש איזון

בין מעשה וכוונה:

- מעשה - מקדש את הגשמיות והוא גוף המצוה
- כוונה - מעלה את המעשה והיא כנפיים למצוה

ח. משולש הרגשות

פרקים מא-מה

קיום מצוות נובע משלושה סוגי רגשות:

- יראה - יראה חיצונית או פנימית
- אהבה - אהבה טבעית או שכלית
- רחמים - רחמים על גלות השכינה

ט. השתקפות

פרקים מו-נ

עקרון ההשתקפות מאפשר לאהוב את ה' בקלות:

- הסיבה - ה' עזב הכול כדי לאהוב אותנו
- התוצאה - עלינו לעזוב הכול כדי לאהוב אותו
- מתי - בקריאת שמע וברכותיה

י. ושכנתי בתוכם

פרקים נא-נג

כך נביא להשראת השכינה:

- משל - הנשמה מתגלית במוח, ומשם לכלל הגוף
- נמשל - השכינה מתגלית בתורה, ומשם לכלל העולם

מילון מושגים

המילון מכיל הסבר קצר על מושגים המוזכרים בתנאי, לפי סדר הא'-ב'. סימון המושגים מופיע בגוף טקסט התנאי המנוקד, באמצעות סימון זה: °. מושג המוזכר מספר פעמים בתנאי, סומן רק בפעם הראשונה בכל סדרה.

ואילו 'אתהפכא' מלשון הפיכה, זהו מצב מתקדם יותר, שהצליחו להפוך את הרע ולגייס אותו לצד הטוב.

אתערותא דלתתא, אתערותא דלעילא. מלשון התעוררות מלמטה, התעוררות מלמעלה. כאשר אדם מתעורר מלמטה בצורה מסוימת, הדבר גורר התעוררות והתגלות עליונה מקבילה.

בינוני. במלחמת הנפשות יש שלוש אפשרויות: הצדיק מצליח להפוך את הרע לטוב; הרשע נכנע לרע וחוטא; הבינוני מצליח לנצח בכל פעם מחדש, אך לא עוקר את הרע מהשורש. הבינוני הוא הדמות המרכזית של התנאי, וזהו המודל שכל אחד צריך לשאוף אליו.

גדפין. מלשון 'כנפיים'. כאשר יהודי מקיים מצוה מתוך כוונה שיש בה רגש של יראה או אהבה לה, הרגשות הם כשני כנפיים המעלים את המצוה לעולמות עליונים. רמת הרגש קובעת לאיזה עולם המצוה תעלה - יצירה, בריאה או אצילות.

גיהנום. עונש שנועד לזכך את הנשמה לקראת כניסתה לגן עדן. יש גיהנום של אש, למי שחטא מתוך חמימות והתלהבות; ויש גיהנום של שלג, למי שנמנע ממצוה מתוך קרירות ועצלנות.

גלות. כאשר אדם נמצא בגלות, הוא אינו מסוגל לבטא את עצמו. כאשר השכינה והאור האלוקי בגלות, הכוונה שאינו מתבטא באותו מקום, ואדרבה, משתמשים בו בניגוד למהותו.

דחילו ורחימו שכליים וטבעיים. דחילו ורחימו הם רגשות יראה ואהבה. יש בהם שני סוגים: רגש טבעי - הקיים מלידה, ואינו נובע מהשכל; ורגש שכלי - המתפתח על ידי חשיבה שכלית. לכל יהודי יש רגש טבעי של יראה ואהבה לה, ועליו לפתח גם רגש שכלי לה.

הבגדים הצואים. כאשר אדם נהנה מדבר מסוים, כוח התאוה שלו מפתח מכאן ואילך משיכה אל אותו דבר. משיכה זו נקראת 'בגדים צואים', מלשון 'לבושים מלוכלכים' של הנפש.

הוא המדע, הוא היודע והוא הידוע. כשאדם יודע משהו, יש שלושה דברים נפרדים: האדם ('היודע'), השכל ('הדעה'), הנושא שהוא יודע ('הידוע'). אך כשה יודע, ה' ('היודע'), חכמתו ('הדעה') והדבר 'הידוע' - הכול דבר אחד.

אבא יסד ברתא. 'אבא' הוא כינוי קבלי לספירת החכמה, ו'ברתא' זו המלכות. 'אבא יסד ברתא' פירושו, שספירת המלכות מגיעה מהחכמה ויש קשר הדוק ביניהם.

אהבה בתענוגים. מצב שבו האהוב כבר הצליח להתחבר עם האהוב ולהתענג ממנו. כדי לחוות אהבה בתענוגים כלפי ה', הדבר לא תלוי באדם אלא בהתגלות אלוקית מלמעלה. בניגוד לאהבה של געגועים, 'אהבה כרשפי אש', המייצגת מרחק בין האהוב והאהוב.

אהבה מסותרת. כל יהודי נולד עם אהבה טבעית אל ה'. את האהבה קיבלנו בתורשה מהאבות, אלא שלא תמיד מרגישים אותה בגלוי. אהבה זו באה לידי ביטוי עוצמתי בשעת מבחן, כמו בזמן מסירות נפש.

אורות וכלים. ביטויים נפוצים בקבלה. כשם שכלי גשמי מכיל תכולה מסוימת, גם המושג הרוחני של 'כלי' מייצג את הדבר שמכיל, וה'אור' הוא הדבר שנמצא ומתבטא דרך הכלי. לדוגמה, מילים הם 'כלי', והתוכן שהן מביעות הוא ה'אור' העובר דרכם.

אור פנימי, אור מקיף. שני סוגים של השפעה. אור פנימי הוא אור שעובר התאמה לפי יכולת הקיבול של המקבל, וכך האור נקלט בתוך כלי המקבל. אור מקיף הוא אור המאיר כפי שהוא, במלוא עוצמתו, ולכן נשאר מובדל ואינו נקלט בתוך כלי המקבל.

אחוריים. אדם שנותן דבר לאהובו, עושה זאת בשמחה ומאור פנים, ונתינה זו נקראת 'פנים'. לעומת זאת נתינה שאינה נובעת מרצון פנימי אלא מסיבה צדדית, היא בבחינת 'אחוריים', כאדם הזורק דבר לזולת מאחורי גבו, מבלי להסתכל בפניו. הקדושה באה מבחינת 'פנים' של ה', ואילו הקליפה מבחינת 'אחוריים'.

ארבעה יסודות. במקורות נאמר כי כל דבר גשמי מורכב מארבעה יסודות: אש, רוח, מים, עפר. בדומה לכך, גם דברים רוחניים מורכבים מארבעה יסודות רוחניים, המייצגים ארבע תכונות.

ארבעה עולמות. אלו ארבעה שלבים ודרגות בהיווצרות מציאות העולם: אצילות - אלוקות, התבטלות מוחלטת; בריאה - התחלת המציאות, מעט ישות; יצירה - מציאות וישות; עשייה - מציאות עצמאית ונפרדת.

אתכפיא, אתהפכא. שני מושגים המבטאים את מידת השליטה ברע. 'אתכפיא' מלשון כפיה, זהו מצב שהרע קיים במלוא עוצמתו ובכל זאת כופים אותו בעל כורחו;

היכלות. 'היכלות' עניינם להסתיר את אור אין-סוף, שלא יתגלה כמו שהוא בעצמו, ולצמצמו כפי יכולת כלי הנבראים להכיל את האור, כדי שלא יתבטלו ממצאותם לגמרי.

המשכה, להמשיך, ממשיך. ביטוי תורני, שמשמעותו העברת והבאת דבר כלשהו ממקום למקום. בתורת הקבלה, מדובר על שפע אלוקי שיורד מלמעלה ומתגלה בדרגה נמוכה יותר. הניגוד של 'המשכה' הוא 'העלאה'.

המתקת הגבורות בחסדים. חסד וגבורה הן מידות ניגודיות. מידת החסד באה לתת, ואילו מידת הגבורה באה לצמצם. האיחוד ביניהם ממתיק ומעדן את מידת הגבורה, וגורם שגם הצמצום יבוא כחלק מהנתינה. כתוצאה מאיחוד כזה, עונש הנראה רע מתגלה כדבר טוב.

העלאת המידות. דרך המופיעה בספרי חסידות להתמודדות עם מחשבות זרות. יש להעמיק במחשבה ולהגיע למידה שהיא שורש המחשבה, ולהעלות את המידה לקדושה. כגון מחשבה הנובעת מאהבה זרה, יש להעלות אותה ולעורר אהבה לה'.

העמוד. כדי לעלות מדרגה נמוכה לדרגה עליונה, נדרש באמצע ביטול הדרגה הקודמת. זה עניינו של ה'עמוד' שבו גן עדן התחתון לעליון. בשפת הקבלה, ה'עמוד' הוא בחינת הכתר של העולם התחתון.

הרגל נעשה טבע שני. כאשר אדם מרגיל את עצמו לנהוג בצורה מסוימת, גם אם טבעו הראשון מנוגד להתנהגות הזו, ההרגל שולט עליו והופך להיות כמו הטבע שלו.

השתלשלות. השפע האלוקי יורד לעולם באמצעות מערכת מסודרת של דרגות רוחניות, האחוזות זו בזו כמו שלשלת. באופן כללי, מדובר בעשר ספירות הנמצאות בארבעה עולמות - אצילות, בריאה, יצירה ועשייה. השפע יורד בצורה מדורגת מספירה לספירה ומעולם לעולם.

התורה דיברה כלשון בני אדם. בתורה יש דימויים אנושיים ביחס לה', וחז"ל מסבירים כי הדימויים אינם כפשוטם. התורה דיברה במושגים ובשפה שלנו, כי רק כך אנו מסוגלים להבין משהו ביחס לה'.

התלבשות, מתלבש, מלביש, מלובש. בדומה לבגד, שהאדם נמצא בתוכו ומתבטא דרכו; כך התלבשות פירושה כאשר כוח אחד נמצא ובא לידי ביטוי בתוך דבר שני. לדוגמה, כאשר אדם מדבר, כוח הדיבור 'מתלבש' בפה, והפה 'מלביש' את כוח הדיבור.

חיובת הקבר. מלאכים חובטים ומכים את גוף האדם לאחר שנקבר, במטרה לנקות את הגוף מלכלוך רוחני שדבק בו, כמו אדם שחובט ומנער בגד מהאבק שנדבק בו.

חיצוניות העולמות. כשם שבאדם יש נשמה וגוף, כך פנימיות העולמות אלו הספירות האלוקיות המגיעות

במקורם מאצילות, נשמת העולם; ואילו חיצוניות העולמות זהו העולם עצמו, גוף העולם.

חכמתו ורצונו. התורה מבטאת גם את חכמת ה' וגם את רצונו. הפלפול וההבנה שבתורה מייצגים את חכמתו של ה', היכולה להתפרש בפירושים שונים; ואילו פסק ההלכה למעשה, כשר או פסול, טמא או טהור, מייצג את רצונו של ה'.

חלל הימני, חלל השמאלי. בלב יש שני חדרים, הנקראים 'חללים'. החלל הימני הוא מהגוף דם ללא חמצן, מעביר לריאות לקבל חמצן, ואז מגיע אל החלל השמאלי וממנו עובר לכל הגוף ומחיה אותו. לפי הקבלה, בחלל הימני שוכנת הנפש האלוקית, ובשמאלי שוכנת הנפש הבהמית. הדבר מבוסס על דברי שלמה המלך "לב חכם לימינו ולב כסיל לשמאלו".

טמטום הלב. 'טמטום' מלשון אטימות. טמטום הלב הוא מצב שהלב אטום, אדיש ולא רגיש, ורגשות לא מתעוררים. יש גם טמטום המוח, שהמוח אטום ולא מצליח להבין ולקלוט.

ייחוד, ייחודים עליונים. מושג בקבלה. הכוונה לחיבור בין שתי דרגות שונות, כמו חיבור של חכמה ובינה וכדומה, המניב תוצאה מסוימת. כאשר אדם מקיים מצוה, הוא מחבר בין שתי דרגות רוחניות - בחינת 'הקב"ה' ובחינת ה'שכינה'.

יסוד האש. היסוד העליון ביותר מבין ארבעת היסודות. תכונתה של האש שהיא חמה ועולה למעלה. בנפש הבהמית זה מתבטא בגאווה וכעס, ובנפש האלוקית בצימאון לה' ואהבה כרשפי אש.

יסוד המים. תכונתם של המים שהם מחברים בין דברים, ומצמיחים דברים הגורמים לאדם תענוג. בנפש הבהמית זו התאוה, ובנפש האלוקית זו אהבה בתענוגים ובחינת חכמה שבנפש.

יסוד העפר. היסוד הנמוך ביותר מבין ארבעת היסודות. תכונתו של העפר שהוא שוקע למטה. בנפש הבהמית, יסוד העפר מביא לעצלות ועצבות.

יסוד הרוח. תכונתה של הרוח שהיא זזה ממקום למקום. בנפש האדם הדבר מתבטא בכוח הדיבור.

כנסת ישראל. כינוי בזוהר לספירת המלכות. זו הספירה התחתונה בעולם האצילות, המשמשת 'ממוצע' בין האצילות לעולמות שמתחתיו. נקראת 'כנסת ישראל', כי כל נשמות ישראל כלולות ו'מכונסות' שם יחד, ומשם יורדות למטה.

כף הקלע. ה'קלע' מורכב ממקל ובראשו 'כף', רצועת עור רחבה, שם מניחים אבן וקולעים אותה לאן שרוצים. במקורות מוזכר 'כף הקלע' כעונש לנשמה לאחר פטירתה - המלאכים 'קולעים' וזורקים אותה מקצה לקצה.

כתר. מעל עשר הספירות נמצאת בחינת ה'כתר', המייצגת את הרצון והעונג של ה'. בדומה לנפש האדם, שהרצון

והעונג הם מעל כל כוחות הנפש, והם הכוח שמניע אותם.

כתרין דמסאבותא. מלשון 'כתרים של טומאה'. הביטוי 'כתר' מלמד על עוצמה ותקיפות. כל אחד מכוחות הנפש הבהמית הוא 'כתר' - מתבטא בעוצמה רבה, ואינו נותן מקום לכוחות אחרים, כך שאין חיבור ואיזון בין הכוחות.

לבושי הנשמות. בגדים מגנים על האדם ומאפשרים לו לחיות בעולם. כשהנשמה עולה לגן עדן, היא נחשפת לאור אלוקי בלתי מוגבל. כדי שתוכל להכיל זאת ולא תישרף ותתבטל, היא זקוקה לבגדים רוחניים, אלו המצוות שהאדם מקיים בעולם הזה.

מוחין דגדלות למעלה. השפע לעולם מגיע מעשר הספירות העליונות, ובהתאם להתגלות הספירות כך משתנה השפע. בזמן התפילה יש התגלות מיוחדת של ספירות חכמה, בינה ודעת, הנקראות 'מוחין', והדבר נותן כוח לאדם להתבונן בשכלו בגדלות ה'.

מט"ט. בתורה נאמר "הנה אנוכי שולח מלאך... כי שמי בקרבך". אמרו חז"ל שזה מלאך מטטרון, 'ששמו כשם רבו', כי שמו מורכב מאותיות שם הוי". לפי הקבלה, עולם היצירה נקרא מט"ט.

מיין נוקבין, מיין דכורין. מלשון 'מי נקבה' ו'מי זכר', המייצגים את המקבל והמשפיע. אלו שני הכיוונים בקשר עם ה': מה שאנו עושים ומעלים מלמטה למעלה, נקרא 'מיין נוקבין'; והשפע שמגיע מלמעלה למטה, נקרא 'מיין דכורין'.

ממלא כל עלמין. האור האלוקי המחיה את הנבראים ומתלבש בתוכם באופן פנימי, בצורה מותאמת לפי דרגתו של כל נברא. בניגוד ל'סובב כל עלמין'.

מקומן ב' ספירות דיצירה, דבריאה וכו'. רמת הכוונה של האדם, קובעת לאיזה עולם תעלה המצוה שלו. מצוה ללא כוונה, נשארת בעשייה; מצוה עם כוונה ורגש טבעי, עולה ליצירה, שם מאירות מידותיו של ה'; מצוה עם כוונה ורגש שכלי, עולה לבריאה, שם מאירה בינתו של ה'; ומצוה הנעשית בהתבטלות, בבחינת 'מרכבה', עולם לאצילות.

מקור הגבורות שהיא בינה. עשר הספירות מתחלקות לשלושה 'קוים' - ימין, שמאל ואמצע. בימין נמצאות ספירות חכמה, חסד ונצח; בשמאל בינה, גבורה והוד; ובאמצע דעת, תפארת, יסוד ומלכות. כך, ספירת הגבורה נובעת מהבינה. משמעות הדבר בנפש האדם, שהכוח להתגבר נובע מהתבוננות.

מקיף. בניגוד ל'פנימי', שהוא דבר שמתאים את עצמו ומתגלה בתוך הדבר השני; ה'מקיף' הוא דבר שנשאר מבחוץ ואינו חודר פנימה, בגלל עליונותו.

מרכבה. ביטוי המבטא התבטלות מוחלטת כלפי דבר מסוים. כמו שלמרכבה אין רצון משלה, וכל עניינה למלא את רצון הרוכב. לדוגמה, האבות היו מרכבה לה',

כי כל מציאותם הייתה בטלה לרצון ה', ללא רצון עצמי משלהם.

נפש הבהמית, נפש האלוקית. בכל אחד יש שתי נפשות: 'הנפש הבהמית' דורשת את צרכי הגוף והנאותו, ומעניקה לגוף את חייו; 'הנפש האלוקית' שואפת כל העת להתחבר אל ה'.

נפש החיונית. כינוי נוסף ל'נפש הבהמית'. הכינוי 'נפש הבהמית' מדגיש את הרצונות הבהמיים של נפש זו, והכינוי 'נפש החיונית' מדגיש את העובדה שהיא נותנת חיים לגוף.

נפש, רוח ונשמה. בתנ"ך מופיעים חמישה שמות לנשמה: נפש, רוח, נשמה, חיה, יחידה. לפי הקבלה, אלו חמישה רבדים בנשמה: רובד 'נפש' מקביל למעשה, 'רוח' לרגש, 'נשמה' לשכל, 'חיה' לרצון, ו'יחידה' לעצם הנשמה.

נשמות דאצילות, דבריאה. יש הבדל בין הנשמות בהתאם לעולם ממנו הן מגיעות. נשמות דאצילות הן 'מרכבה' לשכינה, ביטול מוחלט; לנשמות דבריאה יש גרעין של ישות, ועבודת ה' שלהם שכלית; לנשמות דיצירה יש ישות מפותחת, עם עבודת ה' רגשית; לנשמות דעשיה יש ישות נפרדת, עם עבודת ה' מעשית.

סובב כל עלמין. האור האלוקי כפי שהוא מצד עצמו, מבלי להיות מותאם לדרגת הנבראים. לכן הוא סובב ומקיף את העולמות, ואינו מתגלה בתוכם. בניגוד ל'ממלא כל עלמין'.

סולם התפילה. לפי הקבלה, שלבי התפילה הם כמו מדריגות בסולם, דרכם עולים מלמטה למעלה. 'הודו' בעולם העשיה, 'פרקי דזמרא' ביצירה, 'שמע' בבריאה, ו'עמידה' באצילות.

סטרא אחרא. ביטוי בארמית, ותרגומו 'הצד האחר'. הצד האחר הוא כל מה שלא שייך לצד הקדושה, דהיינו כל מה שנראה כישות עצמאית הנפרדת מה'.

עיבור בנשמה. לפי הקבלה, כאשר אדם מתאמץ מעל לכוחותיו למען ה', לפעמים מזכים אותו מן השמים בהארה מנשמתו של צדיק שנפטר. הארה זו עוזרת לאותו אדם להגיע לרמות רוחניות גבוהות יותר.

עילה ועלול. בדומה ל'סיבה ומסובב' (תוצאה): 'העילה' היא השורש והמקור, והדבר שנוצר ממנה נקרא 'עלול'. לדוגמה, מחשבה היא 'עילה', והדיבור הוא 'העלול' מן המחשבה.

עלמא דאתכסיא, עלמא דאתגליא. 'עלמא דאתכסיא' מלשון העולם המכוסה, הוא כינוי לאור אין-סוף, שמצד רוממותו מכוסה ונעלם מהנבראים; ו'עלמא דאתגליא' מלשון העולם המגולה, הוא כינוי לאור המצומצם, בבחינת גילוי לנבראים, שאפשר לקלוט אותו.

עשר בחינות. בנפש האדם יש עשר בחינות ותכונות, המקבילות לעשר הספירות העליונות. השכל מורכב משלוש בחינות - חכמה, בינה ודעת; והרגש מורכב

משבע בחינות - חסד, גבורה, תפארת, נצח, הוד, יסוד ומלכות.

עשר ספירות. עשר צורות ודרכים שבהם הקב"ה מתגלה ומנהיג את עולמו. מתחלקות לשני סוגים: המוחין הם חכמה, בינה ודעת; והמידות הם חסד, גבורה, תפארת, נצח, הוד, יסוד ומלכות.

פרד"ס. ראשי תיבות פשט, רמז, דרש, סוד. אלו ארבעה רבדים בתורה: פשט הוא הפירוש הפשוט והמילולי; רמז אלו רמזים באותיות, כמו גימטריאות וראשי תיבות; דרש אלו פירושים שמעבר לפשט, כמו משלים; סוד הוא פירוש התורה לפי הקבלה. "פרדס" הוא גם שם ספר קבלה שכתב הרמ"ק, רבי משה קורדובירו.

פרשיות התפילין. ארבע פרשיות התפילין נובעות מהספירות העליונות: 'קדש לי כל בכור' נובעת מחכמה, שכן 'קדש' ו'בכור' הם עניין החכמה, שהיא הספירה הראשונה; 'והיה כי יביאך' נובעת מבינה, שכן מדובר על שאלות הבן, ושאלות נובעות מבינה; 'שמע' נובעת מחסד, שכן 'ואהבת' זו מידת החסד; 'והיה אם שמע' נובעת מגבורה, שכן 'וחרה אף ה' זו מידת הגבורה.

צירופים. 'צירוף' פירושו חיבור של אותיות בסדר מסוים. העולם מתקיים על ידי אותיות שמותיו של ה', ובכל שעה 'צירוף' האותיות משתנה לסדר אחר. בשעות היום מאירים 12 'צירופים' שונים של אותיות שם הוי"ה, ובשעות הלילה 12 'צירופים' של אותיות שם אדנ"י.

צמצום והתפשטות. אלו ביטויים מנוגדים. צמצום הוא הקטנת ודחיסת השפע, ואילו התפשטות היא התרחבות והגדלת השפע.

קליפה. כמו קליפה גשמית המסתירה את הפרי, כך הקליפה הרוחנית מסתירה את ה'. יש שתי רמות: 'שלוש קליפות הטמאות' מסתירות לחלוטין את אור ה', ומהם מגיעים דברים אסורים שאין בהם טוב. מעליהם נמצאת 'קליפת נוגה', שממנה בוקע מעט אור אלוקי ומגיעים דברים מותרים שיש בהם גם טוב.

רגלי החיות כנגד כולן. הרגליים מייצגות את הדרגות הנמוכות ביותר במלאכים הנקראים 'חיות הקודש'. אפילו דרגות נמוכות אלו נמצאות מעל כל הנבראים בעולם הזה.

רמ"ח איברים דמלכא. רמ"ח (248) מצוות עשה, נקראים רמ"ח (248) איברי המלך. כמו איברי הגוף, המהווים כלי וצינור לרצון הנפש, שכאשר האדם רוצה משהו, איברי הגוף מוציאים זאת לפועל; כך המצוות הם צינורות של רצון ה'.

רצוא ושוב. 'רצוא' מבטא את התשוקה לעלות למעלה, ואילו ה'שוב' מבטא את השיבה למטה. כך, האור

האלוקי מחייה את העולם בדרך של 'רצוא ושוב' - החיות הקודמת עולה למקורה, ולאחר מכן שבה חיות חדשה לעולם.

רשות הרבים, רשות היחיד. העולם נקרא 'רשות הרבים', מפני שכל נברא דואג לעצמו וכולם נפרדים זה מזה. הקדושה נקראת 'רשות היחיד', כי מאוחדים עם ה' אחד, וממילא כולם מאוחדים זה עם זה.

שבירת הכלים. בראשית הבריאה, אור הקדושה האיר בעוצמה ו'שבר' את הכלים, וניצוצות ממנו נפלו לדרגה נמוכה, ומהם נוצרו הקליפות.

שבע כפולות. שבע האותיות 'בג"ד כפר"ת' יכולות להופיע בצורה כפולה: דגוש ורפה. גם שבע המידות יכולות להופיע בצורה כפולה: פעם בכל התוקף והעוצמה, ופעם ברכות ועדינות.

שבעה רועים. המושג נזכר בנביא "והקימונו עליו שבעה רועים ושמונה נסיכי אדם". לפי הקבלה, אלו שבעת הצדיקים המשפיעים קדושה לעם ישראל בכל הדורות, הידועים כשבעת האושפיזין: אברהם, יצחק, יעקב, משה, אהרן, יוסף, דוד.

שבעת ימי הבנין. בכל אחד משבעת ימי בראשית האירה מידה אלוקית אחרת, והיא הסיבה למה שנברא באותו יום. לדוגמה, ביום הראשון האירה מידת החסד, המבטאת גילוי, ולכן נברא האור; ביום השני מידת הגבורה, המבטאת צמצום, ולכן נברא הרקיע המבדיל.

שישים ריבוא. בני ישראל שיצאו ממצרים מנו שש מאות אלף איש. חז"ל אומרים כי אם היה חסר אחד, השכינה לא הייתה שורה עליהם. לפי הקבלה החישוב מבוסס על אותיות שם הוי": 6 המידות העליונות (ו') מכפילות את עצמם 5 פעמים (ה') כפול 10 (י') = 600,000.

שלושה לבושים. לנפש האדם יש שלושה כלי ביטוי, מחשבה, דיבור ומעשה, באמצעותם היא מבטאת את השכל והרגש. כלי הביטוי נקראים 'לבושים', מפני שאינם חלק מהנפש וניתן לשלוט בהם, כמו שבגדים אינם חלק מהאדם וניתן להחליף אותם.

שם ב"ן. שם הוי' שנכתב במילוי ההי"ן (אחת מצורות כתיבת שם הוי' עם ה"מילוי" שלו) נקרא 'שם ב"ן' כי "וי"ד ה"ה ו"ו ה"ה" - הוא בגימטריא ב"ן (52). ענינו של שם ב"ן להביא את 'אור המלכות' שיתלבש ב'כלי המלכות'.

תרי"ג איברי הנפש. בגוף יש 248 איברים ו-365 עורקי דם (גידים). כיון שהנפש שוכנת באיברי הגוף, מובן שגם בה יש 613 כוחות רוחניים מקבילים, וכל כוח של הנפש שוכן באיבר המקביל לו בגוף.

המדריך לשמחה

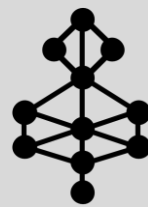
הלב היהודי

מוח שליט

נפש וגוף

תורת הנפש

פרקים א-ה

תורת הנפש

ושכנתי בתוכם

השתקפות

משולש הרגשות

כוונה ומעשה

משמעות החיים

בפתח הסדרה

הקדמה

סדרת הפרקים הראשונה בתניא, פרקים א-ה, בנושא "תורת הנפש", מהווה את הבסיס והיסוד לכל שאר הפרקים בתניא. ספר התניא נועד להעניק "תשובות לכל השאלות", ואכן במהלך הספר אנו פוגשים עצות למגוון רחב של שאלות מרכזיות בחיים. אך לפני שמגיעים לתשובות איך להתנהג, עלינו ללכת צעד אחד אחורה ולהכיר את הנפש בצורה יסודית. הכרה נכונה של הנפש, תתן בידינו את המפתח להבין את הצדדים הנלחמים ולדעת אלו דרישות ניתנות ליישום ואלו דרישות אינן אפשריות ויש להימנע מהן.

הפרק הראשון פותח בסדרה של ציטוטים תורניים העוסקים בחלוקה שבין צדיק, רשע ובינוני. אלו מניבים את המסקנה כי הגדרת האדם אינה נקבעת לפי ההתנהגות בלבד, אלא לפי המהות. מכאן יוצא אדמו"ר הזקן לחקר מהות האדם. תחילה אנו מתוודעים לכך שיש לכל יהודי שתי נפשות, נפש אלוקית ונפש בהמית. בהמשך אנו מכירים את הנפש האלוקית לעומק - את העובדה שהיא חלק אלוקה ממעל, את עשרת הכוחות ושלושת הלבושים שלה. מתוך כך מבינים את הערך של קיום מצוות ולימוד תורה.

מפת הפרקים

סדרה זו מתפרסת על פני חמישה פרקים בתניא ו-11 שיעורים:

הקדמה ופרק א - שתי נפשות: נלמד את הנחת היסוד, שהאדם מורכב משתי נפשות;

פרק ב - הנפש השנית: נגלה כי כל יהודי הוא "חלק אלוקה ממעל ממש";

פרקים ג-ד - כוחות ולבושים: נכיר את מפת הנפש, עשרת הכוחות ושלושת הלבושים;

פרק ה - למה ללמוד: נבין את ערכו של לימוד בכלל ולימוד תורה בפרט.

הקדמה ופרק א

שתי נפשות

הקדמה

את לימוד ספר התניא, נוהגים להתחיל בדף השער וההקדמה, שאף הם נכתבו על ידי אדמו"ר הזקן, בעל התניא. בהם הוא מתווה את המטרה והתוכן של הספר כולו.

בדף השער מבהיר אדמו"ר הזקן כי הספר עוסק בפסוק "כי קרוב אליך הדבר מאוד בפיך ובלבבך לעשותו", ומטרתו להראות איך קיום מצוות קרוב לכל אחד הן ברגש והן במעשה.

בהקדמת המלקט, מסביר אדמו"ר הזקן מדוע החליט לכתוב ספר. תחילה הגיעו אליו חסידים ל'יחידות' עם שאלות בעבודת ה'. משראה שאין מספיק זמן לכולם, החליט לכתוב בספר את "כל התשובות על כל השאלות", כדי שכל אחד יוכל ללמוד זאת בעצמו.

פרק א' מניח את שני היסודות של התניא: היסוד הראשון, ש"בינוני" אינו מי שמקיים חצי מצוות וחצי עברות, אלא מי שמקיים מאה אחוז מהמצוות. בכל זאת הוא נקרא "בינוני" ולא צדיק, כי הגדרת האדם לא מתחילה במעשים אלא בפנימיות. לפי התניא, כל אחד אמור לשאוף להיות בינוני. היסוד השני הוא עקרון שתי הנפשות. לכל יהודי, הן צדיק והן רשע, יש שתי נפשות: האחת היא נפש הבהמית, האחראית על חיי הגוף, ויש בה מידות טובות ורעות; השנית היא נפש האלוקית, עליה ידון אדמו"ר הזקן בפרק ב' ואילך.

מפת השיעורים

1. **מבוא לתניא** - שיעור מבוא, עם לימוד דף השער, ההקדמה והתחלת פרק א'
2. **צדיק, רשע ובינוני** - איך יודעים מהי הגדרת האדם? שיעור יסוד בנושא הבינוני
3. **שתי נפשות** - האם אדם אגואיסט או קדוש? שיעור יסוד בנושא שתי נפשות

מבוא לתניא

הקדמה רגע לפני שנצלול אל מעמקי התניא - נקדיש את השיעור הראשון להכירות קצרה עם הספר ומחברו, ונקבל טעימה ראשונה מהתניא - מדף השער, ההקדמה והתחלת התניא.

1. שער הספר

ספר

מקורות

1. פי המצודה הזאת אשר אנכי מצנף היום לא נפלאות היא מן המן ולא רחקה היא: לא בשמים היא לאמר מי יעלה לנו השמימה ויקחה לנו וישמענו אתה ונעשה: ולא מעבר לים היא לאמר מי יעבר לנו אל עבר הים ויקחה לנו וישמענו אתה ונעשה: פי קרוב אליך הדבר מאד בפיך ובלבבך לעשתו (דברים ל,יא).

2. אמר רבי יהושע בן חנניה: מימי לא נצחוני אדם, חוץ מאשה, תינוק ותינוקת... פעם אחת הייתי מהלך בדרך, וראיתי תינוק יושב על פרשת דרכים, ואמרתי לו: באיזה דרך נלך לעיר? אמר לי: זו קצרה וארוכה, וזו ארוכה וקצרה. והלכתי בקצרה וארוכה. כיון שהגעתי לעיר, מצאתי שמקיפין אותה גנות ופרדיסיין. חזרתי לאחורי, אמרתי לו: בני, הלא אמרת לי קצרה? אמר לי: ולא אמרתי לך ארוכה? נשקתיו על ראשו ואמרתי לו: אשריכם ישראל, שכולכם חכמים גדולים אתם מגדולכם ועד קטנכם (עירובין נג,ב).

לקוטי אמרים

חלק ראשון

הנקרא בשם

ספר של בינונים

מלוקט מפי ספרים ומפי סופרים קדושי עליון נ"ע מיוסר על פסוק כי קרוב אליך הדבר מאד בפיך ובלבבך לעשותו. לכאור ה"טב אך הוא קרוב מאד בדרך ארוכה וקצרה בעזה".

2. הקדמת המלקט

הקדמת המלקט

והיא אגרת השלוחה לכללות אנשי שלומינו יצ"ו:

ו"אורייתא וקודשא בריך הוא כולא חד"ו-התורה והקב"ה הם דבר אחד, וכל ששים רבוא נשמות כללות ישראל ופרטיהם ופרטי פרטיהם עד ניצוץ קל שבקלים ופחותי הערך שבעמנו בני ישראל, כולו מתקשרא באורייתא- כולם מתקשרים בתורה, ואורייתא היא המקשרת אותן להקדוש ברוך הוא, כנודע בזוהר הקדוש - הרי זה דרך כללות לכללות ישראל.

ואף שניתנה התורה לידרש בכלל ופרט ופרטי פרטות לכל נפש פרטית מישראל המושרשת בה, הרי אין כל אדם זוכה להיות מכיר מקומו הפרטי שבתורה.

והנה אף בהלכות איסור והיתר "הנגלות לנו ולבנינו", מצאנו ראינו מחלוקת תנאים ואמוראים מן הקצה אל הקצה ממש, ואלו ואלו דברי אלהים חיים, לשון רבים, על שם מקור החיים לנשמות ישראל, הנחלקות דרך כלל לשלושה קווין: ימין, ושמאל ואמצע, שהם חסד וגבורה וכו'. ונשמות ששרשן ממדת חסד, הנהגתן גם כן להטות כלפי חסד להקל כו' כנודע.

וכל שכן וקל וחומר ב"הנסתרות לה' אלהינו", דאינון דחילו ורחימו דבמוחא ולבא, דכל חד וחד לפום שיעורא דיליה, לפום מאי דמשער בליביה ו-הם יראה ואהבה במוח ובלב, לכל אחד ואחד לפי השיעור והיכולת שלו, לפי מה שליבו מסוגל לקלוט. כמו שכתוב בזוהר על פסוק "נודע בשערים בעלה" וגו'.

אליכם אישים אקרא, שמעו אלי רודפי צדק מבקשי ה' וישמע אליכם אלקים, למגדול ועד קטן, כל אנ"ש דמדינתינו וסמוכות ו-ומקומות הסמוכים שלה, איש על מקומו יבוא לשלום וחיים עד העולם, נצח סלה ועד, אמן כן יהי רצון.

הנה מודעת זאת, כי מרגלא בפומי דאינשי ו-רגיל בפי האנשים בכל אנ"ש לאמר, כי אינה דומה שמיעת דברי מוסר לראיה וקריאה בספרים, שהקורא קורא לפי דרכו ודעתו ולפי השגת ותפיסת שכלו באשר הוא שם, ואם שכלו ודעתו מבולבלים ובחשכה יתהלכו בעבודת ה' - בקושי יכול לראות את האור כי טוב הגנוז בספרים, אף כי מתוק האור לעינים ומרפא לנפש.

ובר מן דין ו-חוץ מזה, הנה ספרי היראה הבנויים על פי שכל אנושי - בוודאי אינן שווין לכל נפש. כי אין כל השכלים והדעות שוות, ואין שכל אדם זה מתפעל ומתעורר ממה שמתפעל ומתעורר שכל חברו. וכמו שאמרו רז"ל גבי ברכת "חכם הרזים" על ששים רבוא מישראל - שאין דעותיהם דומות זו לזו וכו'. וכמו שכתב הרמב"ן ב"מלחמות" שם בפירוש הספרי גבי יהושע, שנאמר בו "איש אשר רוח בו" - "שיכול להלך נגד רוחו של כל אחד ואחד" וכו'.

אלא אפילו בספרי היראה אשר יסודותם בהררי קדש, מדרשי חז"ל אשר רוח ה' דבר במ ומלתו על לשונם,

אך ביודעיי ומכיריי קאמינא ו-ביודעים ומוכרים לי הריני מדברו, הם כל אחד ואחד מאנ"ש שבמדינתנו וסמוכות שלה, אשר היה הדבור של חיבה מצוי בינינו, וגילו לפני כל תעלומות לבם ומוחם בעבודת ה' התלויה בלב. אליהם תטוף מלתי ולשוני עט סופר בקונטריסים אלו הנקראים בשם "לקוטי אמרים", מלוקטים מפי ספרים ומפי סופרים קדושי עליון נשמתם עדן המפורסמים אצלנו, וקצת מהם נרמזין לחכימין באגרות הקדש מרבתינו שבארץ הקודש תיבנה ותיכונן במהרה בימינו אמן. וקצתם שמעתי מפיהם הקדוש בהיותם פה עמנו.

וכולם הן תשובות על שאלות רבות אשר שואלין בעצה כל אנ"ש דמדינתנו תמיד, כל אחד לפי ערכו, לשית עצות בנפשם בעבודת ה'. להיות כי אין הזמן גרמא עוד להשיב לכל אחד ואחד על שאלתו בפרטות, וגם השכחה מצויה. על כן רשמתי כל התשובות על כל השאלות למשמרת לאות, להיות לכל אחד ואחד לזכרון בין עיניו, ולא ידחוק עוד ליכנס לדבר עמי ביחידות, כי בהן ימצא מרגוע לנפשו ועצה נכונה לכל דבר הקשה עליו בעבודת ה', ונכון יהיה לבו בטוח בה' גומר בעדנו.

ומי שדעתו קצרה להבין דבר עצה מתוך קונטריסים אלו, יפרש שיחתו לפני הגדולים שבעירו, והם יבוננוהו. ואליהם בקשתי שלא לשום יד לפה להתנהג בענוה ושפלות של שקר חס ושלום, וכנודע עונש המר על

3. התחלת התניא

פְּרָק א. תְּנִינָא וּבְסוּף פְּרָק ג' דְּנִדְהָא! - למדנו בסוף הפרק השלישי של מסכת נידה: **"מְשֻׁבְּעִים אוֹתוֹ - את האדם לפני לידתו: תְּהִי צַדִּיק וְאֵל תְּהִי רָשָׁע; וְאִפְלוּ פֶל הָעוֹלָם פְּלוֹ אוֹמְרִים לָךְ צַדִּיק אַתָּה, הִיא בְּעֵינֶיךָ פְּרָשָׁע."** וְצַרִּיף לְהַבִּינֵן: דְּהָא תַנְן וְאָבוֹת פְּרָק ב' - הרי למדנו במשנה, בפרק שני של מסכת אבות: **"וְאֵל תְּהִי רָשָׁע בְּפָנֶי עֲצָמְךָ"** - אל תחשיב את עצמך כרשע. וְגַם: אִם יְהִיָּה בְּעֵינָיו פְּרָשָׁע - יִרַע לְבָבוֹ וְיִהְיֶה עֲצָב, וְלֹא יוֹכֵל לְעַבֵּד את ה' בְּשִׂמְחָה וּבְטוֹב לְבָבִי; ומצד שני, וְאִם לֹא יִרַע לְבָבוֹ פְּלֵל מְזָה, יִכּוֹל לְבֹא לִידֵי קְלוֹת חֲסִי-וְשָׁלוֹם.

מקורות

- ההקדוש ברוך הוא טהור ומשרתיו טהורים ונשמה שנתן בך טהורה היא, אם אתה משמרה בטהרה מוטב, ואם לאו הריני נוטלה ממך (נדה ל, ב).
- רבי שמעון אומר: הוי זדיר בקריאת שמע ובתפלה... ואל תהי רשע בפני עצמך (אבות בי, ג).
- תחת אשר לא עבדת את ה' אלהיך בשמחה ובטוב לבב מרב כל (דברים כח, מז).

- דרש רבי שמלאי: למה הולד דומה במעי אמו, לפנקס שמקופל ומונח... ומלמדו אתו כל התורה כולה... וכיון שבא לאור העולם, בא מלאך וסטרו על פיו ומשכחו כל התורה כולה, שנאמר "לפתח חטאת רובץ". ואינו יוצא משם עד שמשביעין אותו שנאמר "כי לי תכרע כל ברך תשבע כל לשון"... "נקי כפים ובר לבב אשר לא נשא לשוא נפשו ולא נשבע למרמה". ומה היא השבועה שמשביעין אותו? תהי צדיק ואל תהי רשע; ואפילו כל העולם כולו אומרים לך צדיק אתה, היה בעיניך כרשע; והוי יודע

צידה לדרך

סיכום בדף השער למדנו שהספר עוסק בפסוק "כי קרוב אליך הדבר מאוד בפיך ובלבבך לעשותו". בהקדמה ראינו כי בספר יש "תשובות לכל השאלות", כתחליף לפגישה עם אדמו"ר הזקן.

"מונע בר", וגודל השכר ממאמר רז"ל על פסוק "מאיר עיני שניהם ה'", כי יאיר ה' פניו אליהם אור פני מלך חיים. ומחיה חיים יזכנו ויחינו לימים אשר לא "למדו עוד איש את רעהו וגו' כי כלם ידעו אותי וגו'", "כי מלאה הארץ דעה את ה' וגו'", אמן כן יהי רצון.

הנה אחר שנתפשטו הקונטריסים הנזכרים לעיל בקרב כל אנ"ש הנזכרים לעיל בהעתקות רבות מידי סופרים שונים ומשונים, הנה על ידי ריבוי ההעתקות שונות רבו כמו רבו טעויות הסופרים במאד מאד. ולזאת נדבה רוחם של אנשים אפרתיים ו-חשובים הנקובים הנזכרים לעיל מעבר לדף לטרוח בגופם ומאודם להביא את הקונטריסים הנזכרים לעיל לבית הדפוס, מנוקים מכל סיג וטעות סופר ומוגהים היטב. ואמינא לפעלא טבא יישר חילא ו- ואני אומר לפעולה טובה זו יישר כוחו.

ולהיות כי מקרא מלא דבר הכתוב: "ארור מסיג גבול רעהו", ו"ארור - בו קללה, בו נידוי" חס ושלום וכו', על כן כ"י הודה ועוד לקרא" קאתינא, למשדי גודא רבא ו-באתי להטיל איסור גדולו על כל המדפיסים, שלא להדפיס קונטריסים הנזכרים לעיל, לא על ידי עצמן ולא על ידי גירא דילהון ו-באי כוחם, בלתי רשות הנקובים הנזכרים לעיל, משך חמש שנים מיום כלות הדפוס. ולשומעים יונעם ותבא עליהם ברכת טוב. כה דברי המלקט "לקוטי אמרים" הנזכרים לעיל.

פרק א תניא [בספ"ג דנדה] משביעים אותו תהי צדיק ואל תהי רשע ואפי' כל העולם כולו אומרים לך צדיק אתה היה בעיניך כרשע וצריך להבין דהא תנן [אבות פ"ב] ואל תהי רשע בפני עצמך וגם אם יהיה בעיניו כרשע ירע לבבו ויהיה עצב ולא יוכל לעבו ה' בשמחה ובטוב לבב ואם לא ירע לבבו כלל מזה יכול לבוא לידי קלות ח"ו.

בהתחלת פרק א הכרנו את השבועה שכל אחד נשבע לפני הלידה. שאלנו: למה דימוי עצמי אמור להיות שלילי, "היה בעיניך כרשע", והרי הדבר יכול להוביל לדיכאון או לקלות ראש? התחלת התניא מעניקה לנו מפתח לפיתרון שלוש שאלות יסוד: **מי אני** - לא מה שכולם אומרים, אלא משהו פנימי; **איך לשמוח** - שמחה אינה קלות ראש, אלא דבר רציני; **למה נולדתי** - ה' הגדיר את ייעודי לפני הלידה. בהמשך התניא נלמד את הנושאים האלו לעומק.

חלק ראשון: שלוש שאלות

מטרת הספר: כל התשובות לכל השאלות

מחבר ספר התניא הגדיר את מטרת ספרו - לתת את "כל התשובות על כל השאלות". תשאלו: הרי יש אינספור שאלות, ואיך יכול ספר אחד קטן לתת להם תשובות?

את השאלה הזו אולי שאל כבר רבי לוי יצחק מברדיצ'וב. כאשר קיבל לידיו את ספר התניא, שאל בהתפעלות: "איך הצליח המחבר להכניס אלוקים כה גדול, בספר כה קטן!?"

כי אכן, יש אינספור שאלות ואינספור תשובות. אך כספר יסוד, התניא עוסק בשאלות היסוד, ונותן את תשובות היסוד. כאשר מצליחים לפתור את השאלות מהיסוד, מהשורש, אפשר בקלות להבין את התשובות לכל השאלות.²

באופן כללי הספר עוסק בשלוש שאלות מרכזיות,³ כל אחת בת שתי מילים בסך הכול:

- השאלה הראשונה זו 'השאלה הראשונה' שאדם שואל - "מי אני?"
- השאלה השנייה היא בעצם 'משאלה' - "איך לשמוח?"
- השאלה השלישית היא 'שאלת השאלות' - "למה נולדתי?"

השאלה הראשונה: מי אני?

השאלה הראשונה היא אחת השאלות היסודיות בחיים, ואולי היסודית ביותר. היא מורכבת מחמש אותיות ושתי מילים. זו השאלה "מי אני?".

הקדמה

פתיחה מעניינת: התשובה שלך לשאלה "מי אני?"

ברוכים הבאים לסדרה בנושא 'תורת הנפש' בתניא. אנו עומדים לערוך מסע היכרות מרתק ומעמיק עם עצמנו. אבל לפני כן, כדאי שנערוך סבב היכרות ראשוני בין כולם.

שאלה לדיון: בתור היכרות, אבקש מכל אחד לתת את התשובה שלו לשאלה "מי אני?"

מפת השיעור: מבוא לתניא

אני שמח להכיר כאן את כולם. סבב ההיכרות והתשובות לשאלה "מי אני" חשובים במיוחד, ויעזרו לנו בהמשך לפצח את השאלה "מי אני". השיעור הקרוב מהווה מבוא לספר התניא ולסדרת 'תורת הנפש'. במהלכו ניגע בשאלות המרכזיות שכל אחד מאיתנו שואל, ונבדוק מה יש לספר התניא להציע לנו. השיעור מחולק לשלושה חלקים:

- שלוש שאלות - על השאלה הראשונה שכולנו שואלים, על שאלה שהיא בעצם 'משאלה', ועל שאלה שהיא 'שאלת השאלות'
- דרך ארוכה וקצרה - איך נכתב ספר התניא, למה כדאי ללמוד אותו, ומהי 'דרך ארוכה וקצרה'
- שלושה מפתחות - לימוד ראשוני בספר התניא שיעניק לנו מפתחות לפיתרון השאלות

² **דוגמה - טיפול שורש:** ההבדל בין תשובות רגילות לבין תשובות יסודיות, דומה להבדל שבין טיפול באקמול לטיפול באנטיביוטיקה, או בין טיפול באנטיביוטיקה לטיפול בניתוח. הטיפול הראשון נוגע רק בסימפטומים אך אינו משנה את הדברים מהשורש, וכך הבעיות חוזרות ונשנות; אולם הטיפול השני נוגע בשורש הבעיה ומטפל בה, וכך מאפשר לפתור את הדברים אחת ולתמיד.

³ **הבהרה - שאלות נוספות:** כמובן התניא עוסק בשאלות נוספות ומגוונות, אולם בחרנו להתמקד בשאלות מרכזיות הנוגעות לחיי המשתתפים.

¹ **המלצות - סבב היכרות:** מטרת סבב ההיכרות כפולה: גם כדי שכולם יכירו את כולם, וגם כדי שכולם יחוו את עומק השאלה "מי אני". כדאי שהמרצה יתחיל את הסבב ויספר על עצמו. מן הסתם המשתתפים יתחילו לשאול מה הכוונה בשאלה "מי אני", וכדאי לתת להם עצמם לענות כפי הבנתם. כמו כן, רצוי לעשות תיאום ציפיות, ולשמוע מהמשתתפים מה הם מצפים לקבל במסגרת לימוד התניא. בקבוצות גדולות מעל 20 משתתפים אפשר לשקול סקר בין 10 משתתפים נבחרים על השאלה "מי אני".

השאלה השניה: איך לשמוח?

השאלה השניה אינה רק 'שאלה', אלא יותר מכך 'משאלה' ובקשה: איך לשמוח? מי מאיתנו לא רוצה לחייך כמו תינוק בעריסה ולשחק בשלווה כמו ילד קטן בגן. אבל יש כל כך הרבה בעיות שמפריעות לשמחה שלנו: בעיות במשפחה, בפרנסה, בבריאות, בביטחון והרשימה ארוכה...

שאלה לדיון: מה הטיפ שלכם כדי להגיע לשמחה?

תשובות אפשריות: יכולים להיות דברים רבים שיעזרו לנו לשמוח. לדוגמה: להקשיב למוזיקה, להתעלם ולהתנתק, להיזכר בחצי הכוס המלאה, להודות על מה שיש, להסתפק במועט, לזכות בלוטו, להביט על פלאי הבריאה, לעשות מה שאני אוהב, לרקוד, לעזור לאנשים, להיות בסביבה חיובית.

כל אלו יכולים להיות 'כלי עזר' טובים בדרך אל השמחה, אבל לפעמים הם מביאים לשמחה רק בטווח הקצר. אנו מחפשים משהו יסודי שיכול להביא לדרך חיים של שמחה, לשמחה בטווח הארוך. ובשתי מילים: 'לשמחת חיים'.

הסדרה החמישית בתניא, בנושא "המדריך לשמחה" (פרקים כו-לד), תלמד אותנו כיצד לשמוח. נלמד שם שלושה דברים: למה לשמוח, מתי לשמוח ואיך לשמוח. נגלה גם מה מקומה של העצבות.

השאלה השלישית: למה נולדתי?

השאלה השלישית היא אולי 'שאלת השאלות'. אף אחד לא שאל אותנו אם אנו רוצים להגיע לעולם. פשוט נולדנו, ומאז אנו פה. לא תמיד אנו שואלים מה אנו עושים בעולם, אם בגלל שאנו לא יודעים את התשובה, או בגלל שאנו מרגישים כי התשובה 'גדולה עלינו', או שפשוט מפחדים מהתשובה ובורחים ממנה. כך או כך, השאלה תמיד נמצאת בחלל האוויר: למה נולדתי?

למעשה, השאלה הזו רחבה אף יותר, והיא מטרידה את האנושות כבר אלפי שנים: למה נברא העולם?

שאלה לדיון: למה, לדעתכם, אנו נמצאים בעולם?

תשובה: יכולות להיות תשובות רבות ומגוונות, כמו: לממש את עצמי, ליהנות מהחיים, לגדל ילדים,

לא תמיד יוצא לנו לשאול את השאלה הזו. כולנו רצים, לחוצים, אין כמעט זמן לחשוב. במקרה הטוב 'זורמים', ובמקרה הפחות טוב 'שורדים'. אבל יש תחנות בחיים, שבעל כורחנו את שואלים את השאלות החשובות. זה יכול להיות לקראת נישואין או שמחה גדולה; זה יכול לצוץ לאחר הצלחה משמעותית או משבר עמוק; וזה יכול להתעורר בתגובה למחלה ואסון או במצב ביניים של תהיה וחיפוש. בשלב מסוים זה מגיע, ואנו עומדים מול המראה ושואלים "מי אני".

כפי ששמתם לב בסבב ההיכרות, יכולות להיות תשובות שונות לשאלה "מי אני?": שם פרטי, מצב משפחתי, תפקיד, תחביבים, אישיות, כישורים, היסטוריה, יעדים בחיים וכן הלאה. הגדרות חיצוניות, כמו תפקיד ומצב משפחתי, בודאי לא מהוות תשובה מלאה לשאלה "מי אני", שהרי התפקיד שלי יכול להשתנות אם החברה תפשוט רגל, וגם מצב משפחתי משתנה עם השנים. עלינו לחפש את ההגדרה הפנימית, מיהו האני האמיתי שלי, ולשם כך לערוך מסע היכרות מעמיק עם עצמנו.

את התשובה לשאלה "מי אני" נקבל בסדרה הראשונה אותה אנו מתחילים ללמוד כעת, בנושא "תורת הנפש" (פרקים א-ה בתניא). במהלך הסדרה נערוך מסע היכרות מעמיק ומרתק עם עצמנו ונלמד על מבנה הנפש והכוחות הפועלים בה. נכיר גם את עקרון היסוד של התניא - שלכל אחד יש "שתי נפשות", נפש בהמית ונפש אלוקית.

שלושת הסדרות הבאות יהוו המשך והשלמה לשאלה "מי אני":

- הסדרה השניה בנושא "נפש וגוף" (פרקים ו-יא בתניא) - אחרי שאנו מכירים את עצמנו, נוכל ללמוד על המאבק שיש בין הנפשות על השליטה בגוף, מאבק שמלווה אותנו יום-יום, שעה-שעה. נגלה גם מי המנצח והמפסיד.
- הסדרה השלישית בנושא "מוח שליטי" (פרקים יב-יז) - ככל שנכיר את עצמנו טוב יותר, נדע באיזו מידה אנו מסוגלים לשלוט על עצמנו ואיך עושים זאת. בסדרה זו נכיר את הדמות המרכזית של התניא, דמותו של ה'בינוני', ואת עקרון 'מוח שליטי על הלב'.
- הסדרה הרביעית בנושא "הלב היהודי" (פרקים יח-כה) - חלק מההגדרה "מי אני", זו הזהות שלי כיהודי. סדרה זו תעסוק בשאלה מהו יהודי, ותפצח את סודו של הלב היהודי.

דף השער: דרך ארוכה וקצרה

כדי להכיר טוב יותר את מטרות ספר התניא, אני מציע שנפתח כולנו בעמוד הראשון המציג את טקסט דף השער של התניא. הטקסט הזה נכתב בידי בעל התניא בכבודו ובעצמו, ומכאן חשיבותו.

אנו נלמד מילה במילה:

ספר לקוטי אמרים: המחבר מגדיר בענווה את עבודתו בתור 'ליקוט' בלבד של מאמרים, למרות שהליקוט הזה יוצר תמונה חדשה ובהירה;

חלק ראשון: בתניא יש חמישה חלקים. החלק הראשון נקרא "ספר של בינונים" (53 פרקים); החלק השני נקרא "שער הייחוד והאמונה", ועוסק בהסברת האמונה בה' (12 פרקים); החלק השלישי נקרא "אגרת התשובה", ומסביר את מהות התשובה לפי החסידות (12 פרקים); החלק הרביעי נקרא "אגרת הקודש", ובו אוסף אגרות בנושאים שונים שנכתבו בידי בעל התניא; החלק החמישי נקרא "קונטרס אחרון", ובו עיון מעמיק בסוגיות נבחרות מתוך התניא.

הנקרא בשם ספר של בינונים: הדמות המרכזית של התניא אינה דמותו של הצדיק, אלא דווקא דמותו של ה'בינוני', אותו אדם שמתמודד ללא הפסקה עם יצרים ודחפים שליליים. דמות זו מהווה מודל לכל אחד מאיתנו;

מלוקט מפי ספרים ומפי סופרים קדושי עליון נשמתם עדן: הרעיונות שבספר נלקחו מדברים שנכתבו בספרים (כמו ספרי המהר"ל מפראג והשל"ה הקדוש) ומדברים ששמע בעל-פה מרבותיו ("סופרים"), הבעל שם טוב והמגיד ממעזריטש;

מיוסד על פסוק "כי קרוב אליך הדבר מאוד בפיך ובלבבך לעשותו", לבאר היטב איך הוא קרוב מאוד: בספר דברים (נצבים ל, יד) אומר משה רבינו כי התורה אינה בשמים ולא מעבר לים, אלא נמצאת בהישג יד והיא מאוד קרובה אל האדם, הן במחשבה ("בלבבך"), הן בדיבור ("בפיך") והן במעשה ("לעשותו"). הבעיה היא, שקיום תורה ומצוות אינו דבר קל ופשוט. ספר התניא יענה על השאלה כיצד הדבר "קרוב מאוד" לכל אחד מאיתנו?

בדרך ארוכה וקצרה: הביטוי הזה מופיע בתלמוד (ראה מדור מקורות). מסופר שם על רבי יהושע בן

לעבוד, לעשות טוב בעולם, לסבול ולהתמודד וכדומה.

אולם כל התשובות הללו נכונות באופן חלקי בלבד. אנו מחפשים את התשובה המלאה והכוללת, שתסביר לנו לשם מה העולם נברא ומה כולנו עושים פה.

הסדרה השישית בתניא, בנושא "משמעות החיים" (פרקים לה-לז), תלמד אותנו למה נולדנו ולמה נברא העולם. נבדוק האם החולשות שלנו הם תקלה או אתגר. כאשר נדע מהו היעד, נבין גם את הדרך אל היעד ונגלה מהי התחנה הסופית של העולם.

הסדרות הבאות בתניא (פרקים לח-נג) יעסקו בתובנות שנגזרות מהבנת משמעות החיים, כמו מקומו של הרגש מול המעשה ועוד.

חלק שני: ספר התניא

רקע כללי: ספר התניא

כפי שהזכרנו, את התשובות לכל שאלות אלו נקבל בספר התניא. אבל תחילה כמה מילים על הספר.

ספר התניא נכתב על ידי רבי שניאור זלמן מליאדי, מייסד חסידות חב"ד.

המחבר היה תלמידו של 'המגיד ממעזריטש', שהיה תלמידו וממלא מקומו של 'הבעל שם טוב' מייסד תנועת החסידות.

זה הספר הראשון המציג את עקרונות היסוד של החסידות בצורה מסודרת, בהירה והגיונית, ולא פלא שזכה לכינוי "תורה שבכתב של חסידות". על בסיס היסודות של ספר התניא, נכתבו עד היום למעלה מ-2,000 (!) ספרי חב"ד.

הספר הודפס עד היום בלמעלה מ-5,000 (!) מהדורות כמעט בכל מקום בעולם, והספירה עוד ממשיכה (כדאי להתעדכן לפני השיעור מהו המספר המדויק של מהדורות התניא עד עכשיו); הוא תורגם ללמעלה מ-10 שפות, שהם כמעט כל השפות שבהם יהודים מדברים; הספר נכתב לפני למעלה מ-200 שנה, אבל התכנים שלו אקטואליים לכל אחד מאיתנו, כאילו נכתב היום.

אולי דרך איטית יותר, אבל היא הדרך הבטוחה לטווח הארוך.

ספר התניא מאמין בדרך הארוכה והקצרה. מי שמחפש 'קיצורי דרך' - לא ימצא אותם בתניא. מי שרוצה לדעת כאן ועכשיו "מי אני", "איך לשמוח" ו"למה נולדתי" - כנראה יצטרך לחפש שיעור אחר. ספר התניא מלמד את הדברים באופן יסודי ומעמיק, ולכן הלימוד יימשך זמן רב. נלמד צעד אחרי צעד, שיעור אחרי שיעור, תובנה אחרי תובנה. לא נמהר, לא נדלג ולא ננסה "להספיק". נשאף להבין כל דבר ביסודיות. זו הדרך הבטוחה שתתן לנו את התשובות ואת הפתרונות האמיתיים לטווח הארוך.

הקדמת המחבר: תשובות לכל השאלות

בהמשך כתב המחבר הקדמה ארוכה לספר⁵. המחבר מתמודד בכנות עם שאלה פשוטה שכל אחד מאיתנו שואל את עצמו בבואו לשיעור התניא: מי אמר שספר התניא מתאים לי? מה אני יקבל ממנו?

כדרכו של המחבר, הוא לא מעניק מיד תשובה לשאלה, אלא לפני כן מעמיק ומרחיב את השאלה. חז"ל אומרים "כשם שאין פרצופיהם שווים, כך אין דיעותיהם שוות". כל אחד הוא מיוחד, עם אופי ייחודי ודעות שונות. לכן לא כל ספר מתאים לכל אחד. לאור זאת חוזרת השאלה בעוצמה: מה התועלת שלי בלימוד התניא?

המחבר עונה על כך, כי הספר לא נכתב כספר תיאוריה, אלא כולו נובע מהניסיון בשטח. אלפי אנשים באו אל המחבר וגילו בפניו ב"חידות" את כל הסודות הכמוסים ואת ההתלבטויות הפנימיות שלהם. בעל התניא זיהה את שאלות היסוד שמטרידות כל אדם והן עומדות מאחורי כל השאלות ששאלו אותו. על בסיס זה כתב את ספר התניא, כדי שיתן את "כל התשובות על כל השאלות".

יחד עם זאת, המחבר מכיר בעובדה שיהיו אנשים שיתקשו למצוא את התשובות הללו מתוך הספר. לשם כך הוא פונה אל מי שכן מבין את התניא, כדי שיעסוק בהסברת המסרים של התניא לכולם.

⁵ הצעה - לימוד מבפנים: במסגרת השיעור לא ניתן זמן רב ללימוד ההקדמה. אולם כדאי לשקול בהתאם לקבוצה, האם ללמוד את ההקדמה מבפנים.

חנניה, אחד מגדולי התנאים, שאמר כי מעולם לא הצליח אדם לנצח אותו, חוץ משלושה אנשים: אשה, ילד וילדה ("תינוק ותינוקת"). לפנינו הסיפור על הילד:

פעם הלכתי בדרך והגעתי לצומת דרכים, ולא ידעתי לאן לפנות. שאלתי ילד באיזו דרך עליי ללכת אל העיר? הילד השיב: יש כאן שתי דרכים - הדרך האחת ארוכה וקצרה, והדרך השנייה קצרה וארוכה.

העדפתי ללכת בדרך השנייה, כיון שהיא קצרה וארוכה. ואכן, מהר מאוד ראיתי את העיר קרובה אליי, אלא שלפני הכניסה לעיר, היו מחסומים טבעיים כמו גינות ופרדסים ולא יכולתי להמשיך. חזרתי אחורה ואמרתי לילד: "הרי אמרת שזו דרך קצרה?"

והילד השיב: "הרי אמרתי לך שהיא קצרה וארוכה".

נתתי לילד נשיקה על ראשו, ואמרתי: "אשריכם ישראל, שכולכם חכמים גדולים אתם, מגדולכם ועד קטנכם".

כלומר: הדרך אומנם קצרה מבחינת מרחק, אבל בסופו של דבר יהיה קשה להגיע אל היעד בגלל המכשולים. לעומת זאת הדרך השנייה היא "ארוכה וקצרה" - מצד אחד היא ארוכה הרבה יותר, אבל מצד שני היא דרך סלולה, ובאמצעותה תגיע בביטחון אל היעד.

גם בחיים, יש לנו שתי דרכים⁴: יש את הדרך הקצרה והארוכה, המעדיפה לפתור דברים במהירות ובאופן ספונטני, באמצעות 'קיצורי דרך' למיניהם. הבעיה היא, שהדרך הזו לא מחזיקה מעמד לטווח ארוך כי אינה משנה את הדברים מהיסוד; לעומת זאת יש את הדרך הארוכה והקצרה, המעדיפה לחדור לשורשי הדברים ולפתור אותם בצורה יסודית, צעד אחר צעד. זו

⁴ משל - מנגל: כאשר רוצים לצלות בשר על האש, בתחילה יש אש גדולה. מי שלא מנוסה, יכול לרוץ ולשים את חתיכות הבשר על האש הגדולה. ואכן, מהר מאוד הבשר יהיה מוכן. אבל האמת היא שהבשר רק נחרך מבחוץ ולא נעשה ראוי לאכילה מבפנים. המנוסים יודעים שצריך לחכות שהאש תדעך ויישאר חום הגחלים, ורק אז לשים את הבשר על הגחלים ולחכות כמה דקות עד שיהיה מוכן. דווקא הפעולה האיטית של הגחלים היא זו שתשנה את מצב הבשר ממי לחלוטין ותכין אותו לאכילה מבפנים. זה ההבדל שבין הדרך הקצרה והארוכה לדרך הארוכה והקצרה.

בדרך אגב, זו בעצם מטרת סדרת "ללמוד תניא" - להנגיש את ספר התניא להמונים. מעבר לספר הלימוד שיעזור לנו בלימוד התניא, נחפש כל הזמן איך התניא רלבנטי אלינו, מה הוא אומר לנו במקום שבו אנו נמצאים כעת.

חלק שלישי: שלושה מפתחות

אחרי כל ההקדמות, אנו ניגשים אל הדבר האמיתי - לקבל טעימה ראשונה מתוך ספר התניא בעצמו. הטעימה הזו תעניק לנו את המפתחות לפיתרון שלוש השאלות שבהם פתחנו.

דימוי עצמי: חיובי או שלילי

יש שני אבני יסוד, המשפיעים על כל ההתנהלות שלנו בחיים, על המחשבות, הדיבורים והמעשים. הם בעצם המנוע של החיים, והם אלו שמובילים כל אחד מאיתנו לכל מקום: האחד, דימוי עצמי; השני, שאיפות.

נתחיל בדימוי עצמי. יש סוגים רבים של דימוי עצמי, ולכל אחד מהיושבים כאן יש דימוי עצמי שונה, ייחודי. באופן כללי יש שתי אפשרויות - דימוי עצמי חיובי או שלילי. האם אני תופס את עצמי כחכם או כטיפש; כמצליח או כמסכן; כעשיר או כעני; כחזק או כחלש. הדימוי העצמי יקבע מה יהיו דפוסי הפעולה שלי, ממה אני ישמח ומה יגרום לי אכזבה, וגם ישפיע על השאיפות.

שאלה לדיון: האם דימוי עצמי אמור להיות חיובי או שלילי? לאן יוביל כל אחד מהם?

תשובה: ברור שדימוי עצמי צריך להיות חיובי, כי זה מניע את האדם לפעול ונותן לו אמונה ביכולותיו. לעומת זאת דימוי עצמי שלילי יכול להביא את האדם למצב של שקיעה. זה גם אחד הכללים הבסיסיים בחינוך - אם תשדר לילד שהוא טוב וחכם, זו תהיה נבואה שמגשימה את עצמה; ואם חלילה תשדר לו שהוא רע וטיפש, זה עלול להוביל לתוצאה הפוכה.

שאיפות: גבוהות או נמוכות

המרכיב השני אלו השאיפות. אנו מכירים את השאלה ששואלים ילדים "מה תרצה להיות כשתגדל?". האחד אומר "רב", השני "עורך דין",

השלישי "רופא" וכן הלאה. פעמים שהתחפזת בפורים מגלמת את הדמות שהילד שואף להיות. למעשה, זו שאלה שכל אחד מאיתנו שואל את עצמו - מה השאיפות שלי? כאשר יש לי שאיפות ומטרות ברורות, כאשר יש לי חזון ויעדים מוגדרים - אעשה את כל המאמצים להגיע אליהם. אם אני רוצה להיות עשיר, אלך לעבוד ואשקיע כדי להגיע לשם. לחילופין, אם אני מעוניין להיות נזקק, אעשה מאמץ שלא לעבוד ולהיות מסכן כדי שיכירו בי כנזקק. השאיפות עוזרות לי להתמקד בהשגתם ולהסיח את הדעת מדברים אחרים.

שאלה לדיון: איזה שאיפות ראויות - גבוהות או נמוכות? ולאן זה יוביל?

תשובה: שאיפות גבוהות עדיפות על פני שאיפות נמוכות. הן מעניקות לאדם מרץ להשקיע ככל יכולתו ואף מעבר ליכולותיו כדי להשיג את השאיפות הללו. לעומת זאת שאיפות נמוכות לא מאפשרות לאדם להתרומם ולהשקיע, כי אין בשביל מה. מצד שני חשוב שהשאיפות לא יהיו גבוהות מדי, כי אז הדבר עלול להביא את האדם לאכזבה.

ההשבעה: דימוי עצמי נמוך ושאיפות גבוהות

דיברנו על דימוי עצמי ושאיפות מנקודת מבט אנושית. הבה ונבדוק מה אומרת התורה על הדימוי העצמי והשאיפות שאמורות להיות לנו. האם בורא העולם בכלל הגדיר לנו מה אמורות להיות השאיפות שלנו? האם הוא אמר לנו כיצד אנו אמורים להסתכל על עצמנו?

כדי לבדוק את העניין, עלינו לחזור אחורה, אל הרגע שבו הגענו לעולם. התלמוד מספר באריכות מה קרה לנו כאשר היינו ברחם אמנו, כיצד הנשמה שלנו למדה שם את התורה כולה. רגע לפני שאנו נכנסים לכדור הארץ ויוצאים לאוויר העולם, עורכים לנשמה שלנו 'טקס השבעה'⁶, כפי שאנו אומרים בתפילת 'עלינו לשבח' - "כי לך תכרע כל ברך, תשבע כל לשון". באותו רגע לוקחים את הנשמה הצידה ומפקידים בידה את שני המרכיבים

⁶ הערה - משמעות השבעה: יכולה לעלות השאלה, מה משמעות השבעה הזו, והרי אנו לא זוכרים אותה? - מוסבר בחסידות, כי מטרתה של השבעה להעניק כוחות לנשמה להתגבר על הניסיונות בעולם. מבחינה זו, אפשר לקרוא את המילה "שבעה" גם בשי"ן שמאלית, מלשון "שובע".

החשובים הללו - דימוי עצמי ושאירות. וכך אומרים לנו, תקשיבו טוב לציטוט: **"תהי צדיק ואל תהי רשע; ואפילו כל העולם כולו אומרים לך צדיק אתה - היה בעיניך כרשע"**.

שאלה לדיון: המילים "תהי צדיק ואל תהי רשע" - איזה שאיפות אלו, גבוהות או נמוכות?

תשובה: כמובן, מדובר בשאיפות גבוהות וטובות מאוד. "תהי צדיק" זה אומר - תעשה טוב וחסד, תקיים כל מצוה שאתה יכול, תלמד תורה בכל רגע פנוי, וכמובן אל תתן ליצר להשתלט עליך ולהחטיא אותך.

שאלה לדיון: המילים "היה בעיניך כרשע" - באיזה דימוי עצמי מדובר, חיובי או שלילי?

תשובה: נאמר כאן שאפילו אם כולם יאמרו עליך שאתה צדיק, בכל זאת הדימוי העצמי שלך אמור להיות שלילי ביותר. לא משנה מה תעשה, לא משנה מה יהיו ההישגים שלך, לא משנה מה אחרים יאמרו עליך - בכל מקרה "היה בעיניך כרשע", עליך להסתכל על עצמך כרשע חסר סיכוי וחסר תקנה.

שתי אפשרויות: דיכאון או חוסר רצינות

השבועה הזו פותחת את הלימוד בתניא. אדמו"ר הזקן מנתח לאן תוביל את האדם המחשבה "היה בעיניך כרשע", ומציג שתי אפשרויות.

שאלה לדיון: אם אדם מתייאש מעצמו, מה זה יכול לגרום לו?

תשובה: באופן כללי ייאוש עלול להביא לשתי תוצאות - האחת, דיכאון; השנייה, חוסר אחריות.

במקרה שלנו, אדם המתייחס לעצמו כרשע חסר תקנה, "היה בעיניך כרשע", יש לו שתי אפשרויות:

אפשרות אחת היא דיכאון עמוק. אין לו שום מוטיבציה לעשות משהו ולתקן. גם אם יקיים מצוות, הוא יעשה זאת כאדם חסר חיות, בלי שמחה. אפשרות כזו פסולה מיסודה, כיון שאחד מעקרונות היסוד של היהדות ובפרט החסידות - זו עבודת ה' בשמחה. לא מספיק לקיים את מה שכתוב בשולחן ערוך, יש לעשות זאת בשמחה.

אפשרות שניה היא חוסר רצינות מוחלט. כאשר אדם מתייאש מעצמו - הוא עלול להיות חסר אחריות למעשיו ואף לעשות שטויות. הרי לא משנה מה יעשה, בכל מקרה מצבו לא ישתנה. גם

אפשרות כזו פסולה מיסודה, כיון שאחד מעקרונות היסוד של היהדות - זו עבודת ה' מתוך רצינות ואחריות.⁷

עולה השאלה: למה אדם אמור להיות עם דימוי עצמי כה שלילי ונמוך? זה הרי יוביל לתוצאות שליליות! (אפשר להפנות את השאלה למשתתפים - מדוע "היה בעיניך כרשע")

תניא: השבועה

אנו מתחילים כעת לקרוא את הקטע הראשון בתניא, מתוך ספר הלימוד 'ללמוד תניא'. שם הספר "תניא", נובע מפני שהמילה הראשונה שלו היא "תניא" בארמית, במשמעות של "למדנו". אדמו"ר הזקן מצטט את השבועה שמשביעים את האדם לפני לידתו, ושואל למה "היה בעיניך כרשע" - זה סותר מאמר חז"ל "ואל תהי רשע בפני עצמך"; ושנית, ההיגיון אומר שדימוי עצמי שלילי יוביל את האדם לדיכאון או חוסר רצינות.

3. התחלת התניא

פָּרָק א. תְּנִיָּא וּבְסוּף פְּרָק ג' דְּנִדְהָא¹ - למדנו בסוף הפרק השלישי של מסכת נידה: **"מְשַׁבְּעִים אוֹתוֹ - את האדם לפני לידתו: תְּהִי צְדִיק וְאֵל תְּהִי רָשָׁע; וְאֵפִלוּ כָּל הָעוֹלָם כְּלוֹ אֹמְרִים לָךְ צְדִיק אַתָּה, הִיָּה בְּעֵינֶיךָ כְּרָשָׁע"**. וְצְרִיף לְהַבִּין: דְּהָא תִּנְן וְאִבּוֹת פְּרָק ב'² - הרי למדנו במשנה, בפרק שני של מסכת אבות: **"וְאֵל תְּהִי רָשָׁע בְּפָנֶי עֲצֻמָּךְ"** - אל תחשיב את עצמך כרשע.

וְגַם: אִם יְהִיָּה בְּעֵינֶיךָ כְּרָשָׁע - יִרַע לְבָבוֹ וְיִהְיֶה עֲצָב, וְלֹא יוּכַל לְעַבֵּד את ה' בְּשִׂמְחָה וּבְטוֹב לְבָבִי; וּמִצַּד שֵׁנִי, וְאִם לֹא יִרַע לְבָבוֹ כָּלֵל מְזֵה, יְכוּל לְבֹא לִידֵי קָלוֹת חֲסִי-וְשָׁלוֹם.

בפרקים הבאים נלמד על דמותו של הבינוני, שיש לו יצר הרע ובכל זאת מצליח להתגבר עליו בכל פעם מחדש. לאור זאת נבין בפרק י"ג כי הביטוי "היה בעיניך כרשע" אין פירושו "רשע" ממש, אלא רק "כמו רשע", והכוונה שעליך להחשיב את עצמך כבינוני, כדי שתמיד תעמוד על המשמר ולא תחשוב לרגע שהיצר הרע עזב אותך.

⁷ סיפור - אין לאחרי סיכוי: הגמרא מספרת על אלישע בן אבויה המכונה "אחר", שהיה מגדולי החכמים, ויצא לתרבות רעה. מסופר על הרקע לדבר, שהוא שמע בת קול שאומרת "שובו בנים שובבים, חוץ מאחר". מששמע זאת, אמר לעצמו "אין לי סיכוי להתקבל בעולם הבא", והחליט לפחות ליהנות מהעולם הזה. כך יצא לתרבות רעה (חגיגה טו, א).

צידה לדרך

שלושה מפתחות לשלוש שאלות

כאשר אנו מתבוננים בקטע הראשון של התניא, אותו למדנו כעת, אנו מקבלים שלושה מפתחות לשלוש השאלות המרכזיות של התניא. אין כאן עדיין את התשובות המלאות, אבל יש קצה חוט וכיוון ראשוני:

- **המפתח הראשון - האני הפנימי:** פתחנו בשאלה "מי אני", וכאן אנו מקבלים קצה חוט בדרך אל התשובה - "אני" זה לא מה ש"כל העולם כולו" אומר, זה לא המעשים שלי ולא מה שנראה בחוץ. האני האמיתי הוא משהו פנימי יותר שקיים בתוכי, משהו שאולי רק אני עצמי יכול לדעת. זה דבר שצריך להכיר לעומק. מה בדיוק? - את זה נלמד בסדרה הקרובה על 'תורת הנפש' ובסדרות שאחריו.

- **המפתח השני - לשמוח ברצינות:** המשכנו בשאלה "איך לשמוח". אנו למדים כאן דבר ראשון, שהשמחה הינה ערך מרכזי ביהדות; ודבר שני, ששמחה אינה כמו שחושבים אנשים. הדעה הרווחת בעולם אומרת ששמחה וקלות ראש הולכים ביחד, כי שמחה היא סוג של התפרקות ובריחה מהמציאות. אולם כאן אנו למדים כי קלות ראש איננה שמחה, אלא שמחה אמיתית הולכת יחד עם רצינות ואחריות. איך בדיוק? - את זה נלמד בסדרת 'המדריך לשמחה'.

- **המפתח השלישי - יש משמעות לחיים:** השאלה השלישית הייתה "למה נולדתי". כאן אנו רואים כי לא נולדתי בטעות ולא הגעתי לכאן במקרה. ה' בחר להביא אותי לעולם מתוך מטרה מסוימת, ואף השביע אותי על כך ברגע לידתי. מובן אפוא כי יום הולדת זה היום שבו ה' החליט שהעולם לא שלם בלעדיי. מהן בדיוק המטרות? - על כך נלמד בסדרת 'משמעות החיים'.

תניא לחיים: אייכה?!

כידוע, דרכו של בעל התניא לא התקבלה בתחילה בצורה חלקה בכל מקום. עקב הלשנה מצד

מתנגדיו, הוכנס בעל התניא לכלא הרוסי. כאשר היה במאסר, ניצלו גויים מלומדים את ההזדמנות ושוחחו איתו על דברים שברומו של עולם. בין היתר, הגיע שר בכיר בממשל הרוסי לשוחח איתו. הלה ידע תנ"ך, ושאל מדוע הקב"ה אומר לאדם הראשון אחרי חטא עץ הדעת "אייכה", וכי אינו יודע איפה הוא?!

בעל התניא ענה לו תשובה, שאינה רק תשובה לשאלה, אלא הייתה סוג של דרישה ותביעה מאותו אדם. למעשה, זו דרישה מכל אחד מאיתנו. וכך אמר: כאשר אדם נמצא בגיל מסוים, וכאן נקב בגיל המדויק של אותו שר - עליו לשאול את עצמו "אייכה". אין הכוונה רק למיקום גיאוגרפי, אלא לשאלה פנימית נוקבת - איפה אני? מה קורה איתי? האם אני ממלא את השליחות שלי בעולם? ובמילה אחת: "אייכה".

אנו למדים היום להסתכל במראה ולשאול את עצמנו: מי אני?

תשאלו: מדוע חשוב לשאול, לכאורה התשובה יותר חשובה? אבל האמת היא, שהצעד הראשון אל התשובה, זו דווקא השאלה. אנו יכולים להתגלגל כל החיים, לעבוד קשה, לשמוח ולהצטער, לצחוק ולכאוב, להגיע להישגים מדהימים או להיכשל, מבלי לדעת האם אנו בכלל חותרים בכיוון הנכון. האם המאמצים שלנו שווים משהו או שהם בכיוון אחר. שום דבר לא יעזור לכוון אותנו, אם לא נעצור לרגע ושאל את עצמנו מי אנחנו ומה השאיפות שלנו? השאלה עצמה כבר תשבור את המחסום הפנימי, ותאפשר לנו להגיע גם לתשובה.

זו שאלה שאנו אמורים לשאול בכל בוקר, כדי לדעת האם אכן סדר היום שלנו מתנהל כשורה; זו שאלה שאנו אמורים לשאול בכל דילמה ופרשת דרכים בחיים, כדי שנוכל טוב יותר לדעת איך לקבל החלטה נכונה ונבונה, ואיך לכלכל את צעדנו הלאה. אחרי סימן השאלה, יגיע גם סימן הקריאה. את זה נתחיל לעשות בשיעורים הבאים. להתראות!

בשיעור הבא: נצא לדרך הארוכה. מסע ארוך לפנינו. נרד לפרטים, ננתח את ההגדרות השונות של צדיק, רשע ובינוני, ונלמד איך להסתכל על עצמנו ועל אחרים במבט פנימי.

צדיק, רשע ובינוני

תקציר למדנו בהתחלת פרק א' כי משביעים אדם להיות צדיק ולהחשיב את עצמו כרשע. **הקדמה** לשאלה "מי אני", יכולות להיות תשובות שונות: ההתנהגות שלי או האישיות שלי? - בשיעור הנוכחי נפרוס את ההגדרות השונות של צדיק, רשע ובינוני, ונלמד שתי צורות הסתכלות על האדם - חיצונית ופנימית.

1. צדיק ורשע

קמא דגדה - כמו שמוציאים בפרק ב' של מסכת יבמות ובפרק ראשון של מסכת נידה.

ואפלו מי שלא עובר בעצמו עבירה ורק **שיש בידו למחות, ולא מחה** - נקרא 'רשע' ובפרק ו' במסכת דשבועות¹⁴.

וכל-שפן וקל-וחמר במבטל - שאינו מקיים איזו מצות עשה שאפשר לו לקיימה. כמו, כל שאפשר לו לעסק בתורה ואינו עוסק, שעליו דרשו רבותינו זכרונם לברכה את הפסוק: "כי דבר ה' בזה וגו' הכרת תפלת וגו'¹⁵. ופשיטא דמקרי רשע טפי מעובר אסור דרבנן - וברור שנקרא רשע יותר ממי שעובר על תקנת חכמים.

מסקנה: **ואם כן, על פרחף עליך** לומר שהבינוני - אין בו אפלו עון של בטול תורה. ומשום הכי - ומשום כך טעה רבה בעצמו לומר שהוא בינוני*.

הגדה: (ומה שכתוב בזה חלק ג' דף רל"א¹⁶: שצדיק ורע לו הוא כל מי שממועטין עונותיו וכו'. מזה משתמע שאפילו לצדיק יש עונות - היא רק שאלת רב המנונא לאליהו.

אבל לפי תשובת אליהו שם, הפרוש 'צדיק ורע לו' - הוא כמו שכתוב ב'רעיא מהימנא' פרשה משפטים דלעיל - שהוכרנו מקודם, ושבעים פנים לתורה):

3. חיצוניות ופנימיות

והא דאמרינן בעלמא¹⁷ דמחצה על מחצה מקרי בינוני ורב זכיות מקרי צדיק - ומה שאומרים בכל מקום שאדם עם חצי מצוות וחצי עבירות נקרא 'בינוני', ואילו אדם עם רוב מצוות נקרא 'צדיק'. והרי למדנו שאין לבינוני עבירות?

התשובה לכך: הוא 'שם המשאל' לענין שכר וענש. לפי שגדון אחר רבו, ומקרי - ונקרא 'צדיק' מלשון 'צודק' בדינו, מאחר שאזכה בדין.

אבל לענין אמתת 'שם התאר והמעלה' של מעלת ומדרגות חלקות צדיקים ובינונים - אמרו רבותינו זכרונם לברכה: "צדיקים יצר טוב שופטין, שנאמר בתהילים 'ולבי חלל בקרבי'¹⁸ - דוד המלך העיד שאין לו יצר הרע, פי הרגו בתענית.

אבל כל מי שלא הגיע למדרגה זו, שאין לו יצר הרע - אף שזכיותיו מרבים על עונותיו - אינו במעלת ומדרגת 'צדיק' כלל¹⁹. ולכן אמרו רבותינו זכרונם לברכה במדרש²⁰: "ראה הקדוש-ברוך-הוא בצדיקים שהם מועטים - עמד ושתלן בכל דור ודור וכו', וכמו שכתוב 'צדיק יסוד עולם':"

אף הסבר הענין, פי הנה מצינו בגמרא⁴ ה' חלקות - חמישה סוגים: צדיק וטוב לו; צדיק ורע לו; רשע וטוב לו; רשע ורע לו; ובינוני.

ופרשו בגמרא: "צדיק וטוב לו - הוא צדיק גמור, ולכן הוא מאושר וטוב לו; צדיק ורע לו - הוא צדיק שאינו גמור", ולכן הוא טובל ורע לו.

וב'רעיא מהימנא' - בזה, בחלק הנקרא 'רעיא מהימנא', בפרשת משפטים⁵ פרשו: צדיק ורע לו - הכוונה שיש בו רע, אלא שהרע שבו פוּחַף לטוב וכו'.

ובגמרא סוף פרק ט' דברכות⁶ - נאמר בסוף הפרק התשיעי של מסכת ברכות: "צדיקים - יצר טוב שופטין - מביע דיעה כו'; רשעים - יצר הרע שופטין; בינונים - זה וזה - יצר טוב ויצר הרע שופטין וכו'. בהמשך לכך אמר רבה: 'פגון אנא בינוני' - אני דוגמה לבינוני. אמר ליה אבוי: 'לא שביק מר חיי לכל בריה וכו' - אמר לו אבוי: 'אם כך, איך משאיר חיים לאף אחד'.

ולמה בין כל זה - את ההגדרות צדיק, רשע ובינוני באר היטב. וגם להבין את מה שאמר איוב במסכת בבא בתרא פרק א'⁷: "רבונו של עולם, בראת צדיקים, בראת רשעים כו'". והא צדיק ורשע לא קאמר⁸ - הרי בהיריון לא נקבע אם יהיה צדיק או רשע, כי הדבר בבחירתו?

2. הבינוני

וגם להבין מהות מדרגת ה'בינוני' - שבודאי אינו מחצה זכיות ומחצה עונות, שהרי יש כמה הוכחות שהבינוני כלל אינו חוטא:

שאם כן, איך טעה רבה בעצמו לומר שהוא 'בינוני'? ונדע, דלא פטיק פומיה מגרסא - ידוע שפיו של רבה לא פסק מלימוד תורה, עד שאפלו מלאך המות לא היה יכול לשלט בו⁹. ואיך היה יכול לטעות במחצה עונות חסיון ושלום?

ועוד, שהרי בשעה שעושה עונות¹⁰ - נקרא 'רשע גמור'¹¹ ולא 'בינוני' ואם אחר כך עשה תשובה - נקרא 'צדיק גמור'¹².

ואפלו מי שלא עובר על איסור מהתורה, אלא רק העובר על אסור קל של דברי סופרים - תקנת חכמים - מקרי - נקרא 'רשע'. כדאיתא בפרק ב' דיבמות¹³ ובפרק

מקורות

4. צדיק וטוב לו, צדיק גמור; צדיק ורע לו, צדיק שאינו גמור; רשע וטוב לו, רשע שאינו גמור; רשע ורע לו, רשע גמור (ברכות ז, א).
5. מי שאין לו יצר הרע הוא צדיק גמור, והוא צדיק וטוב לו... וצדיק ורע לו הוא מצד עין הדעת טוב ורע, ולמה נקרא צדיק והרי "רע לו", שיש בו רע? כי הטוב שולט על הרע נקרא "צדיק ורע לו" – שהרע תחת רשותו, כעבד תחת אדונו. רשע וטוב לו, למה נקרא רשע? כי היצר הרע מושל (ע"פ זוהר ב, קיז).
6. צדיקים – יצר טוב שופטן, שנאמר "ולבי חלל בקרב"; רשעים – יצר רע שופטן, שנאמר "נאום פשע לרשע בקרב לבי";... בינונים – זה זה שופטן, שנאמר "יעמוד לימין אביון להושיע משופטי נפשו". אמר רבה: כגון אנו בינונים. אמר לו אביי: אינך משאיר חיים לכל האנשים (ע"פ ברכות סא, ב).
7. ביקש איוב לפטור את כל העולם מן הדין, אמר לפניו: רבוננו של עולם... בראת צדיקים, בראת רשעים, מי מעבד על ידך?! (בבא בתרא טז, א).
8. מלאך הממונה על ההריון... אומר לפניו: רבוננו של עולם, טפה זו מה תהא עליה? גבור או חלש, חכם או טיפש, עשיר או עני? ואילו רשע או צדיק – לא אמר (ע"פ נדה טז, ב).
9. הייתה מחלוקת בבית דין של מעלה בדין בהרת... אמרו: מי יכריע? יכריע רבה בר נחמני... אולם מלאך המות לא הצליח להתקרב אליו, כי פיו לא פסק מללמוד תורה (ע"פ בבא מציעא פו, א).
10. לוח ברבית, רשע ופסול לעדות (סנהדרין כה, א).
11. רשע שפסול לעדות – שערב על דבר שפשט בישראל שהיא עבירה (ש"ע אדה"ז ח"מ, עדות ז).
12. על מנת שאני צדיק – אפילו רשע גמור, מקודשת, שמא יהרהר תשובה (קידושין מט, ב).
13. אמר אביי: כל המקיים דברי חכמים נקרא 'קדוש'. אמר רבא: וכל מי שאינו מקיים דברי חכמים, רק 'קדוש' לא נקרא, אך גם לא 'רשע'! (יבמות כ, א).
14. כל ישראל ערבים זה בזה... שיש בידם למחות ולא מיחו... (ונקראים) רשעים (ע"פ שבועות לט, ב).
15. "כי דבר ה' בזה ומצותו הפר הכרת תברת"... כל שיכול לעסוק בתורה ולא עוסק (סנהדרין צט, א).
16. רב המנונא אמר לאלהיו הנביא: כל שממועטים חובותיו, נותנין בעולם הזה חובו, ולכן צדיק ורע לו (ע"פ זוהר ג, רלא).
17. מי שזכותיו יתירות על עונותיו – צדיק, ומי שעונותיו יתירות על זכותיו – רשע, מחצה למחצה – בינוני (רמב"ם הלכות תשובה ג, א).
18. פי עני ואביון אנכי ולפי חלל בקרבי (תהילים קט, כב).
19. אברהם עשה יצר הרע טוב, שנאמר "ומצאת את לבבו נאמן לפניך"... אבל דוד לא היה יכול לעמוד בו והרגו... "ולבי חלל בקרבי" (ירושלמי ברכות ט, ה).
20. ראה הקב"ה שצדיקים מועטים, עמד ושתלן בכל דור... שנאמר "וצדיק יסוד עולם" (יזמא לח, ב).

- 1 כלל מזה יכול לבוא לידי קלות ח"ו. אך הענין כי הנה
- 2 מצינו בגמרא ה' חלוקות. צדיק וטוב לו צדיק ורע לו רשע
- 3 וטוב לו רשע ורע לו ובינוני. ופירשו בגמרא צדיק וטוב לו
- 4 צדיק גמור צדיק ורע לו צדיק שאינו גמור וברעיא
- 5 מהימנא פ' משפטים פ"י צדיק ורע לו שהרע שבו כפוף
- 6 לטוב וכו' ובגמרא ספ"ט דברכות צדיקים יצ"ט שופטן כו'
- 7 רשעים יצה"ר שופטן בינונים זה זה שופטן וכו' אמר רבה
- 8 כגון אנא בינוני א"ל אביי לא שביק מר חיי לכל בריה וכו'
- 9 ולהבין כל זה באר היטב וגם להבין מה שאמר איוב (ב"ב
- 10 פ"א) רבש"ע בראת צדיקי בראת רשעי כו' והא צדיק
- 11 ורשע לא קאמר. וגם להבין מהות מדרגת הבינוני
- 12 שבודאי אינו מחצה זכיות ומחצה עונות שא"כ איך טעה
- 13 רבה בעצמו לומר שהוא בינוני ונודע דלא פסיק פומיה
- 14 מגירסא עד שאפי' מלאך המות לא היה יכול לשלוט בו
- 15 ואיך היה יכול לטעות במחצה עונות ח"ו. ועוד שהרי
- 16 בשעה שעושה עונות נקרא רשע גמור [ואם אח"כ עשה
- 17 תשובה נקרא צדיק גמור] ואפילו העובר על איסור קל
- 18 של דברי סופרים מקרי רשע כדאיתא בפ"ב דיבמות
- 19 ובפ"ק דנדה ואפילו מי שיש בידו למחות ולא מיחה נק'
- 20 רשע [בפ"ו דשבוועין] וכ"ש וק"ו במבטל איזו מ"ע שאפשי
- 21 לו לקיימה כמו כל שאפשר לו לעסוק בתורה ואינו עוסק
- 22 שעליו דרשו רז"ל כי דבר ה' בזה וגו' הכרת תכרת וגו'
- 23 ופשיטא דמקרי רשע מפי מעובר איסור דרבנן וא"כ ע"כ
- 24 הבינוני אין בו אפי' עון ביטול תורה ומשי"ה טעה רבה
- 25 בעצמו לומר שהוא בינוני*
- 26 והא דאמרי' בעלמא דמחצ' על מחצה מקרי בינוני ורוב
- 27 זכיות מקרי צדיק הוא שם המושאל לענין שכר ועונש
- 28 לפי שנדרון אחר רובו ומקרי צדיק בדינו מאחר שזוכה
- 29 בדין אבל לענין אמיתת שם התואר והמעלה של מעלת ומדרגות חלוקות
- 30 צדיקים ובינונים ארז"ל צדיקים יצ"ט שופטן שנא' ולבי חלל בקרבי שאין לו יצה"ר כי הרגו בתענית אבל כל מי
- 31 שלא הגיע למדרגה זו אף שזכותיו מרובים על עונותיו אינו במעלת ומדרגת צדיק כלל ולכן ארז"ל במדרש
- 32 ראה הקב"ה בצדיקים שהם מועטים עמד ושתלן בכל דור ודור וכו' וכמ"ש וצדיק יסוד עולם:

הגהה

(ופ"ש בזהר ח"ג ד' רל"א כל שממועטין עונותיו וכו' היא שאלת רב המנונא לאלהיו אבל לפי תשובת אלהיו שם הפי' צדיק ורע לו הוא כמ"ש בר"מ פרשה משפטים דלעיל ושבעים פנים לתורה):

צידה לדרך

- סיכום** ראינו שתי דרכים לשפוט אדם: הדרך החיצונית שופטת לפי ההתנהגות. צדיק הוא מי שמקיים רוב מצוות, רשע רוב עבירות, ובינוני חצי-חצי; הדרך הפנימית חודרת אל האישיות. הצדיק טוב בפנימיותו; הרשע רע בפנימיותו; והבינוני חצוי, ויש לו שני יצרים.
- מסקנה** הפרק הראשון בתניא מלמד להסתכל על הפנימיות. לא די בקיום המצוות באופן 'טכני'; יש לבדוק מה קורה בתוך הלב, לשאול את עצמנו במה אנו שקועים. לכן אנו לומדים חסידות.

הקדמה

פתיחה מעניינת: אבל מי אתה?...

מספרים על אדם שהגיע למעבר הגבול, והפקיד שואל אותו: מי אתה? משיב האיש: דוד שלי מנהל בנק!

והפקיד שואל: אבל מי אתה? משיב האיש: סבא שלי היה רב!

שואל הפקיד שוב: אבל מי אתה? משיב האיש: אח שלי מהנדס ידוע!

דופק הפקיד על השולחן ושואל: תענה לי על השאלה - מי אתה?

מתחיל האיש לגמגם: אה... אני?... אתה שואל מי אני? אני... אני סתם 'שליימזל'... (או 'שייקה פייפר')

כלומר: פעמים רבות אדם מתחבא מאחורי תחפושות כאלו ואחרות, מאחורי מה שהוא עושה ומי שהוא מכיר, ובורח מלהיכנס אל תוך האני הפנימי שלו ולראות מיהו באמת.¹

לאורך השיעור נגלה שתי דרכים להסתכל על אדם² - לפי החיצוניות (התנהגות, מעשים וכדומה) ולפי הפנימיות (אישיות, אופי, רצונות וכדומה). נבדוק את ההגדרות צדיק, רשע ובינוני, ונגלה שתי הגדרות שונות - לפי החיצוניות, צדיק, רשע ובינוני זה משהו אחד; אבל לפי הפנימיות, זה משהו אחר.

מפת הסדרה: תורת הנפש

לפני הכול הבה ונכיר את מפת סדרת 'תורת הנפש'. נלמד על הנפשות שיש בתוכנו, על השכל והרגש ועל כלי הביטוי שלנו. אני מאמין שבסוף הסדרה נכיר את עצמנו טוב יותר. הסדרה מחולקת לחמישה פרקים שיימשכו עשרה שיעורים:

- פרק א' - מי אני: נציב הרבה סימני שאלה על עצמנו, ונבדוק כמה נפשות יש לנו?
- פרק ב' - הנפש האלוקית: נגלה כי הנשמה שלנו היא "חלק אלוהי ממעל ממש", ונשאל מה זה אומר?
- פרק ג' - מפת הנפש: נעסוק במבנה הנפש, ונשאל מה הביטוי "בצלם אלוהים" אומר עלינו?
- פרק ד' - שלושה לבושים: נלמד מהם שלושת כוחות הביטוי שיש לנו, ומה אפשר לעשות איתם?
- פרק ה' - למה ללמוד: נעמיק לחקור מה הערך של לימוד בחיים, ובפרט לימוד תורה?

מפת השיעור: צדיק, רשע ובינוני

השיעור מחולק לשלושה חלקים³:

- צדיק ורשע - האם אנשים נולדים צדיקים?
- הבינוני - האם בינוני הוא חמישים אחוז?
- חיצוניות ופנימיות - איך אפשר לשפוט אדם?

חלק ראשון: צדיק ורשע

חמישה סוגי אנשים

את השיעור הקודם סיימנו עם הצבת השאיפה "תהי צדיק ואל תהי רשע", ועם השאלה מדוע "היה בעיניך כרשע". אבל בשביל להבין מהי בדיוק השאיפה "תהי צדיק" ולמה "היה בעיניך כרשע", אנו צריכים ללכת אחורה ולהבין מה זה בכלל

¹ **בדיחה - איך נראה פיל:** עקרון דומה משתקף בבדיחה הבאה: מספרים על מועדון עיוורים שיצא לספארי לראות פיל. הבעיה הייתה, שבדיוק באותו יום המדריך היה חולה, ולעיוורים נשאר להיות לבד עם הפיל ולהתרשם ממנו. לאחר מכן שאל המדריך איך היה הפיל? כל אחד השיב משהו אחר: הפיל זה עמוד (רגליים); זה צינור (חדק); זה מניפה (אוזניים); זה שופר (שיני השנהב); זה חבית (גוף) וכדומה. האם העיוורים צודקים?

אמר המדריך: כל התשובות נכונות, אבל הן מבטאות רק חלקים מגופו של הפיל. כדי להגדיר מה זה פיל, אתם צריכים להכיר את הפיל בעצמו...

² **דוגמה - האדם יראה לעיניים:** כששמאל הנביא היה צריך למשוך מלך מבניו של ישי, ראה את הבן אליאב שהיה יפה תואר ועשה רושם חיובי, ואמר שזה הילד המתאים. ענה ה': "אל תבט אל מראהו ואל גבוה קומתו, כי מאסתיהו... כי האדם יראה לעיניים, וה' יראה ללבב" (שמואל"א, טז).

³ **המלצה - שיעור ארוך:** השיעור ארוך למדי, וכולל כמעט עמוד וחצי של תניא. העדפנו למסור הכול בשיעור אחד, כדי להקיף עניין שלם בפעם אחת, וכן כדי להגיע בהקדם להמשך הפרק העוסק בשתי הנפשות. עם זאת, אפשר לשקול במקרה הצורך פיצול השיעור הזה לשני שיעורים.

צדיק ורשע. לשם כך עלינו לפתוח מחדש את כל ההגדרות ולבדוק במקורות מה הפירוש שלהם.⁴

שאלה לדיון: מה המדד שלך להגדרות 'צדיק' ו'רשע'? מי יכול להיחשב בעיניך 'צדיק' או 'רשע'? [תשובות אפשריות: רוב זכויות או עוונות; אדם שמשתדל להיות טוב לעומת אדם שמשתדל להיות רע; אדם ישר והגון, לעומת אדם מושחת ואכזרי. וכן הלאה]

בעל התניא פותח כאן את סוגי ההגדרות של אנשים, מנתח אותם לעומק ומעלה שורה של שאלות כבדות משקל. מסתבר שיש לא רק שני סוגים - צדיק ורשע - אלא בדברי חז"ל אנו מוצאים חמישה סוגים ("צבור" ראשי תיבות - צדיקים, בינונים, רשעים): צדיק וטוב לו, צדיק ורע לו, רשע וטוב לו, רשע ורע לו, ובינוני.

שני פירושים למושג "צדיק ורע לו"

שאלה לדיון: מה אומר לך הביטוי "צדיק ורע לו"? מה הכוונה?

תשובה: יש בנושא הזה שני פירושים:

• **לפי הפשט - צדיק שרע לו:** כולנו מכירים את הפירוש הפשוט - שמדובר בצדיק שרע לו בחיים, וכאילו כתוב "צדיק שרע לו". על רקע זה יש את השאלה המפורסמת "מדוע צדיק ורע לו, לעומת רשע וטוב לו", שאלה שנשאלה כבר על ידי משה רבינו ("למה הרעותה") ואיוב ונידונה בספרים רבים, ועדיין ממשיכה להישאל. אומרת הגמרא כי צדיק שרע לו

⁴ **לקהל כללי - הגדרות טוב ורע:** אם מדובר באנשים בלי רקע דתי, חשוב להקדים ולהגדיר בכלל מה זה "טוב" ו"רע". לכל אחד יש הגדרה שונה למושג "אדם טוב" ו"אדם רע". אפשר להפנות שאלה לדיון: כיצד אתם מגדירים מהו "אדם טוב" ו"אדם רע" (או "ילד טוב" ו"ילד רע")? [תשובות אפשריות: לפי עזרה לזולת, לפי יושר, לפי אופי וכישורים, לפי מידת ההצלחה וכדומה]

לסיכומו של דבר, ההגדרה הרווחת בעולם האדם טוב, קשורה בעיקר ליחסים שלו בין אדם לחברו. אדם טוב הוא אדם רגיש ונוח, שעוזר לכולם; ואילו אדם רע ורשע, הוא אדם אכזרי שפוגע בכולם. אולם ביהדות, מדובר בהגדרה כוללת, גם בין אדם למקום וגם בין אדם לחברו, כיון שמערכת היחסים של אדם היא קודם כל מול ה' ולאחר מכן וכתוצאה מכך גם מול הזולת. אדם טוב הוא אדם שמקיים את מצוות ה' בכל התחומים, והוא "טוב לשמים וטוב לבריות". נקודה זו משליכה גם על ההגדרות "צדיק" ו"רשע". לפי היהדות, המושג "צדיק" אומר שהאדם מקיים את רצון ה', לעומת ה"רשע" שאינו מקיים את רצון ה'. בתווך נמצא ה"בינוני", עליו נרחיב בהמשך.

בחיים הוא צדיק לא מושלם ("צדיק שאינו גמור"), ולכן רע לו; ואילו צדיק שטוב לו בחיים, הוא צדיק מושלם ("צדיק גמור"), ולכן טוב לו.⁵

• **לפי הסוד - צדיק ורע בו:** הזוהר הקדוש אומר כי ההגדרה צדיק ורע לו אינה מתייחסת רק למה שקורה לו בחיים, אלא בעיקר לאישיות הפנימית שלו. כאשר אומרים "ורע לו", הכוונה שיש בתוכו רע, וכאילו נאמר "צדיק ורע בו". יש לו יצר הרע ונטיות שליליות. אלא שאם יש בו רע, למה הוא נקרא צדיק? מסביר הזוהר, כי אומנם יש בו רע, אבל הרע אינו משמעותי אלא כפוף לטוב, והחלק הדומיננטי הוא הטוב בלבד. המילים "ורע לו" פירושם שהרע כפוף לו, אל ה"צדיק". זה גם ההסבר לשאר ההגדרות: "צדיק וטוב לו" הוא צדיק שכולו טוב; "רשע וטוב לו", זה אדם שיש בו טוב, אלא שהטוב אינו מספיק משמעותי ולכן הוא רשע; ואילו "רשע ורע לו", שה' ישמור אותנו מכה מצב...

האם אנשים נולדים צדיקים או רשעים?

אחרי שהציבו בפנינו את היעד "תהי צדיק ואל תהי רשע", עלינו לבדוק האם בכלל אפשר להגיע אל היעד. האם היותו של האדם צדיק זה דבר שתלוי בעבודה ובבחירה של האדם, או שאדם נולד צדיק או רשע. השאלה הזו מאוד משמעותית עבורנו, כי זו בעצם השאלה האם יש לנו מה לעבוד או שהכול נגזר מלמעלה.

שאלה לדיון: ומה דעתכם, האם אנשים נולדים צדיקים או בוחרים להיות צדיקים?

תשובה: מצד אחד נראה כי אנשים לא נולדים צדיקים או רשעים, אלא בוחרים בכך, שהרי עקרון הבחירה החופשית הוא אחד מעקרונות היסוד ביהדות. הרמב"ם משתמש בביטוי קיצוני ואומר "כל אדם ראוי לו להיות צדיק כמשה רבינו, או רשע כירבעם" (הלכות תשובה ה, ב). עקרון הבחירה החופשית קשור לעקרון השכר והעונש,

⁵ **העשרה - למה צדיק ורע לו:** התשובה הפשוטה לשאלה "למה צדיק ורע לו לעומת רשע וטוב לו" היא שזה קשור לשכר בעולם הזה ובעולם הבא. רע לצדיק מפני שאינו צדיק גמור, ולכן מענישים אותו בעולם הזה על עוונותיו, כדי שיבוא נקי ויקבל שכר מלא בעולם הבא. לעומת זאת רשע וטוב לו, נותנים לו את שכרו בעולם הזה כדי שיוכלו להיפרע ממנו בשלימות בעולם הבא (חינוכי אגדות מהרש"א ברכות ז, א).

מסקנה: שני רבדים - היצוניות ופנימיות

כל זה מביא אותנו למסקנה המרכזית של השיעור, שיש באדם שני רבדים שונים - היצוני ופנימי - והם יוצרים הגדרות שונות למושג צדיק ורשע.

שני הפירושים על המושג "צדיק ורע לו" תואמים לשני הרבדים - הפירוש הפשוט עוסק בעיקר ברובד היצוני, במה שקורה לאדם, האם טוב לו בחיים או לא; ואילו הפירוש של הזוהר, שהוא פנימיות התורה, עוסק ברובד הפנימי, האם בתוך האישיות של האדם יש טוב או רע.

גם שני הצדדים בשאלה אם אנשים נולדים צדיקים תואמים לשני הרבדים - עקרון הבחירה החופשית אם להיות צדיק או רשע מתייחס לרובד היצוני של ההתנהגות, ובו האדם בוחר כיצד להתנהג; ואילו דברי איוב שאנשים נולדים צדיקים, מדברים על רובד פנימי יותר, על הבדלי האישיות בין צדיק ורשע, וזה כבר נקבע מלמעלה.

תניא: צדיק ורשע

הקטע הבא מתחיל במילים "אך העניין", וכדרכו של בעל התניא, הבנת כל דבר נעשית בצורה יסודית. אם יש שאלה כלשהי, לא מספיק לענות תשובה, אלא צריך להסביר את המושגים באופן יסודי, ובדרך ממילא נדע כבר את התשובה. כך גם במקרה שלנו, כדי לדעת למה "היה בעיניך כרשע", נותן לנו אדמו"ר הזקן קודם כל להכיר לעומק את כל ההגדרות של צדיק, רשע ובינוני. לשם כך הוא מביא את הסבר העניין מהתלמוד ואת הסבר הזוהר⁸ שהזכרנו.

בהמשך מופיע סיפור מעניין מהתלמוד. כאשר החכמים דנו ביניהם על ההגדרות של צדיק, רשע ובינוני, והתלבטו מהו בדיוק הבינוני - הגיע רבה, שהיה גדול החכמים בדורו, ואמר על עצמו "אני דוגמה לבינוני". בתגובה, אביי השיב "אתה לא נותן לאף אחד לחיות"⁹...

שהרי אם אדם לא בוחר אי אפשר להעניש אותו. חז"ל אף מספרים כי בתחילת ההריון, יש מלאך שבדק מה יהיה עתידו של התינוק - עני או עשיר, מסכן או מוצלח, טיפש או חכם. חוץ מדבר אחד, אותו משאירים בידי האדם - האם להיות צדיק או רשע. וכדברי חכמים במקום אחר "הכול בידי שמים, חוץ מיראת שמים". במילים שלנו: אף אחד מאיתנו לא החליט לאיזו משפחה יולד, מה יהיו תכונות האופי שלו, באיזו תקופה, באיזה מקום ובאלו תנאים. אלו דברים שנקבעו מלמעלה. אולם כל אחד מאיתנו יכול להחליט כיצד להתנהג - להיות צדיק או רשע.

מצד שני, בספר איוב משתמע שאנשים כן נולדים צדיקים או רשעים⁶. מסופר שם כי איוב היה ירא שמים, והיו לו שבעה בנים ושלוש בנות, ואלפי כבשים וגמלים. בא השטן וקיטרג עליו, שאם ה' יכה את איוב, הוא יפנה עורף לה'. כל בניו ובנותיו וכל מקנהו מתו. ואז איוב משוחח עם שלושת חבריו בשאלה למה יש רע בעולם.

בפרק ט, איוב מגיע עם טענה חדשה - מלכתחילה האדם נולד רשע, ואי אפשר לבוא אליו בטענות. ובלשונו: "כי תבקש לעוונתי ולחטאתי תדרוש, על דעתך כי לא ארשע ואין מידך מציל, ידיך עיצבונתי ויעשוני יחד סביב ותבלעני, זכר נא כי כחומר עשיתני ואל עפר תשיבני". אומרת הגמרא כי איוב ניסה "לפטור את כל העולם מן הדין". לפי דבריו, אדם לא קובע ובוחר בעצמו אם יהיה צדיק או רשע, אלא ה' הוא זה שקובע את הדבר. ה' בוחר להביא לעולם נשמה של צדיק או נשמה של רשע, ומזה נגזרת ההתנהגות שלהם⁷.

השאלה היא, איך דברי איוב מסתדרים עם העקרון של בחירה חופשית?

⁶ דוגמה - עשיו ויעקב: דוגמה לכך אנו מוצאים אצל עשיו ויעקב, שכבר בבטן אמם, לעשיו הייתה משיכה לרע, ואילו ליעקב הייתה משיכה לטוב.

⁷ העשרה - תשובת רעי איוב: הגמרא ממשיכה שרעי איוב ענו לו כי "בראתי יצר הרע, בראתי לו תורה תבלין". מזה יוצא שהם לא חלקו על עצם ההנחה של איוב שאנשים נולדים רשעים, אלא רק הוסיפו שיש לכך פתרונות.

⁸ הערה - זוהר ועץ חיים: מעניין כי כמעט בכל פרק בתניא אפשר למצוא ציטוטים מספר הזוהר לרבי שמעון בר יוחאי, וכן מספר עץ חיים לאריז"ל.

⁹ לקהל תורני - פירושים בדברי אביי: יש כמה פירושים בדברי אביי "לא שביק מר חיי לכל בריה": האחד, "אם אתה מן הבינונים, אין לך צדיק גמור בעולם", כלומר אינך מאפשר

בסוף מובאים דברי איוב האומר כי ה' ברא צדיקים ורשעים, ועולה השאלה כיצד הדבר מסתדר עם דברי המלאך שאינו קובע מי יהיה צדיק או רשע.

1. צדיק ורשע

אך הסבר העניין, כי הנה מצינו בגמרא⁴ ה' חלקות - חמישה סוגים: צדיק וטוב לו; צדיק ורע לו; רשע וטוב לו; רשע ורע לו; ובינוני.

ופרשו בגמרא: "צדיק וטוב לו" - הוא צדיק גמור, ולכן הוא מאושר וטוב לו; צדיק ורע לו - הוא צדיק שאינו גמור, ולכן הוא סובל ורע לו.

וב'רעיא מהימנא' - בזהר, בחלק הנקרא 'רעיא מהימנא', בפרשת משפטים⁵ פרש: צדיק ורע לו - הכוונה שיש בו רע, אלא ש'הרע שבו כפוף לטוב וכו'.

ובגמרא סוף פרק ט' דברכות⁶ - נאמר בסוף הפרק התשיעי של מסכת ברכות: "צדיקים - יצר טוב שופטן - מביע דיעה כו'; רשעים - יצר הרע שופטן; בינונים - זה וזה - יצר טוב ויצר הרע שופטן וכו'. כהמשך לכך אמר רבה: 'כגון אבא בינוני' - 'אני דוגמה לבינוני'. אמר ליה אבוי: 'לא שביק מר חיי לכל בריה וכו' - אמר לו אבוי: 'אם כך, אינך משאיר חיים לאף אחד'.

ול'הבין פל זה - את ההגדרות צדיק, רשע ובינוני באר היטב. וגם להבין את מה שאמר איוב ובמסכת בבא בתרא פ'ק א'⁷: "רבנו של עולם, בראת צדיקים, בראת רשעים כו'". והא צדיק ורשע לא קאמר⁸ - הרי בהירין לא נקבע אם יהיה צדיק או רשע, כי הדבר בבחירתו?

סיפור: לא הפסיק לרגע מלימוד

כהקדמה לקטע זה, אספר על דמותו של רבה:

הוא היה מגדולי האמוראים, ראש הישיבה הגדולה בפומבדיתא שבבבל ומנהיג העם בדורו. מספר עצום של אנשים - 12,000 איש (!) - היו מגיעים לשמוע את הדרשות שלו בחודשים תשרי וניסן, כהכנה לחגים.

בתלמוד מסופר כי הלשינו למלך בבל שרבה פוגע בגביית המיסים בחודשים תשרי וניסן, כיון שאותם 12,000 איש נעדרים מבתיהם וגובי המס לא יכולים לקחת מהם מס. שלחו אדם שיעקוב אחרי רבה ויתפוס אותו, אבל רבה ברח ממקום למקום, ובסופו של דבר הצליח להימלט ליד האגם, וישב ללמוד תורה על עץ דקל.

לאף אחד להיות צדיק (רש"י); השני, אם אתה בינוני, כולנו רשעים, ורשעים קרויים מתים (או שנחתמים למיתה); השלישי, שאם אתה בינוני, אין צדיק שיקיים את העולם.

באותה שעה, היה דיון בבית דין של מעלה בנוגע לסוג מסוים של צרעת, והייתה מחלוקת האם זה טהור או טמא. הוחלט שמי שיכריע בסוגיה יהיה רבה, כיון שהוא המומחה מס' 1 לדיני צרעת. אבל כדי להכריע בדבר, היה צריך "לקחת" אותו לבית דין של מעלה, ופירושו של דבר שמלאך המוות היה אמור להמית אותו.

ניסה מלאך המוות להמית את רבה, אך לא הצליח לעשות זאת מפני שרבה למד תורה בכל רגע ורגע. פיו לא פסק מלימוד תורה אפילו שניה אחת. ואז נשבה רוח וקני הדקל השמיעו רעש. חשב רבה שזה הרעש של חיילי המלך שמתקרבים. אמר לעצמו: עדיף לי למות, ולא להיתפס בידי החיילים. באותו רגע הצליח מלאך המוות להמית אותו, ובשעת פטירתו אמר "טהור טהור", ובכך הכריע את המחלוקת בבית דין של מעלה.

הסיפור הזה יהיה משמעותי עבורנו בהמשך, בנוגע להגדרת דמותו של הבינוני.

חלק שני: הבינוני

דיון: כמה אחוזים מקיים הבינוני

אחרי הצדיק והרשע, הגיע תורו של הבינוני¹⁰. ספר התניא נקרא "ספר של בינונים", מפני שהאישיות המרכזית של הספר היא ה"בינוני". אותו בינוני מהווה מודל שכל אחד מאיתנו אמור לשאוף אליו. אך מהו בדיוק הבינוני?

שאלה לדיון: נסו לתת מילים נרדפות למילה "בינוני"! [תשובות אפשריות: ממוצע, רגיל, פשוט, אמצע, שטחי, סטנדרטי, לא מוצלח, 50/50, ביניים, בין לבין וכדומה]

תשובה: כאשר משתמשים בביטוי "בינוני", בדרך כלל זה משדר משהו לא כל כך מוצלח. "ציון בינוני" הוא ציון די מאכזב, "עובד בינוני" או

¹⁰ **זהירות - אני רשע:** חשוב לתת את הדעת על כך שבקהלים רבים יהיה קושי לקבל את הרעיון, שמי שעושה חטא אחד כבר נקרא רשע. שהרי אצל רוב האנשים הדמות של רשע מתקשרת עם מישהו אכזרי ושלילי מאוד, ואם אומרים לי "אני רשע", זה נשמע "אני מושחת". לכן כדאי להשקיע מחשבה לפני השיעור, איך מעבירים את השיעור בצורה שתתקבל כראוי.

אחוז מצוות. הוא בודאי "צדיק", ואין שום אפשרות בעולם לטעות ולומר שהוא בינוני.

והנה, לפני מספר דקות למדנו כי אותו רבה אמר על עצמו "אני דוגמה לבינוני". בלתי מתקבל על הדעת שרבה אמר על עצמו "אני מקיים רק חמישים אחוז מהמצוות". גם אם הוא עניו מאוד, עדיין ענווה אינה שקר. כשם שאם אדם גבוה יטען שהוא נמוך - אין הוא עניו, אלא שקרן; כך אדם שכולו מעשים טובים לא יכול לטעון מענווה שחצי ממעשיו שליליים, כי זו התכחשות למציאות¹¹.

מסתבר אפוא כי בינוני אינו חמישים אחוז, אלא באזור המאה אחוז. לכן רבה יכל לומר "אני בינוני".

הוכחה שניה: אין אמצע

ההוכחה השניה שבינוני אינו חמישים אחוז - היא מן העובדה שלפי המקורות אין מצב ביניים, שבו האדם לא צדיק ולא רשע¹². כאשר אדם עובר עבירה אחת, הוא נחשב רשע; ואם הוא עושה תשובה, מיד נחשב צדיק. אם כן, איפה בדיוק נמצא מצב הביניים של הבינוני?

אפשר היה לחשוב כי הבינוני הוא אדם שעובר עבירה מהסוג הקל, ולכן אינו מוגדר כרשע. אולם בעל התניא מוכיח ממספר מקורות כי שום עבירה לא באה בחשבון:

- לא עבירה מדרבנן - אפילו אדם שעובר על איסור מדרבנן, נקרא רשע ולא בינוני.
- לא עבירה פסיבית - אפילו אדם שלא מוחה על חטא של הזולת, נקרא רשע ולא בינוני.

¹¹ **דוגמה - משה רבינו:** כדוגמה אפשר להביא את משה רבינו, שהיה "העניו מכל האדם אשר על פני האדמה": ודאי הדבר שמשה ידע את כל מעלותיו, שהוא זה שעלה להר סיני וקיבל את התורה, שהוא המנהיג של עם ישראל וכו'. אלא ענוותנותו הייתה בכך שלא ייחס את כל זה לעצמו אלא לסגולות ולכוחות שניתנו לו מלמעלה, וחשב שאילו ניתנו כוחות אלו לאדם אחר, היה הלה מגיע להרבה יותר ממנו.

¹² **דוגמאות - שחור לבן:** גם בחיים, יש תחומים שבהם אין אפור, אלא או שחור או לבן. אדם לא יכול להיות גם וגם. לדוגמה, כאשר אדם נמצא בצבא או במקום שבו צריכים לקבל מרות - אין מצב ביניים שבו הוא מקבל חצי מרות מהצבא וחצי מרות מצבא האויב, אלא או שמקבל מרות או שהוא מורד. כמו כן, כאשר שואלים אדם למצבו המשפחתי, אין חצי רווק וחצי נשוי, אלא או זה או זה. וכדומה.

וכך בענייננו: כאשר אדם מקיים מצוה, הוא מקבל על עצמו את רצון ה'; וכאשר עובר עבירה, הוא מורד בה'. לא יתכן מצב ביניים. ובלשון אליהו הנביא בהר הכרמל "עד מתי אתם פוסחים על שני הסעיפים".

"עבודה בינונית" זו עבודה שלא גורמת למעסיק מוטיבציה להעסיק את העובד, ו"ילד בינוני" זו הגדרה שלא נותנת להורים הרבה נחת...

השאלה היא: כאשר היהדות אומרת על מישהו שהוא "בינוני", בין הצדיק והרשע, למה מתכוונים?

שאלה לדיון: מתוך 100% של קיום מצוות, נסו להגדיר כמה אחוזים מקיים הבינוני?

תשובה: לכאורה בינוני זה מצב ביניים, משהו בטווח של ה-50%, והוא כנראה חצי צדיק וחצי רשע. אם צדיק מקיים את רוב המצוות, ורשע עובר על רוב העבירות, כנראה שבינוני הוא אדם שמקיים חצי מצוות וחצי עבירות. מבחינה מעשית זה אומר: יום גונב, יום נותן צדקה; יום מניח תפילין, ויום אחר לא; שבת כן, שבת לא; כשרות הוא כן שומר, טהרת המשפחה לא; וכן הלאה, לפי אותו עקרון.

ואכן, במקורות שונים מוגדר הבינוני כמי שמקיים 50% מהמצוות, והצדיק כמי שמקיים מעל 51%, כפי שנראה בהמשך השיעור. לפי ההגדרה הזו, תרשו לי להניח שכמעט כל אחד מהמשתתפים עונה להגדרה צדיק. יש אפילו פסוק מפורסם, המגדיר את כולנו בתור צדיקים - "ועמך כולם צדיקים".

ובכל זאת, בעל התניא מביא שתי הוכחות שהבינוני אינו 50%, ואפילו לא 90%, ותתפלאו לגלות שגם לא 99%. בינוני הוא לא פחות מ-100%. מדובר באדם נקי לחלוטין, שמקיים 100% ממצוות התורה, בלי עבירה אחת.

הוכחה ראשונה: צדיק אמר שהוא בינוני

ההוכחה הראשונה נוגעת לסיפור שבו פתחנו את הנושא, עם דמותו של רבה. הוא היה ראש הישיבה המרכזית של עם ישראל ונחשב מנהיג הדור. בבית דין של מעלה מחכים למוצא פיו, כי הוא זה שיכריע להם במחלוקת. אפילו מלאך המוות לא הצליח לגעת בו, כי לא הפסיק רגע מלימוד תורה.

שאלה לדיון: הגדירו אותו - צדיק, רשע או בינוני?

תשובה: ובכן, היה חכם כזה בזמן התלמוד שקראו לו רבה בר נחמני. אפשר להבין לבד שהוא לא אדם ששומר שבת אחת ומחלל שבת שניה, יום אחד גונב ויום שני נותן צדקה. הוא לא אדם שיש לו חצי מצוות וחצי עבירות. אדם כזה מקיים מאה

• לא ביטול מצוה - מי שמתעצל ומבטל מצוה, כמו המבטל רגע מלימוד תורה, נקרא רשע.

לסיכום, הבינוני לא עובר שום עבירה והוא 100%.

אלא שאז עולה השאלה: אם זה הבינוני, מה מבדיל בינו לבין הצדיק? מדוע הוא נקרא 'בינוני'?

מסקנה: שני רבדים - היצוניות ופנימיות

כאן אנו שוב חוזרים למסקנה שיש שני רבדים באדם - היצוניות ופנימיות - והם יוצרים הגדרות שונות למושג 'בינוני'. אם מסתכלים ברובד היצוני של ההתנהגות בלבד, ה"מאה אחוז" הוא קיום כל המצוות בפועל, ואם כן בינוני מקיים חמישים אחוז בלבד, ואילו הצדיק מקיים את רוב המצוות. אבל אם מסתכלים ברובד הפנימי של האישיות, תיתכן הגדרה אחרת. יתכן שהבינוני הוא אדם שבחיצוניות נראה מושלם, ומקיים את כל המצוות, אבל עדיין בפנימיות הוא חצוי, ולכן נקרא בינוני.

תניא: הבינוני

הקטע הבא פותח במילים "וגם להבין מהות מדריגת הבינוני" - הדרישה אינה להבין את המשמעות השטחית והרגילה של הבינוני, אלא דווקא את ה"מהות" הפנימית שלו. אדמו"ר הזקן שתי הוכחות שהבינוני אינו עובר אפילו עבירה אחת - הן מהסיפור של רבה, והן מהמקורות בהם כתוב כי מי שעובר עבירה קלה כבר מוגדר כרשע.

[בסוף הקטע מופיעה הגהה קצרה, ובה מביא אדמו"ר הזקן את הזוהר, שם אומר רב המנונא לאלהיו הנביא כי הצדיק הוא מי שעוונותיו מעטים. לכאורה הדבר סותר את ההנחה הקודמת, שאפילו לבינוני אין עבירות כלל, ועל אחת כמה וכמה לצדיק. ומתוך, כי זו הייתה רק שאלת רב המנונא, אולם לפי תשובת אלהיו הנביא מובן כי ההגדרה של "צדיק ורע לו" אינה מעט עוונות כי אם שהרע כפוף לטוב].

2. הבינוני

וגם להבין מהות מדרגת ה'בינוני' - שבודאי אינו מחצה זכיות ומחצה עונות, שהרי יש כמה הוכחות שהבינוני כלל אינו חוטא:

שאם כן, איך טעה רבה בעצמו לומר שהוא 'בינוני' ונודע, הלא פסיק פומיה מגרסא - ידוע שפיו

של רבה לא פסק מלימוד תורה, עד שאפילו מלאך המות לא היה יכול לשלט בו⁹. ואיך היה יכול לטעות במחצה עונות חסיושלום?

ועוד, שהרי בשעה שעושה עונות¹⁰ - נקרא 'רשע גמור'¹¹ ולא 'בינוני' ו'אם אחר כך עשה תשובה - נקרא 'צדיק גמור'¹².

ואפילו מי שלא עובר על איסור מהתורה, אלא רק העובר על אסור קל של דברי סופרים - תקנת חכמים - מקרי - נקרא 'רשע'. פדאיתא בפרק ב' דיבמות¹³ ובפרק קמא דנדה - כמו שמוצאים בפרק ב' של מסכת יבמות ובפרק ראשון של מסכת נידה.

ואפילו מי שלא עובר בעצמו עבירה ורק שיש בידו למחות, ולא מחה - נקרא 'רשע' ובפרק ו' במסכת דשבועות¹⁴.

וכל-שפן וקל-וחמר במבטל - שאינו מקיים איזו מצות עשה שאפשר לו לקיימה. כמו, כל שאפשר לו לעסק בתורה ואינו עוסק, שעליו דרשו רבותינו זכרונם לברכה את הפסוק: "פי דבר ה' בזה וגו' הפרת תפירת וגו"¹⁵. ופשיטא דמקרי רשע טפי מעובר אסור דרבנן - וברור שנקרא רשע יותר ממי שעובר על תקנת חכמים.

מסקנה: ואם כן, על כרחך עליך לומר שהבינוני - אין בו אפילו עון של בטול תורה. ומשום הכי - ומשום כך טעה רבה בעצמו לומר שהוא בינוני*.

הגהה: (ומה שכתוב בזהר חלק ג' דף רל"א¹⁶: שצדיק ורע לו הוא כל מי שפמועטין עונותיו וכו'). מזה משתמע שאפילו לצדיק יש עוונות - היא רק שאלת רב המנונא לאלהיו.

אבל לפי תשובת אלהיו שם, הפרוש 'צדיק ורע לו' - הוא כמו שכתוב ב'רעיא מהימנא' פרשה משפטים דלעיל - שהזכרנו מקודם, ושבעים פנים לתורה):

סיפור: הלוואי בינוני

מספרים על הגאון החסיד רבי הלל מפאריטש, מגדולי חסידי אדמו"ר הזקן. בתחילה היה רחוק מחסידות, עד שהתקרב והפך לחסיד נלהב.

הוא אמר על עצמו את הדבר הבא: לפני שלמדתי תניא, הייתי בטוח שאני במדריגת צדיק; אולם לאחר שלמדתי את הפרק הראשון בתניא, הבנתי שצדיק - בודאי שאינני; הלוואי בינוני.

זאת אומרת: בתחילה מדד את עצמו בצורה היצונית, וכיון שהתנהג כראוי - היה בטוח כי הוא צדיק. משלמד חסידות ובפרט תניא, גילה כי ההתנהגות אינה משקפת בהכרח את המהות. משכך, הבין שאינו צדיק, והלוואי בינוני.

חלק שלישי: היצוניות ופנימיות

סתירה: הגדרות שונות לצדיק, רשע ובינוני

לאורך השיעור עד עכשיו הוכחנו כי הבינוני אינו חמישים-חמישים וצדיק אינו רוב המצוות, אלא הבינוני מקיים לא פחות ממאה אחוז מן המצוות. לשם כך הבאנו שורה של מקורות, כמו דבריו של רבה ומקורות האומרים כי עבירה אחת כבר מזכה את האדם בתואר רשע.

מצד שני, במקורות אחרים נאמר כי בינוני הוא מי שיש לו חמישים אחוז מצוות וחמישים אחוז עבירות, ואילו הצדיק הוא מי שיש לו רוב מצוות. הגמרא מספרת (ראש השנה טז, ב) כיצד נפתחים שלושה ספרים בראש השנה - אחד של צדיקים, שהם נחתמים לחיים; אחד של רשעים, שנחתמים למיתה; ואחד של בינונים, שדינם תלוי ועומד עד יום הכיפורים. ומסביר רש"י, שבינוני הוא מי שמקיים חצי מצוות וחצי עבירות. גם הרמב"ם כותב בהלכות תשובה בצורה ברורה: "מי שזכותיו יתירות על עונותיו - צדיק, ומי שעונותיו יתירות על זכותיו - רשע, מחצה למחצה - בינוני".

כיצד מסתדרים המקורות הסותרים? האם הבינוני הוא מאה אחוז או חמישים אחוז?

יש הגדרה יחסית ויש הגדרה מוחלטת

כדי להבין את התשובה, עלינו להסביר מה ההבדל בין שני הרבדים שהזכרנו לאורך השיעור - היצוני והפנימי. הרובד היצוני זו התנהגות האדם, המעשים, הדיבורים, הדרך שבה הוא עושה דברים, וכל מה שנראה לעיני הזולת; הרובד הפנימי זו האישיות, המהות, הרצונות, המניעים, המידות והאופי, וכל מה שנשאר בינו ובין עצמו.

כאשר עולה השאלה האם אדם מסוים הוא טוב או רע - תלוי על מה מדברים¹³: אם מודדים אותו לפי

¹³ **בדיחה - תלוי על מה מדובר:** מספרים על מורה שלא היה מוכן שהתלמידים יענו את התשובה "תלוי". "תחליטו, או כן או לא, אין תלוי", היה נוהג לומר. פעם שאל תלמיד את המורה שאלה מסוימת, והמורה התקשה לענות ואמר "תלוי על מה מדובר". שאל אותו התלמיד, והרי המורה מתנגד לתשובה מסוג כזה? השיב המורה: "תלוי על מה מדובר"...

הרובד היצוני בלבד, ההגדרה טוב או רע תלויה במעשים ולא במניעים שמאחוריהם. אם הוא עוזר לזולת ומקיים מצוות - יוגדר כאדם טוב, גם אם יש לו מניעים בעייתיים. אולם אם מודדים לפי הרובד הפנימי, ההגדרה תלויה בעיקר במניעים וברצונות שמאחורי המעשים. גם מי שכולו טוב מבחינת התנהגות, עדיין אין זה אומר שבפנימיותו הוא טוב. יתכן שיש לו רצונות מהזן הנמוך ביותר, אלא שאינו נותן להם להתבטא בפועל.

שאלה לדיון: כאשר שופטים אדם בבית דין - מה הבסיס העיקרי, ההתנהגות או האישיות?

תשובה: בית הדין עוסק בעיקר בהתנהגות של האדם, ופחות מתייחס לאישיות שלו. כאשר בית הדין מזכה אדם בדיון - פירושו של דבר שההתנהגות הייתה טובה, אך לא בהכרח שהדבר מעיד על האישיות שלו.

בדומה לכך, כאשר מדברים על שפיטת האדם בבית דין של מעלה, לזכות או לחובה, כאן השפיטה היא לפי המעשים בפועל, הזכויות והעונות. כיון שהולכים לפי הרוב, מי שיש לו רוב מצוות - יוצא זכאי, ונחשב ל'צדיק', ואילו מי שיש לו רוב עבירות - יוצא חייב, ונחשב ל'רשע'. בתוּך, נמצא ה'בינוני', זהו מי שזכויותיו ועונותיו שקולים. הגדרה זו של צדיק, רשע ובינוני אינן היא בבחינת 'שם המושאל' - בהשאלה ביחס לשכר ועונש¹⁴.

אולם כאשר רוצים להגדיר את האישיות של האדם כצדיק, רשע או בינוני - השאלה הזו היא הרבה מעבר להתנהגות, זו שאלה מהי האישיות הפנימית שלו, טובה או רעה¹⁵. לפי זה, צדיק הוא

¹⁴ **דוגמאות - צדיק יחסית:** הנה דוגמאות לכך שההגדרה צדיק יכולה להיות יחסית (יש לעודד את המשתתפים להעלות דוגמאות בעצמם):

נח - נח נקרא "צדיק תמים בדורותיו", ויש המפרשים שרק ביחס לדורותיו נח נחשב צדיק, ו"אילו היה בדורו של אברהם לא היה נחשב לכולם".

סדום - אברהם שאל את ה' האם יש "צדיקים בסדום". ברור שהצדיקים של סדום, אם היו, לא היו צדיקים אמיתיים, אלא רק ביחס לסדום.

מצרים - כאשר המצריים רדפו אחרי בני ישראל ובסוף טבעו בים סוף, נאמר ברש"י שהצדיקים שבהם מתו עם פחות יסורים והרשעים מתו עם יותר יסורים. איך אפשר לקרוא לשונאי ישראל "צדיקים"? - אלא, שזה רק ביחס למצריים.

¹⁵ **בדיחה - שתי שערות:** אפשר לשאול את האנשים "שתי שערות - זה הרבה או קצת?". והתשובה היא: תלוי איפה השערות נמצאות - אם הן על הראש, זה קצת מאוד; ואם הן בכוס חלב, זה הרבה מאוד. ובשתי מילים: הכול יחסי. וכך בענייננו, ההגדרות צדיק, רשע ובינוני הן יחסיות לפי העניין.

אדם טוב מבפנים, שאין לו יצר הרע; ולעומתו הבינוני זהו אדם שיש לו טוב ורע בתוך נפשו. יתכן שהוא מקיים 100% מהמצוות, ובכל זאת הוא עדיין נקרא בינוני, כיון שבתוך האישיות שלו יש שני יצרים, גם טוב וגם רע. הגדרה זו היא בבחינת 'שם התואר' - המהות האמיתית של צדיק ובינוני.

תניא:

היצוניות ופנימיות

בקטע הבא מביא אדמו"ר הזקן את ההגדרה הרווחת לבינוני - חצי מצוות וחצי עבירות - ומבחין בין 'שם המושאל' לעניין שכר ועונש, שבו דנים את האדם לפי רוב מעשיו, ובינוני הוא חצי-חצי; לעומת 'שם התואר' של צדיק ובינוני, שבו השאלה מהם הרצונות הפנימיים של האדם, וצדיק הוא אדם כמו דוד המלך שאמר "וליבי חלל בקרבי", שאין לו יצר הרע. על זה נאמר שהצדיקים מועטים בעולם, כי מעטים האנשים שאין להם יצר הרע, למרות שלהרבה אנשים יש רוב מצוות.

3. היצוניות ופנימיות

והא דאמרינן בעלמא¹⁷ דמחצה על מחצה מקרי בינוני ורב זכויות מקרי צדיק - ומה שאומרים בכל מקום שאדם עם חצי מצוות וחצי עבירות נקרא 'בינוני', ואילו אדם עם רוב מצוות נקרא 'צדיק'. והרי למדנו שאין לבינוני עבירות? התשובה לכך: הוא 'שם המושאל' לענין שכר ועונש. לפי שגדון אחר רבו, ומקרי - ונקרא 'צדיק' מלשון 'צדיק' בדינו, מאחר שזוכה בדיון.

אבל לענין אמתת 'שם התאר והמעלה' של מעלת ומדרגות חלקות צדיקים ובינונים - אמרו רבותינו זכרונם לברכה: "צדיקים יצר טוב שופטן, שנאמר בתהילים 'לבי חלל בקרבי'¹⁸ - דוד המלך העיד שאין לו יצר הרע, כי הרגו בתענית.

אבל כל מי שלא הגיע למדרגה זו, שאין לו יצר הרע - אף שזכויותיו מרבים על עונותיו - אינו במעלת ומדרגת 'צדיק' כלל¹⁹. ולכן אמרו רבותינו זכרונם לברכה במדרש²⁰: "ראה הקדוש ברוך הוא בצדיקים שהם מועטים - עמד ושתלן בכל דור ודור וכו', וכמו שפיתוב 'צדיק יסוד עולם':"

ציצה לדרך

סיכום

לסיכומו של דבר, למדנו היום על שתי הגדרות שונות למושגים צדיק, רשע ובינוני - יש את ההגדרה המקובלת, והיא עוסקת בצד היצוני של האדם, בהתנהגות ובמעשים. לפיה צדיק הוא מי

שמקיים רוב מצוות, רשע רוב עבירות, ובינוני חצי מצוות וחצי עבירות. אולם יש את ההגדרה המהותית, העוסקת בצד הפנימי של האדם, באישיות וברצונות. לפיה צדיק הוא מי שבתוכו כולו טוב, רשע הוא מי שבתוכו רע, ובינוני הוא מי שיש לו יצר טוב ויצר הרע, גם אם במעשה בפועל הוא מקיים מאה אחוז מהמצוות.

תניא לחיים:

איפה הפנימיות?

כאשר¹⁶ אדמו"ר הרי"ף היה צעיר, פעם באולם בית המדרש בעיירה ליובאוויטש והסתכל דרך החלון על הרחוב. ראה זאת רבו הרשב"ץ והעיר: "עדיף לעמוד ברחוב ולהסתכל לתוך הישיבה, מאשר לעמוד בישיבה ולהסתכל מה קורה ברחוב.

כלומר: השאלה היא איפה הפנימיות שלך נמצאת? יתכן שהרגליים נמצאים בישיבה, אבל הראש נמצא ברחוב; ויתכן מצב הפוך.

אנו לומדים היום לשאול איפה הפנימיות שלנו נמצאת? מקובל לשים דגש על היצוניות - ההתנהגות, המעשים, הרושם וכדומה. אדם יכול לחיות חיים שלמים שמסתובבים אך ורק סביב ציר ההתנהגות, מבלי לשים לב למה שמתחולל בליבו פנימה. הוא יכול לקיים שולחן ערוך ולהקפיד על קלה כבחמורה, אבל בפנימיותו להיות שקוע במקום אחר לגמרי.

אולם תורת החסידות שמה דגש על האישיות הפנימית של האדם - במה אתה שקוע? מהם תחומי העניין שלך? מה מתחולל בתוך ליבך? לכן החסידות מדברת רבות על עבודה פנימית, תפילה ככוונה וכדומה.

בשיעור הבא: נבדוק האם האדם אגואיסט, והאם אנו 'סובלים' מפיצול אישיות?

¹⁶ סיפור חלופי - חסיד בבגדי סוחר: אפשר לספר את הסיפור על החסיד שהחל לעסוק במסחר, ובשלב מסוים הידרדר והחל להתלבש כאחד הסוחרים הגויים. אולם פעם בשנה היה לובש את בגדיו החסידיים, כאשר נסע אל רבו. פעם אחת החליט שהוא מפסיק לרמות את רבו, והגיע אליו בבגדי סוחר. נאנח הרב ושאל מה קרה לו. השיב האיש שבעצם כבר שנים רבות הוא נראה כך, אלא שפעם בשנה הוא מרמה את הרבי, ולכן הפעם החליט להראות את האמת שלו. השיב הרב: לכן אני בדיוק נאנח. ידעתי איך אתה מסתובב כל השנה. אלא שעד עכשיו סברתי כי האמת שלך היא כאשר אתה מגיע לכאן, ואילו הרמאות היא כל השנה. כעת אני נוכח לצערי שהאמת הפוכה.

שתי נפשות

תקציר למדנו בשיעור הקודם כי ההגדרות צדיק, רשע ובינוני נגזרות לפי הטוב והרע הפנימי. **הקדמה** האם האדם אגואיסט? רבים יאמרו שהתשובה חיובית, ומאחורי כל פעולה עומד אינטרס אנוכי; לעומתם יהיו שיטענו כי התשובה שלילית, שהרי לפעמים אדם פועל בניגוד לאינטרס ומקשיב לקול המצפון. אז מי אנחנו באמת? - השיעור הנוכחי יניח את הנחת היסוד של התניא, שלכל אחד יש שתי נפשות.

1. זהות כפולה

אך באור הענין, על פי מה שפיתב הרב חיים ויטאל זכרוננו-לברכה ב'שער הקדושה'²¹ ווב'עץ חיים' שער נ' פרק ב': 'הלכל איש ישראל - אֶחָד צָדִיק וְאֶחָד רָשָׁע - יֵשׁ שְׁתֵּי נַשְׁמוֹת. וְכִדְבָרֵיב - וכמו שכתוב "וְנַשְׁמוֹת אֲנִי עֲשִׂיתִי"²². שֶׁהֵן שְׁתֵּי נַפְשׁוֹת: נֶפֶשׁ אַחַת בָּאָה מִצֵּד הַקְּלֵפָה וְסִטְרָא אַחְרָא²³. וְהִיא הַמְתַּלְבֶּשֶׁת וְנִמְצָאָת בְּדָם הָאָדָם, כְּדִי לְהַחִיֹּת אֶת הַגּוּף. וְכִדְבָרֵיב - וכמו שכתוב "כִּי נֶפֶשׁ הַבֶּשֶׂר, בְּדָם הִיא"²³.

2. מידות רעות

- וממנה, מנפש זו, באות כל המדות הרעות, מארבע יסודות רעים שבה²⁴. דהיינו:
- פֶּעַס וְגֵאוּהָ - מיסוד האש²⁵, שנגבה למעלה.
  - וְתַאֲוַת הַתַּעֲנוּגִים - מיסוד המים²⁶, פי המים מצמיחים כל מיני תענוג.
  - וְהוֹלְלוּת, וְלִיצְנוּת, וְהַתְּפָאוֹת וְדְבָרִים בְּטָלִים - מיסוד הרוח²⁷, שאין בה ממשות.
  - וְעֲצָלוּת וְעֲצָבוֹת - מיסוד העפר²⁸, השוקע למטה.

3. מידות טובות

וגם מדות טובות שבטבע כל ישראל בתולדותם - כמו רחמנות וגמילות חסדים - באות ממנה, מנהפוש הבהמית. הכיצד?

פי בישראל, נפש זו דקלפה - היא מקלפת נגה, שיש בה גם כן טוב, והיא מסודר עץ הדעת שיש בו טוב ורע:

מה שאין-כן נפשות אמות העולם - הן משאר קלפות טמאות שאין בהן טוב כלל, כמו שפיתב בעץ חיים שער מ"ט פרק ג'.

וכל טיבו דעבדין האמות לגרמיהו עבדין - וכל הטוב שעושים אומות העולם הוא לטובת עצמם. וכדאיחא - וכמו שמצינו בגמרא²⁵ על פסוק "וְחָסַד לְאֲמִים חֶסֶד" - שכל צדקה וחסד שאמות העולם עושין, אינן אלא להתיהר כו':

מקורות

21. והנה גם את זה לעומת זה עשה האלוקים, והוא הנקרא אדם בליעל, כולל ד' אבות נזיקין וד' מראות נגעים וד' יסודות הרעים. ומשם נמשכה נפש רעה אל האדם הנקרא יצר הרע... והנה נפש הטהורה שהיא הפרי כלולים מתרי"ג אברים וגידים, מתלבשת תוך תרי"ג אברים וגידים של הנפש הטמאה הנקראת קליפת הפרי, ושתייהן יחד מתלבשות בתרי"ג אברין וגידין של הגוף (שער הקדושה א).

22. כי לא לעולם אָרִיב וְלֹא לְנֶצַח אֶקְצוּף כִּי רוּחַ מְלַפְנֵי יַעֲטוּף וְנִשְׁמוֹת אֲנִי עֲשִׂיתִי (ישעיה נז, טז).

23. וְאִישׁ אִישׁ מִבֵּית יִשְׂרָאֵל וּמִן הַגֵּר הַגֵּר בְּתוֹכָם אֲשֶׁר יֵאָכֵל כָּל דָּם וְנִתְתִּי פָנָי בְּנֶפֶשׁ הָאֲקָלֶת אֵת הַדָּם וְהִכְרַתִּי אֶתָּה מִקְרֵב עִמָּה. כִּי נֶפֶשׁ הַבָּשָׂר בְּדָם הוּא (ויקרא יז, א).

24. כל המידות הרעות נחלקות לד' מינים וזה פרטן: יסוד האש - ממנו נמשכת הגאווה הנקראת גסות הרוח, להיותו היסוד הקל והגבוה מכולן, ובכללה הכעס כי מפני הגאווה מתכעס האדם כשאין עושיין רצונו, ואילו היה שפל רוח ומכיר חסרונו לא היה מתכעס כלל. נמצא כי הגאווה והכעס מדה א' הן; יסוד הרוח - ממנו נמשך דיבור הנקרא שיחה בטלה לדברים שאין בהם צורך כלל... וכן לדבר חונף ושקרים ולשון הרע וגלות שבחיו לבריות להתגדל בפניהם; יסוד המים - ממנו תאוות התענוגים, כי כן המים מצמיחין כל מיני תענוג... יסוד העפר - ממנו מדת העצבות בכל פרטיו, ותולדתה א' והוא העצלות (שער הקדושה ב).

25. אמר להן רבן יוחנן בן זכאי לתלמידיו: בני, מהו שאמר הכתוב "צדקה תרומם גוי וחסד לאומים חטאת"?... נענה רבן גמליאל ואמר "צדקה תרומם גוי", אלו ישראל, דכתיב "ומי כעמך ישראל גוי אחד בארץ"; "וחסד לאומים חטאת", כל צדקה וחסד שעכ"ם עושיין, חטא הוא להן, שאין עושיין אלא להתיהר בו (בבא בתרא י, ב).

1 דור ודור וכו' וכמ"ש וצדיק יסוד עולם: אך ביאור הענין
2 על פי מ"ש הרח"ו ז"ל בשער הקדושה [ובע"ה שער נ'
3 פ"ב] דלכל איש ישראל אחד צדיק ואחד רשע יש שתי
4 נשמות דכתיב ונשמות אני עשיתי שהן שתי נפשות
5 נפש אחת מצד הקליפה וסמרא אחרא והיא המתלבשת
6 בדם האדם להחיות הגוף וכדכתיב כי נפש הבשר בדם
7 היא וממנה באות כל המדות רעות מארבע יסודות רעים
8 שבה דהיינו כעס וגאווה מיסוד האש שנגבה למעלה.
9 ותאות התענוגים מיסוד המים כי המים מצמיחים כל
10 מיני תענוג. והוללות וליצנות והתפארות ודברים בטלים
11 מיסוד הרוח. ועצלות ועצבות מיסוד העפר. וגם מדות
12 טובות שבטבע כל ישראל בתולדותם כמו רחמנות וג"ח
13 באות ממנה כי בישראל נפש זו דקליפה היא מקליפ' נוגה
14 שיש בה ג"כ טוב והיא מסוד עין הדעת טוב ורע; משא"כ
15 נפשות אומות עובדי גלולים הן משאר קליפות טמאות
16 שאין בהן טוב כלל כמ"ש בע"ה שער מ"ט פ"ג וכל טיבו
17 דעבדין האומות עובדי גלולים לגרמיהו עבדין וכדאיתא
18 בגמרא ע"פ וחסד לאומים חטאת שכל צדקה וחסד
19 שאומות עובדי גלולים עושיין אינן אלא להתייהר בו;

צידה לדרך

סיכום בשיעור זה, הניח המחבר את הנחת היסוד של הספר - כל יהודי מורכב משתי נפשות, נפש בהמית ונפש אלוקית. הנפש הבהמית אינה רעה בהכרח, אלא בהמית. נובעות ממנה גם מידות רעות, מארבעה יסודות רעים; אך גם מידות טובות, כמו רחמנות וגמילות חסדים.

מסקנה הכרת שתי הנפשות בתוכנו אינה עניין תיאורטי בלבד, אלא היא מפתח להתמודדות נכונה בחיים. כך אדם יכול לאבחן אילו קולות פנימיים באים מהנפש הבהמית ואיזה מהנפש האלוקית, ובהתאם לכך לקבל החלטות נכונות.

בחן את עצמך: קול שמגיע מהנפש הבהמית נובע מאינטרסים ושואל "איפה אני בתמונה"; לעומתו, קול שמגיע מהנפש האלוקית הוא חסר אינטרסים ושואל "איפה רצון ה' בתמונה".

הקדמה

פתיחה מעניינת: איפה אני בתמונה?

את השיעור הזה ברצוני לפתוח בשאלה "תמימה": כאשר ראיתם תמונת מחזור של הכיתה שלכם, או תמונה אחרת של כל המשפחה - מה היה הדבר הראשון שחיפשתם בתמונה?

תשובה: בדרך כלל אדם תמיד מחפש "איפה אני בתמונה". יתכן שיש הרבה אנשים בתמונה, ואני בסך הכול חלק קטן ממנה, ובכל זאת המחשבה האישית היא תמיד "איפה אני בתמונה". אם אני יוצא יפה בתמונה, התמונה כולה יפה, והצלם כמובן מוצלח מאוד; ואם לא, אז לא...

ככל הנראה, הדבר נכון לא רק בתמונת מחזור, אלא בכל מערכות החיים. בכל תחום ובכל עניין, תמיד האדם שואל "איפה אני בתמונה", או "מה ייצא לי מזה".

שאלה לדין: בואו נשאל את השאלה בצורה ישירה - האם האדם אגואיסט? [יהיו שיאמרו שהאדם אגואיסט, ויהיו שיאמרו שזה לא מדויק]

תשובה: מצד אחד, המציאות מראה שרוב מה שבני האדם עושים נובע מאגו ואינטרסים. אינטרסים גלויים או סמויים, ישירים או עקיפים, טובים או רעים.

מצד שני, לפעמים רואים שלא הכול אינטרסים. יש גם ערכים, יש מוסר, יש מצפון, יש מקרים של הקרבה וויתור.

מפת השיעור: שתי נפשות

השיעורים הקודמים היו סוג של הקדמה. היו לנו הרבה סימני שאלה - מהו דימוי עצמי נכון, מהם השאיפות שלנו, כיצד מגדירים צדיק, רשע ובינוני ועוד. אולם בעל התניא לא ניגש ישר לענות על התשובות. את המפתח לכל התשובות, שהוא גם המפתח להתמודדות נכונה בחיים, נקבל כאשר נכיר את עצמנו טוב יותר, לעומק יותר. אי לכך, החל מהשיעור הנוכחי ועד סוף הסדרה יתחיל בעל התניא לפרוס בפנינו את מפת הנפש בצורה בהירה, ברורה ומסודרת. לאחר מכן, בסדרות הבאות, נקבל גם תשובות לשאלות שהזכרנו.

השיעור הנוכחי יניח את אחד העקרונות המרכזיים ביותר בתניא - עקרון שתי הנפשות - ובמהלכו נבדוק האם האדם אגואיסט, והאם אנו סובלים מפיצול אישיות.

השיעור מחולק לשלושה חלקים:

- זהות כפולה - האם יש לי פיצול אישיות?
- מידות רעות - מהם ארבעת היסודות של האדם?
- מידות טובות - האם כל חסד נובע מאכפתיות?

חלק ראשון: זהות כפולה

החיים מלאים דילמות ותנודות

בחיים, אנו חווים דילמות רבות וקוטביות. זו יכולה להיות דילמה 'קטנה', כמו הדילמה האם לבוא לשיעור - מצד אחד השיעור, ומצד שני המחויבויות למשפחה וכדומה; וזו יכולה להיות דילמה 'גדולה' ומטלטלת, כמו הדילמה עם מי להתחתן - מצד אחד נראה נחמד, מצד שני מי יודע אם זה הזיווג שלי. הבעיה היא, שקשה להבחין מה הצד הנכון והטוב ומה הצד הלא-נכון והרע.

חוץ מהדילמות, יש גם עליות ומורדות¹. אדם יכול לבוא לשיעור תניא, להתלהב מהרעיונות ולהתחבר; אך רגע אחר כך יכול לעשות דברים מנוגדים. רגע אחד הוא רוצה להיות הכי טוב וטהור, ורגע אחר כך האגו משתלט עליו והוא שקוע בהנאות אישיות. אדם יכול להתעלות בתפילת יום כיפור ולהחליט את ההחלטות

¹ בדיחה - גנב במחתרת: מספרים שבמוצאי יום הכיפורים הגיע ציון הגנב, שהיו ידוע בתור 'הגנב של העיירה' לבית הרב כששק על שכמו ודמעות זולגות מעיניו. "ביקרתני היום בבית הכנסת והתעוררתי בתשובה. שמעתי את הדרשה של הרב, קראתי את התפילות והחלטתי ש'די'. לכן אני פה עם השק. זה הפמוט של קנייבסקי, זו שרשרת הפנינים של מועלם, אלו התכשיטים של לבייב, ואלו הנרתיקים של חיים כהן" סיפר ציון לרב תוך שהוא שולף חפצים מן השק בזה אחר זה. שמע הרב והתרגש, וחזק אותו בדרכו החדשה. לאחר שיצא ציון מן הבית, שם הרב ששעון הזהב שלו נעלם. הבין הרב שציון שוב גנב. שאל אותו: הרי הרגע אמרת שאתה חוזר בתשובה?... שמע ציון והפטיר: תשובה זו תשובה, אבל מקצוע זה מקצוע...

דוגמה דומה לכך מופיעה בגמרא, על גנב הנמצא במחתרת ומתפלל אל ה' רגע לפני הפריצה.

נפש אחת - הנפש הבהמית

הנפש הבהמית זה הצד האנושי באישיות שלנו. זו הנפש שנמצאת בדם האדם, ומופקדת על הפעלת הגוף; זו הנפש שממנה מגיעה צרכים ביולוגיים, כגון תחושת הרעב והשובע, צמא ורוויה, עייפות ורענונות. כל החיים הפיזיים שלנו באים מהנפש הבהמית.

מנפש זו באים גם האינסטינקטים, התאוות והדחפים (כשם שהם קיימים גם בבעלי החיים). היא זו שמושכה אותנו לתאוות העולם ותענוגיו. מרכז הכובד של הנפש הבהמית זו תחושת ה'אני', ה'אגו'. מבחינתה, אני במרכז וכולם מסתובבים סביבי.

נפש זו נקראת "נפש הבהמית", כי החיים שלה בדוגמת בהמה שעסוקה במילוי צרכיה. יש לה שמות נוספים: "נפש הבשר", מפני שהיא נמצאת בבשר האדם באמצעות הדם; "נפש הטבעית", מפני שממנה בא טבע האדם; "נפש החיונית", מפני שהיא זו שמעניקה חיים לאדם.

הנפש השניה - הנפש האלוקית

הנפש האלוקית זה הצד האלוקי באישיות שלנו. זו 'הנקודה היהודית' שמושכת את האדם לרוחניות והתבטלות בפני ה', והיא גם זו שמעוררת באדם ייסורי מצפון, הקרבה, חיפוש עצמי, מסירות נפש וכו'. המרכז שלה זו תחושת ה'אין' (להבדיל מה'אני'), ומבחינתה, ה' במרכז ואנו מסתובבים סביבו. הדבר היחיד שמעניין אותה - זו ההתחברות אל ה'. עליה נדבר בהרחבה בפרק ב' בתניא.

לדוגמה, כאשר עולה דילמה כלשהי, כל נפש שואלת משהו אחר: הנפש הבהמית שואלת "איפה אני בתמונה" ו"מה יצא לי מזה"; ואילו הנפש האלוקית שואלת "מה רצון ה'" ו"איך אמלא את השליחות האלוקית שלי בעולם".

שאלה לדיון: סווגו את המילים הבאות לנפש בהמית או אלוקית: מצפון (אלוקית), אגו (בהמית), הקרבה (אלוקית), הנאה (בהמית), אינטרסים (בהמית), עייפות (בהמית), ביטול (אלוקית), חיים (בהמית).

הטובות ביותר, אך במוצאי יום כיפור לחות 'נפילה' רוחנית, ולהגיע למצב הפוך. התנדויות הזו קיימת תמיד ברמה כזו או אחרת, אך היא בולטת במיוחד במצבים מסוימים, כמו אצל צעירים, אצל אנשים שמתחילים לחזור בתשובה, במצבי ביניים בחיים, כאשר אדם עומד בפני ניסיונות קשים וכדומה.

שאלה לדיון: האם חוויתם תנדודות ו/או דילמות מסוג כזה?

כל אלו מעלים את השאלות: איזה אדם אני, טוב או רע? האם חוסר היציבות מעיד שאני לא נורמלי?

שני גויים בביטן, שתי נפשות בתוכך

התשובה נמצאת בסיפור מהתורה. כאשר רבקה אמנו הייתה בהריון, היא הרגישה ש"ויתרוצצו הבנים בקרבה", ואמרה "אם כן, למה זה אנוכי". כאשר הלכה לשאול את פי ה', נאמר לה המסר המרגיע: "שני גויים בבטן ושני לאומים ממעיין ייפרדו וגו'". אלו היו יעקב ועשיו.

מסבירים המפרשים, שרבקה חשה שהעובר בבטנה נמשך גם לקדושה וגם לטומאה, ולא הבינה איך זה אפשרי, איך ילד אחד יכול להימשך לדברים סותרים? על כך נאמר לה כי לא מדובר בילד אחד, אלא בשני ילדים שונים, שכל אחד מהם נמשך לכיוון אחר. יעקב נמשך לקדושה, ועשיו נמשך לטומאה. זה הרגיע אותה.

מסביר בעל התניא שאותו עקרון קיים גם בנפש האדם. גם בנו יש התרוצצות של רצונות הפוכים, פעם אנו נמשכים לקדושה ופעם לטומאה. ואז עולה השאלה: למה זה אנוכי? איזה אדם אני? השאלה הזו עלולה להביא את האדם לתסכול ואף לדיכאון, כיון שאינו מצליח לעלות לרמה רוחנית גבוהה בצורה מתמשכת, אלא נופל פעם אחר פעם.

על כך באה התשובה "שני גויים בביטן" - אין בך רק נפש אחת, אלא שתי נפשות ("זהות כפולה"²), שני מרכזי כובד באישיות שמושכים אותנו לשני כיוונים הפוכים:

² בדיחה - אני סובל מפיצול אישיות: מספרים על אדם שהגיע אל הפסיכולוג והתלונן: אני סובל מפיצול אישיות. שאל הפסיכולוג: האם אתה באמת סובל מפיצול אישיות? השיב איש בתמיהה: מה, אני?!

בין נפש הבהמית ליצר הרע

ויטאל, שהיה היחיד שהוסמך לכתוב את דברי תורתו. אומר האריז"ל שלכל יהודי - צדיק או רשע - יש שתי נשמות, נפש בהמית ונפש אלוקית. רמז לכך מוצאים בפסוק בספר ישעיה (נז, טז) "ורוח מלפניי יעטוף ונשמות אני עשיתי" - מתחיל בלשון יחיד "רוח", ומשמע שהכוונה על נשמתו של אדם אחד, וממשיך בלשון רבים "ונשמות", ומכאן רמז שלכל אחד יש שתי נשמות. ומתחיל להסביר את הנפש הבהמית, הנמצאת בדם האדם.

1. זהות כפולה

אך באור הענין, על פי מה שכתב הרב חיים ויטאל זכרוננו-לברכה ב'שער הקדשה'²¹ וב'עץ חיים' שער נ' פרק ב': ה'לכל איש ישראל - אחר צדיק ואחר רשע - יש שתי נשמות. וכדכתיב - וכמו שכתוב "ונשמות אני עשיתי"²². שהן שתי נפשות:

נפש אחת באה מצד הקלפה וסטרא אחרא. והיא המתלבשת ונמצאת בדם האדם, כדי להחיות את הגוף. וכדכתיב - וכמו שכתוב "כי נפש הבשר, בדם היא"²³.

סיפור:

מה רוצים ממך?

למדנו על ההבדל בין נקודת המוצא של הנפש הבהמית לנקודת המוצא של הנפש האלוקית - הנפש הבהמית שואלת "איפה אני בתמונה", והנפש האלוקית שואלת "מה ה' רוצה ממני". למדנו גם שהנפש הבהמית אינה רע גמור (כמו היצר הרע), אלא בהמית בלבד. המחשה לכל זה ניתן לראות בסיפור הבא:

הוא היה אדם עשיר שעשה הרבה חסדים. אבל גלגל מסתובב בעולם, ויום אחד ירד מנכסיו והפך לבעל חוב. בצר לו נסע אל מורו ורבו, אל אדמו"ר הזקן. שטח החסיד את צערו בפני רבו, ופירט באריכות את מצבו הקשה. הוא היה גדוש בתלונות על הקב"ה: "למה זה מגיע לי", "מה עשיתי" וכדומה. ניכר היה כי האיש שקוע בצרכיו האישיים, ולא מצליח לצאת מזה.

כשסיים את דבריו, ציפה לקבל ברכה שיחזור להיות עשיר. אבל אם נעצור לרגע ونחשוב על המקרה, לא בטוח שהייעוד שלו להמשיך להיות עשיר. יתכן שהגיע הזמן שמשמים הוא צריך למלא תפקיד אחר בעולם. אבל האיש לא היה פנוי לחשוב על כך.

השאלה שמיד עולה, זו השאלה מה ההבדל בין יצר הרע ונפש הבהמית (וכן יצר טוב ונפש האלוקית). הרי עד היום הכרנו את המושג יצר הרע, כפי שכתוב בתורה "יצר לב האדם רע מנעוריו". אם כן, מה החידוש של הנפש הבהמית?³

התשובה פשוטה: כשאומרים "יצר הרע", הכוונה לרצון שהוא רע ממש. היצר הרע אומר לאדם לעשות דברים אסורים. הוא לא כולל את כל מה שמותר לעשות, כמו הרצון לאכול ולשתות ולחיות.

לעומת זאת ההגדרה "נפש הבהמית" אינה אומרת משהו רע בהכרח, כמו שהבהמה עצמה אינה דבר רע (והיא אפילו כשרה). זו הגדרה כוללת יותר, שכוללת את כל הנטיות האנושיות של האדם. הן מידות רעות והן מידות טובות (כפי שנראה בהמשך השיעור), כל זמן שהן חלק מטבעו האנושי של האדם ואינן נובעות ממקור קדוש - נובעות מהנפש הבהמית. אפילו השכל האנושי נובע מהנפש הבהמית.⁴

אם כן, לא מדויק לומר "יצר הרע זה הנפש הבהמית", אבל כן מדויק לומר "מהנפש הבהמית מגיע היצר הרע". לכן פעמים רבות הנפש הבהמית מזוהה יחד עם היצר הרע.

תניא:

שתי נפשות

בקטע הבא מביא אדמו"ר הזקן את דברי האריז"ל⁵, כפי שנכתבו על ידי תלמידו רבי חיים

³ דיון - אגו טוב או רע: אפשר להעלות כשאלה לדיון, את השאלה האם אגו הוא דבר טוב או רע. מן הסתם רבים יאמרו שהוא רע, מעטים יאמרו שהוא טוב, ויהיו שיאמרו שהדבר תלוי במה משתמשים בו. ואכן, זו האמת - רובו רע, אולם אפשר להשתמש בו בצורה חיובית ולגייס אותו לעבודת ה'.

⁴ העשרה - תיקון היצר והנפש הבהמית: ההבדל בין היצר הרע והנפש הבהמית, נוגע גם לתיקון שלהם. את היצר הרע אי אפשר לתקן, כי הוא רע ממש, אלא שבירתו זוהי תקנתו. אולם את הנפש הבהמית כן אפשר לתקן, וזו עבודתו של הצדיק, להפוך את הנפש הבהמית והטבע האנושי לקדושה.

⁵ העשרה - תהליך יצירת הנפשות: האריז"ל מאריך שם ומסביר, כי בתחילת יצירתו של אדם הראשון, הייתה לו רק נפש אלוקית. בחטא עץ הדעת נוספה הנפש הבהמית, ומאז הנפש האלוקית מלובשת בנפש הבהמית.

מדבריו אפשר להבין מסקנה חשובה: האני האמיתי של האדם זו הנפש האלוקית. הנפש הבהמית היא תוספת מאוחרת וחיצונית.

תנודתיות וחוסר יציבות; העפר מייצג שקיעה למטה.

גם בנפש הבהמית יש ארבעה יסודות

כשם שבעולם, מינון היסודות שונה מדבר לדבר, כך גם באדם - בכל אדם יש מינון שונה של יסודות. בכל אחד יש יסוד מרכזי אחר. כך יוצא שארבעת היסודות מייצגים ארבעה טיפוסים:

- אש - אדם סוער וחם מזג
- מים - אדם מדושן עונג
- רוח - אדם תנודתי וקליל
- עפר - אדם כבד

שאלה לדיון: נסו לאבחן את עצמכם - מהו היסוד המרכזי (או היסודות המרכזיים) אצלכם? [כדאי שהמרצה יספר על עצמו, וכל אחד ינסה לומר מה היסוד המרכזי אצלו]

הכרת היסודות חשובה, מפני שבכל אחד מהיסודות יש גם פוטנציאל שלילי. היסוד הזה יכול לבוא לידי ביטוי במידות רעות. כאשר אדם יודע לאבחן איזה יסוד דומיננטי אצלו, הוא יודע טוב יותר ממה להיזהר, ולאיזה כיוון חיובי עליו לכוון את עצמו.⁶

שאלה לדיון: נסו לאבחן את המידות הבאות, לאיזה יסוד הן שייכות: גאווה (אש), הוללות (רוח), עצבות (עפר), תאוה (מים), עצלות (עפר), ליצנות (רוח), פטפטנות (רוח), כעס (אש) וכדומה.

הנה פירוט המידות הרעות שנובעות מארבעה יסודות של הנפש הבהמית:

- **יסוד האש** - חם ועולה למעלה. ממנו מגיעים הכעס והגאווה, שגם בהם האדם לווה ומרגיש את עצמו למעלה (ובלשון העם "מרים את האף"), ולכן מתגאה וכועס;

⁶ **דוגמה - נולד במאדים:** המחשה לרעיון של היסודות, ולעובדה שישוד יכול לבוא בצורה חיובית או שלילית - אפשר לראות בדברי הגמרא (שבת קנו, א), כי מי שנולד במזל מאדים, יהיה שופך דמים. השאלה היא, לאן יפנה את הנטייה הזו - או שיהיה שודד, או שיהיה רופא מנתח, או שוחט או מוהל.

בהמשך מסופר על דו-שיח מעניין בין רבה לאביי, אותם הזכרנו בשיעור הראשון. רבה אומר על עצמו "אני נולדתי במזל מאדים". ותלמידו אביי אומר לו "אכן, אתה גוזר דין ומעניש אנשים, וזה מתאים לאופי של מזל מאדים".

אדמו"ר הזקן היה בדביקות משך זמן, ואז אמר לו את המשפט הבא: "אתה חושב מה אתה רוצה, אבל שכחת לחשוב בשביל מה צריכים אותך..."

שמע האיש, והתעלף. הוא קלט שהיה שקוע בעצמו יתר על המידה, ולא חשב בכלל מה רצון ה'. הוא יצא מהחדר, עשה חשבון נפש ומבטו על החיים השתנה.

אם ננתח את הסיפור, בעצם הדיון בינו לבין אדמו"ר הזקן, היה הדיון שבין הנפש הבהמית לנפש האלוקית. הנפש הבהמית בטוחה שמגיע לה הכול, והיא שואלת כל הזמן "מה אני רוצה". לא בהכרח שמדובר ברצון שלילי, אבל עדיין זה מנותק מהרצון האלוקי. לעומת זאת הנפש האלוקית שואלת "מה ה' רוצה ממני", "בשביל מה צריכים אותי בעולם". החסיד היה שקוע בנפש הבהמית שלו, ואדמו"ר הזקן העביר אותו לנקודת המוצא של הנפש האלוקית.

חלק שני: מידות רעות

בכל דבר בעולם יש ארבעה יסודות

אחרי שהנחנו את הנחת היסוד של שתי נפשות, והגדרנו כי הבסיס של הנפש הבהמית זו תחושת הישות, ההרגשה 'אני במרכז' - נוכל לרדת לפרטים, ולנתח את המידות השונות של הנפש הבהמית.

חז"ל מלמדים כי כל דבר בעולם מורכב מארבעה יסודות - אש, רוח, מים, עפר. ארבעת היסודות מייצגים ארבע תכונות: האש חמה ועולה למעלה, הרוח זזה מצד לצד, המים קרים ולחים (ויורדים למטה), העפר קר ויבש ושוקע למטה. מינון היסודות משתנה מדבר לדבר, ובהתאם לכך התכונות משתנות. לדוגמה, יש דברים בעולם שיש בהם יותר אש, ולכן הם חמים ועולים למעלה; יש דברים שיש בהם יותר מים, ולכן הם קרים ויורדים למטה, וכדומה.

כשם שיש ארבעה יסודות גשמיים, כך יש ארבעה יסודות רוחניים. כלומר, גם בנפש יש ארבע תכונות שונות, מהם מורכבות כל המידות של האדם: האש מייצגת התלהבות ועלייה כלפי מעלה; המים מייצגים עסיסיות ותענוגות; הרוח מייצגת

נכנסתי ליחידות' בחדרו של הרבי, שאלתי מה לעשות עם הליצנות שלי. הרבי השיב: ומה שאתה כותב בנוגע לחיוניות שלך, תשתמש בה בצורה חיובית ובריאה.

השינוי היה מילה אחת: במקום "ליצנות", הרבי הגדיר זאת "חיוניות", ובכך למעשה הראה את הכיוון איך לבטא את הנטיה בצורה חיובית ובריאה.

חלק שלישי: מידות טובות

חסד לאומים חסאת - החסד הרווח בעולם נובע מאינטרסים

עד כה דיברנו על המידות הרעות של הנפש הבהמית. הבה ונבדוק מה מקומם של מידות טובות, כמו גמילות חסדים⁹.

שאלה לדיון: כאשר חברה עסקית נותנת חסות לארגון חסד - האם זה נובע מאכפתיות ודאגה לזולת, או מאינטרס¹⁰?

תשובה: גם כאשר חברה נותנת חסות לארגון חסד וכדומה, בדרך כלל זה לא נובע מאכפתיות, אלא מאינטרס עסקי, כמו פרסומת, תדמית, קידום וכדומה. אף אחד לא מנסה להסתיר את האינטרס, אלא זה דבר ברור.

למעשה, התרבות המערבית מעודדת את האדם לחשוב בגישה אינטרסנטית. גם כאשר מדינות ואנשים תורמים מיליונים ומיליארדים, כולנו יודעים שברוב המקרים מסתתר אינטרס כלשהו. זה יכול להיות אינטרס גלוי או סמוי, ישיר או

⁹ **זהירות - חסד של אומות העולם:** הרעיון שנפשות אומות העולם משלוש קליפות הטמאות, וכל הטוב שלהם נובע מאינטרסים - הוא רעיון שקהלים מסוימים מתקשים לקבל. לכן הסברנו את הרעיון מכיוון הפוך, שהחידוש אינו בנוגע לחסד של אומות העולם, אלא בנוגע לחסד של עם ישראל. מלכתחילה ברור לכולם שהחסד בעולם הוא אינטרסנטי, ואף אחד לא מנסה להכחיש זאת. החידוש הוא שיש גם חסד אמיתי. כך או כך, ראוי שהמרצה יגלה משנה זהירות ויכין את עצמו היטב להסברת הנושא.

¹⁰ **דוגמה - זוגיות:** אפשר לשאול את העניין ביחס לקשר הזוגי - האם הנתינה והאהבה בין בני הזוג היא באמת דאגה לבן הזוג, או שהיא נובעת מאנוכיות ואינטרס סמוי? לדוגמה, פעמים רבות קשר שנראה אמיתי וכנה, מתפוצץ כאשר האינטרסים מתנגשים, והדבר מלמד שמלכתחילה לא היה כאן קשר אמיתי.

- **יסוד המים** - המים מגדלים פירות וירקות, הנותנים לנו טעם ותענוג. מכאן שבמים טמון יסוד התענוג, וזו העסיסיות שהמים מעניקים בכל דבר⁷. לכן, לפי הקבלה, תאוות התענוגות והרצון ליהנות מגיעים מהמים;
- **יסוד הרוח** - הרוח זזה מצד לצד ואין בה ממשות. ממנה באים כל המידות שאין בהם תוכן ומשמעות, כמו הוללות, ליצנות, התפארות ודברים בטלים;
- **יסוד העפר** - העפר כבד ושוקע למטה. ממנו מגיעים עצלות ועצבות, בהם האדם הוא כבד ושוקע למטה.

תניא: מידות רעות

בקטע הבא ממשיך אדמו"ר הזקן בהבאת דברי האריז"ל על המידות הרעות⁸ של הנפש הבהמית לפי היסודות.

2. מידות רעות

וּמְמֹנָה, מִנְפֵשׁ זוֹ, בָּאוֹת כָּל הַמְדוּת הָרְעוּת, מֵאַרְבַּע יְסוּדוֹת רָעִים שָׁבָה²⁴. דְּהֵינּוּ:

- **פֶּעֶס וְגֵאָה - מִיְסוּד הָאֵשׁ, שְׁנֵגְבָה לְמַעְלָה.**
- **וְתֵאוֹת הַתְּעֵנוּגִים - מִיְסוּד הַמַּיִם, פִּי הַמַּיִם מְצַמְיָחִים כָּל מִיְנֵי תְעֵנוּג.**
- **וְהוֹלָלוּת, וְלִיצְנוּת, וְהַתְּפָאֲרוֹת וְדְבָרִים בְּטָלִים - מִיְסוּד הָרוּחַ, שְׁאִין בָּהּ מִמְשׁוֹת.**
- **וְעֲצָלוּת וְעֲצָבוּת - מִיְסוּד הָעֶפְרָה, הַשּׁוֹקֵעַ לַמְטָה.**

סיפור: "בנוגע לחיוניות שלך"...

סיפר הרב יחזקאל סופר: בנערותי הייתה לי נטיה לליצנות. הייתי אוהב להתלוצץ ולעשות 'צחוק' מכל דבר. הרגשתי שזו תכונה בעייתית, וכאשר

⁷ **הרחבה - מים ותענוג:** אנו רואים כי כדי שפרי וירק יהיה טעים ומענג, הוא צריך להיות עסיסי, דהיינו עם לחלוחית של מים. לעומת זאת פרי יבש חסר טעם. מעניין לציין כי בכל מקום בעולם שיש חוף עם מים, הוא מקום של תענוגות. יתכן שהדבר נובע מהקשר בין מים ותענוג (מפי הרב זלמן גופין).

⁸ **הגדרה - עצבות מידה שלילית:** בדרך אגב אנו רואים כאן הגדרות החלטיות וחד-משמעיות מהם "מידות רעות". לדוגמה, בין המידות הרעות נמנות "עצלות ועצבות". אפשר היה לחשוב שהמידות הללו יכולות להיות חיוביות בהקשר כלשהו, אבל כאן קובע אדמו"ר הזקן בצורה חד משמעית, שהן מידות רעות ואין להם מקום. ואכן, קביעה זו מוסברת בהרחבה בפרקים כו-לד בתניא.

עקיף, חיובי או שלילי. הנחת המוצא היא שאני צריך לדאוג לעצמי בלבד, ואם אני דואג לאחרים זה בשביל משהו, כמו סיפוק, פרסומת, תדמית, כבוד, טובות הנאה וכדומה. בבחינת "אם את רוצה שיעזרו לך, תעזור לאחרים". העזרה לא נובעת מתוך אכפתיות ודאגה אמיתית לזולת.¹¹

המחשה לכך אפשר לראות כאשר נותן התרומה לא מקבל את הכבוד המגיע לו, ושמו לא מוזכר. מה יקרה אז? הוא יכעס וירצה לבטל את התרומה. לכאורה, מדוע לבטל את התרומה, הרי מה שחשוב זו העזרה ולא הכבוד? אלא, מאחורי העזרה מסתתר רצון לכבוד וכדומה.¹²

לכן התורה אומרת "חסד לאומים חטאת", וחז"ל אומרים שגמילות חסדים שנעשית בעולם היא בדרך כלל בשביל אינטרס כלשהו.

כמובן שיש גם חסדים שנעשים בעולם שאינם נובעים מצד אינטרס, אלא מצד אכפתיות אמיתית ודאגה לזולת. אנשים מסוג זה מוגדרים "חסידי אומות העולם", שהם בדרגה גבוהה יותר מאנשים רגילים. אבל אצל הרוב מדובר באינטרס.

ליהודי יש תכונה טבעית של חסד

לצערנו, גם אנו מושפעים מהתרבות המערבית, וגם אצלנו מחלחלת הגישה האינטרסנטית. לכן קורה שגם אנו עושים חסד ממניעים אינטרסנטיים.

אולם טבעו של יהודי מצד עצמו שונה.¹³ ההלכה אומרת כי יש סימנים ותכונות נפש בכל יהודי, כמו

¹¹ **דוגמה - אילוף בעלי חיים:** המחשה לכך שהכול מגיע מ'אגו', אפשר להביא מאילוף בעלי חיים. לדוגמה דולפינים עושים תרגילי אקרובטיקה מדהימים לעיני כל הקהל. לרגע אחד, אתה יכול לחשוב שהם פשוט דואגים לקהל ורוצים בטובתו. אבל אז רואים שהמאלף נותן להם דג קטן לאכול אחרי כל תרגיל. הם בעצם רוצים את הדג, ותו לא. הדולפינים הם רק משל, ואנחנו הנמשל...

¹² **דוגמה - הרומאים עושים לטובת עצמם:** המחשה לכך אפשר למצוא בסיפור הידוע על הדיון שהיה בין חכמים האם מה שהרומאים עושים הוא לטובת עם ישראל, או לטובת עצמם. רשב"י טען כי זה לטובת עצמם בלבד. בתגובה, הרומאים רצו להרוג אותו, ולכן ברח למערה.

לכאורה, אם הרומאים דואגים כל כך ליהודים, מדוע כעסו ורצו להרוג את רשב"י? אלא: כיון שהחסד שלהם היה לטובת עצמם, לצורך תדמית וכדומה, רשב"י הרס את התדמית ובכך פגע בהם.

¹³ **העשרה - בין חסד וצדקה:** הבדלי הגישות בין חסד בעם ישראל לחסד באומות העולם באים לידי ביטוי בהגדרה המילונית של המושג חסד: בלשון הקודש זה נקרא 'צדקה',

רחמנות וגמילות חסדים. לאורך כל ההיסטוריה, יהודים עזרו זה לזה גם כאשר היה מדובר בפת לחם ובפיקוח נפש¹⁴, כי הרצון היהודי לעזור אינו אינטרסנטי אלא באמת אכפתיות לזולת.¹⁵

מחדש אדמו"ר הזקן כי גם המידות הטובות שיש אצל יהודי, הם עדיין מנפש הבהמית. כמו שיש סוגים שונים של בעלי חיים - טורפים או רחמנים וכדומה - כך יש סוגים שונים של נפש בהמית. לעם ישראל יש אופי ביולוגי של גמילות חסדים, פשוט אוהבים לעזור. זה לא נעשה מתוך אידיאולוגיה של קיום מצוות ה', לא משהו 'דתי', ולא מגיע בגלל חינוך, אלא ביטוי של טבע הרחמים היהודי.¹⁶

ובאנגלית - Charity (צ'אריטי). התרגום של 'Charity' אינו צדקה, אלא חסד. מה ההבדל? **צדקה** - פירושה שאדם עשה צדק בנתינה שלו. הוא לא מרגיש שמגיעה לו תודה מיוחדת על כך. זו הגישה היהודית; **חסד** - פירושו שהאדם עשה 'טובה' מרצונו האישי, וכמובן שמגיעה לו תודה מיוחדת. זו הגישה הכללית.

¹⁴ **סיפור - החכמה לתת כשאיין:** מספרים על הגביר ר' שמואל רוהר ע"ה, שזכה לתרום מיליוני דולרים לבתי חב"ד ברחבי העולם. פעם היה משבר כלכלי והוא הפסיד הון רב. כיון שכך, הרב משה קוטלרסקי מהמרכז לענייני חינוך העדיף באותה תקופה שלא לבקש ממנו תרומות עבור בתי חב"ד. ר' שמואל פנה מיוזמתו ושאל מדוע אתה לא מבקש תרומות, והרב קוטלרסקי השיב שזה בגלל המשבר. אמר ר' שמואל: זו לא חכמה לתת כשיש, זו חכמה לתת כשאיין... ופתח את כיסו ותרם סכומים גדולים.

¹⁵ **סיפור - שמחה בשמחתם:** מספרים על הרבנית רבקה, אשתו של הרבי מהר"ש, שהכינה ריבה יקרה ומושקעת עבור בעלה הרבי, בתור תרופה למחלתו. והנה, יהודי שגר במקום הגיע אליה וסיפר כי גם אצלו יש ילדים חולים, והוא זקוק לריבה. העניקה לו הרבנית מהריבה. לאחר מעשה אמרו לרבנית שהיהודי שיקר, ובני משפחתו בריאים, וסתם לקח ממנה את הריבה. במקום להצטער ולכעוס, היא הגיבה בשמחה. שאלו אותה מדוע? והשיבה: הצטערתי לשמוע שילדיו חולים, ואני שמחה שברוך ה' הם בריאים.

¹⁶ **העשרה - משמעות הלכתית:** חשוב להדגיש כי למידות הטובות שבטבע ישראל, יש משמעות הלכתית מרחיקת לכת - דוד המלך הרחיק את הגבעונים בגלל שגילו אכזריות. והרמב"ם כותב כי אדם שיש בו עזות פנים ואכזריות מיוחדת, יש לחשוש לייחוסו (הל' איסורי ביאה יט, ב): "כל מי שיש בו עזות פנים או אכזריות ושונא את הבריות ואינו גומל להם חסד, חוששין לו ביותר שמא גבעוני הוא, שסימני ישראל האומה הקדושה ביישנין רחמנים וגומלי חסדים, ובגבעונים הוא אומר והגבעונים לא מבני ישראל המה, לפי שהעיוז פניהם ולא נתפייסו ולא רחמו על בני שאול ולא גמלו לישראל חסד למחול לבני מלכם, והם עשו עמהם חסד והחיום בתחלה".

תניא: מידות טובות

שאוּכִיחַ לָכֵן שְׁחֹר עַל גְּבִי לִבְנֵי כָל הַחֹסֵד
שֶׁלָּכֶם נוֹבַע מֵאֵינְטֵרְסִים? הֲלוֹא מוֹטֵב לָכֵן
שֶׁשְׂאֵלָה זֹאת יִשְׁאֵר בְּלִי תְּשׁוּבָה...

צידה לדרך

תניא לחיים: מודעות עצמית

למדנו אפוא על שתי הנפשות, הבהמית והאלוקית,
וראינו את המידות הרעות והטובות שיש לנפש
הבהמית¹⁷. לכאורה, מדוע חשוב לדעת את כל זה,
לכאורה מדובר בידע תיאורטי?

אלא: המפתח להתנהלות טובה ולקבלת החלטות
נכונות מתחיל במודעות עצמית. אדם צריך קודם
כל להכיר את עצמו, את הכוחות והרצונות
הפועלים בו.

לדוגמה: כאשר עולה דילמה כלשהי בחיים, אנו
שומעים בתוכנו קולות סותרים. כדי להכריע
בדילמה, עלינו לזהות מאיפה מגיע כל קול. קול
שמגיע מהנפש הבהמית הוא קול שיש מאחוריו
אינטרס כלשהו - הנאה, נוחות, רווחים וכדומה.
קול שמגיע מהנפש האלוקית הוא קול טהור וחסר
אינטרסים, שהדבר היחיד ששומעים בו הוא
השיקול של רצון ה'. אחרי שמזהים את הקולות,
קל להכריע ביניהם.

דוגמה נוספת: לפעמים היצר הרע בא בתחפושת
דתית. אדם כביכול דואג להלכה ועקב כך כועס
על אחרים ויוצר מחלוקות. לכאורה הכול כאן
"לשם שמים". אבל כאשר מכירים לעומק את
הנפשות, אפשר בקלות יחסית לזהות מה נובע
מהנפש האלוקית והוא אכן לשם שמים, ומה נובע
מהנפש הבהמית ונועד רק להגן על הכבוד והישות
העצמית.

בשיעור הבא: נתחיל ללמוד על הנפש האלוקית,
ונבדוק מה מייחד אותנו כיהודים?

¹⁷ **תניא לחיים חילופי - לתקן את החסד:** אפשר לקחת לקח
אחר לחיים ממה שלמדנו, בנושא מידת החסד. כפי שראינו,
לא כל עזרה לזולת היא אמיתית ואכפתית. עלינו לזהות
איפה העזרה שלנו היא אינטרסנית, ולעבוד על כך
שהעזרה תבוא ממקום של דאגה אמיתית. זה יכול להיות
בקשר שבין הורים וילדים, שהורה לא תמיד חושב על טובת
הילד באמת, אלא על הנחת שהוא מצפה לקבל; זה יכול
להיות בין איש ואשתו, כאשר כל צד נותן בשביל לקבל
בחזרה את ציפיותיו, וכך נוצר תסכול; זה יכול להיות בין
אנשים בקהילה וכן הלאה.

בקטע הבא מסביר אדמו"ר הזקן כי גם המידות
הטובות שיש בטבעו של כל יהודי, נובעות מהנפש
הבהמית. זאת מפני שהנפש הבהמית מגיעה מ"עץ
הדעת טוב ורע" - יש בה גם מידות טובות וגם
מידות רעות. לעומת זאת נפשות אומות העולם
באות מהקליפות הטמאות, ומלכתחילה החסד
שלהם הוא רק לטובת עצמם.

3. מידות טובות

**וְגַם מִדּוֹת טוֹבוֹת שׁוֹבְטֵבַע כָּל יִשְׂרָאֵל בְּתוֹלְדוֹתָם -
כְּמוֹ רִחְמָנוּת וְגִמְלוֹת חֲסָדִים - בְּאוֹת מְמוֹנָה, מֵהִנֵּפֵשׁ
הַבְּהֵמִית. הַכִּיֶּצֶד?**

**כִּי בִּישְׂרָאֵל, נֶפֶשׁ זֹאת דִּקְלָפָה - הִיא מְקַלְפֶת נִגְהָ,
שֵׁישׁ בָּהּ גַּם כֵּן טוֹב, וְהִיא מְסוּדָה עַץ הַדְּעָת שֵׁישׁ בּוֹ
טוֹב וְרַע:**

**מֵהַשְּׂאִינֵי כֵּן נִפְשׁוֹת אֲמוֹת הָעוֹלָם - הֵן מְשֻׁאָר
קְלִפּוֹת טְמֵאוֹת שְׂאִין בָּהֶן טוֹב כָּלֵל, כְּמוֹ שְׂפָתוֹב
בְּעֵץ חַיִּים שֶׁעַר מִ"ט פָּרָק ג'.**

**וְכָל טִיבוֹ דְּעֵבְדִין הָאֲמוֹת לְגִרְמִיָּהוּ עֵבְדִין - וְכָל הַטוֹב
שְׁעוֹשִׂים אֲמוֹת הָעוֹלָם הוּא לְטוֹבַת עֲצָמָם. וְכִדְאִיתָא - וְכִמוֹ
שֶׁמִּצְיָנוּ בְּגִמְרָא²⁵ עַל פְּסוּק "וְחֲסָד לְאֲמִים חֲטָאת" -
שְׂכַל צְדָקָה וְחֲסָד שְׂאֲמוֹת הָעוֹלָם עוֹשִׂין, אֵינָן אֵלָא
לְהַתִּיהָר כּו':**

סיפור: השיב בחיון

אולי קשה לנו לעכל את הרעיון הנזכר, שהחסד
של אומות העולם נובע מאינטרסים בלבד. הסיפור
הבא יעזור לנו בעניין:

כאשר אדמו"ר הזקן היה במאסר בפטרבורג בשנת
ה'תקנ"ט (ממנו נגאל בי"ט כסלו), שאלוהו עשרים
ושתיים שאלות עמוקות בקשר לשיטתו ותורתו. על
עשרים ואחד שאלות ענה בטוב טעם, והתשובות
התקבלו.

השאלה העשרים ושתיים הייתה על קביעה זו,
בסוף פרק א' בתניא, כי אצל הגויים כל הטוב נובע
מאינטרסים. היתכן? - טענו החוקרים הגויים.

אדמו"ר הזקן לא השיב, ורק הסתכל עליהם וחיך
חיוך רחב, והם - לא ביקשו יותר.

לאחר מכן הסביר את כוונתו: הלוא רואים אתם כי
עניתי על כל שאלותיכם, ונוכחתם לדעת כי
צדקתי בכל מה שאמרתי. האם רוצים אתם דווקא

מעכשיו, שיעור תניא

קרוב אליך

יותר מתמיד!

פרק א תניא [בספ"ג דגדה] מו
תהי צדיק ואל תהי

העולם כולו אומרים לך צדיק אתה היה
וצדיק להבין דהא תנן [אבות פ"ב] ואל תהי
עצמך וגם אם יהיה בעיניו כרשע ידע לב
ולא יוכל לעכו ה' בשמחה וכמוכ לבב ואם
כלל מזה יכול לבוא לידי קלות ח"ו. אך
מצינו בגמרא ה' חלוקות. צדיק וטוב לו צדיק
וטוב לו רשע ורע לו ובינוני. ופירשו בגמרא
צדיק גמור צדיק ורע לו צדיק שאינו
מהימנא פ' משפטים פ"י צדיק ורע לו שהו
למוב וכו' ובגמרא ספ"ט דברכות צדיקים יצ
רשעים יצה"ר שופמן בינונים זה וזה שופמן ו
כגון אנא בינוני א"ל אב"י לא שביק מר ה
יבן וצדיקו כל יום ויום

ללמד
תניא

מדריך להכנת שיעורי תניא
לקוטי אמרים תניא

שבו אי אינו מו
רבה בעצמו עד ש
מגורסא עד ש
ואיך היה יכול ל
בשעה שעושה
תשובה נ
של דברי סופרים כ
ובפ"ק דגדה ואפילו מי שיש בידו למחות ולא
רשע [בפ"ז דשבועין] וכ"ש וק"ו במבטל איזו
לו לקיימה כמו כל שאפשר לו לעסוק בתורה

פרק א תניא [בספ"ג דגדה] משביעים אותו
תהי צדיק ואל תהי רשע ואפי' כל

העולם כולו אומרים לך צדיק אתה היה בעיניך כרשע
וצדיק להבין דהא תנן [אבות פ"ב] ואל תהי רשע כרשע
עצמך וגם אם יהיה בעיניו כרשע ידע לבבו ויהיה עצב
ולא יוכל לעכו ה' בשמחה וכמוכ לבב ואם לא ידע לבבו
כלל מזה יכול לבוא לידי קלות ח"ו. אך הענין כי הנה
מצינו בגמרא ה' חלוקות. צדיק וטוב לו צדיק ורע לו רשע
וטוב לו רשע ורע לו ובינוני. ופירשו בגמרא צדיק וטוב לו
צדיק גמור צדיק ורע לו צדיק שאינו גמור וברעיא
מהימנא פ' משפטים פ"י צדיק ורע לו שהרע שבו כפוף
למוב וכו' ובגמרא ספ"ט דברכות צדיקים יצ"ט שופמן כו'
רשעים יצה"ר שופמן בינונים זה וזה שופמן וכו' אמר רבה
חיי ללכל בריה
ה שאמר איוב
רשעי' כו' והא
מדרגת הבינוני
שאי"כ אך מעה
לא פסיק פומיה
יכול לשלוט בו
ועוד שהרי
גמור נואם אח"כ עשה
ואפילו העובר על איסור קל
רשע כראתא בפ"ב דיבמות

ללמוד
תניא

ספר לימוד לשיעורי תניא
לקוטי אמרים פרקים א-ג

הוא נכתב על ידי
הגאון רבינו רמב"ם
הגאון רבינו רמב"ם
הגאון רבינו רמב"ם

גלות אטונים הנלים א-ת
ספר גיטות במיתות עבא